Rudolf Steiner

REÎNCARNAREA ȘI KARMA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA PREZENTULUI

GA 135

5 conferinţe ținute la Berlin între 23 ianuarie și 5 martie 1912 și la Stuttgart în 20 și 21 februarie 1912

Traducere după:
Rudolf Steiner
Wiederverkörperung und Karma und ihre Bedeutung für die Kultur der Gegenwart
Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveţia 1989
GA 135

Conferințele de la Berlin:
Traducător: Delia Popescu
Lector: Andrea Dumitrescu

Conferințele de la Stuttgart*:
Traducător: Diana Sălăjanu

©2012 BIBLIOTECA ANTROPOSOFICĂ pentru traducerea conferințelor de la Berlin
©2011 EDITURA TRIADE pentru traducerea conferințelor de la Stuttgart

CUPRINS

I. Conferințele de la Berlin

CONFERINŢA I — *Berlin, 23 ianuarie 1912*

Cum se ajunge la o contemplare nemijlocită a miezului fiinţial spiritual-sufletesc al omului care trece prin vieţile pământeşti repetate? Transformarea formelor şi a forţelor la trecerea de la o încarnare la alta are loc în conformitate cu anumite legi: interiorul devine exterior, exteriorul devine interior. Consecinţele karmice ale materialismului pentru următoarea încarnare a omenirii prezente. Transformarea gândurilor în forţe care configurează viitoarea viaţă pământească.

CONFERINŢA a II-a — *Berlin, 30 ianuarie 1912*

Necesitatea formării unei capacităţi deosebite de simţire şi amintire prin exerciţii sufleteşti pentru a ajunge la o trăire reală a reîncarnării. Chemarea la o viaţă spirituală prin trăirea unei crize karmice. Încadrarea în lumea spirituală.

CONFERINŢA a III-a — *Berlin, 5 martie 1912*

Reîncarnarea şi karma ca idei fundamentale ale concepţiei antroposofice despre lume şi forţa lor întemeietoare de moralitate. Corelaţii karmice. La mijlocul unei vieţi, omul se uneşte, de regulă, prin alegere liberă, cu aceia care devin într-o viaţă următoare rudele sale de sânge (părinţi, fraţi). Influenţa transformatoare viitoare a ideilor de reîncarnare şi karmă asupra ştiinţelor şi a întregii vieţi a culturii occidentale.

II. Conferințele de la Stuttgart*

CONFERINŢA I — *Stuttgart, 20 februarie 1912*

Corelația între evenimentele întâmplătoare din viață și soarta umană. Exerciții de gândire pentru a ajunge la experiențe legate de reîncarnare și karmă. Corelații karmice: Întâlnirea la mijlocul vieții cu persoane care în încarnarea trecută sau cea viitoare înconjoară omul ca rude de sânge la începutul vieții. Posibilitatea de a verifica logic comunicările oculte.

CONFERINŢA a II-a — *Stuttgart, 21 februarie 1912*

Introducerea convingerii despre reîncarnare și karmă în viața generală și crearea formelor noi. Prăpastia între convingerile interioare și viața exterioară. Condițiile sociale; muncă și plată. Situația culturală prezentă ca rezultat al karmei oamenilor. Credință și cunoaștere în corelație karmică: alternarea lor în încarnări succesive. Alternarea sentimentului de iubire cu sentimentul de sine în încarnări succesive. Sărăcirea și slăbirea sufletelor în ultimele încarnări și întărirea lor prin internalizare și îmbibarea cu adevărul reîncarnării și karmei.

NOTE

* Conferințele de la Stuttgart au apărut în volumul ***Karmă și reîncarnare***, publicat la Editura Univers Enciclopedic Gold/ Triade, 2011

Rudolf Steiner

REÎNCARNAREA ȘI KARMA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA PREZENTULUI

GA 135

I. Conferințele de la Berlin

CONFERINŢA I

Berlin, 23 ianuarie 1912

Cu observaţiile pe care le-am putut face asupra faptelor şi entităţilor spirituale ale lumilor superioare, şi care au fost întrerupte în răstimpul adunării noastre generale, se pot îmbina acum câteva aspecte care ne pot oferi explicaţii asupra anumitor lucruri legate de evoluţia actuală a omului. Aşadar în timp ce examinările de care ne-am ocupat în toamnă [Nota 1] urmau să ne ducă mai mult în procesele întru câtva din interiorul ierarhiilor superioare, astăzi vrem să considerăm câteva aspecte care pot fi evidente pentru noi ca probleme aşa de omeneşti.

Omul care s-a preocupat un timp cu antroposofia şi care a asimilat în special concepţiile fundamentale despre reincarnare şi karmă şi despre restul adevărurilor omenirii şi evoluţiei ei, se va întreba sigur cu uşurinţă: De ce oare ajungem atât de greu la o contemplare directă, adevărată, a acelei entităţi din om care trece prin vieţile pământeşti repetate, aşadar a acelei entităţi a omului care, numai de am cunoaşte-o ceva mai exact şi tot mai amănunţit, ar trebui să ne ducă întru totul de la sine şi la o înţelegere a tainelor vieţilor pământeşti repetate, şi chiar şi a karmei?

Omul care s-a preocupat un timp cu antroposofia şi care a asimilat în special concepţiile fundamentale despre reincarnare şi karmă şi despre restul adevărurilor omenirii şi evoluţiei ei, se va întreba sigur cu uşurinţă: De ce oare ajungem atât de greu la o contemplare directă, adevărată, a acelei entităţi din om care trece prin vieţile pământeşti repetate, aşadar a acelei entităţi a omului care, numai de am cunoaşte-o ceva mai exact şi tot mai amănunţit, ar trebui să ne ducă întru totul de la sine şi la o înţelegere a tainelor vieţilor pământeşti repetate, şi chiar şi a karmei?

Ei bine, trebuie spus, desigur: Omul abordează de obicei complet pe dos tot ceea ce este în legătură cu această întrebare. Mai întâi, omul caută, cum este prea de la sine-înţeles, să se lămurească şi asupra acestor lucruri prin lumea de gânduri obişnuită, prin raţiunea obişnuită, şi el se întreabă: În ce măsură se pot dobândi, din faptele vieţii, puncte de sprijin în sensul că această concepţie despre vieţile pământeşti repetate şi despre karmă este una corectă?

Acum, ce-i drept, omul va putea ajunge până la un anumit punct printr-o astfel de străduinţă, care se bazează în esenţă pe reflectare; dar prin aceasta el va putea ajunge totuşi numai până la un anumit punct. Căci lumea noastră de gândire, de fapt, aşa cum este ea alcătuită, este întru totul dependentă de acea organizare din cadrul organizării noastre generale ca oameni, care, de fapt, este limitată doar la o singură încarnare, şi pe care o obţinem prin aceea că ne este alocată această organizare anumită, tocmai aşa cum trăim noi ca oameni între naştere şi moarte. Şi de această organizare, anume de configurarea deosebită a trupului fizic şi a trupului eteric, care se înalţă doar cu o treaptă deasupra trupului fizic, este dependent tot ceea ce putem numi lumea noastră de gândire. Şi, în fond, cu cât mai perspicace sunt aceste gânduri, cu cât se pot băga ele mai mult în adevăruri abstracte, cu atât mai mult sunt dependente aceste gânduri de organizaţia exterioară a omului, limitată la o singură încarnare. Putem deduce deja acest aspect din ceea ce am spus adesea, că noi în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, aşadar în viaţa spirituală, putem lua cel mai puţin cu noi, din tot ceea ce trăim în sufletul nostru, gândurile noastre. Aşadar ceea ce gândim în modul cel mai perspicace trebuie să lăsăm cel mai mult în urmă. Ne-am putea întreba formal: Ce depune omul atunci când păşeşte prin poarta morţii? Păi, mai întâi, trupul său fizic. Dar din tot ceea ce acum îi este lăuntric, omul leapădă, într-un mod aproape la fel de cuprinzător, complet, tot ceea ce a dezvoltat el ca gânduri abstracte în sufletul său. Aceste două lucruri: trupul fizic şi gândurile abstracte, ba chiar gândurile ştiinţifice, sunt cele pe care le poate lua cel mai puţin omul cu sine atunci când păşeşte prin poarta morţii. Omul ia oarecum uşor cu sine înclinaţiile sale, impulsurile, poftele pe care şi le-a cultivat, în special obişnuinţele sale, el ia cu sine şi tipul şi natura impulsurilor sale volitive, dar îşi ia cel mai puţin gândurile sale.

Deja din faptul că gândurile sunt atât de mult legate de organizarea exterioară poate fi conchis că ele nu sunt un instrument foarte potrivit pentru pătrunderea în tainele reîncarnării şi karmei, care sunt adevăruri ce trec dincolo de o singură încarnare. Dar până la un anumit punct putem totuşi ajunge, şi până la un anumit punct trebuie chiar să ne perfecţionăm gândirea dacă vrem să înţelegem în mod teoretic reîncarnarea şi karma. Ce se poate spune în această privinţă, toate acestea au fost, în fond, spuse fie în capitolul despre reincarnare şi karmă din ***Teosofie***, fie în mica lucrare ***Reîncarnarea şi karma, reprezentări necesare din punctul de vedere al ştiinţelor moderne ale naturii*** [Nota 2]. Aproape că nu putem adăuga multe faţă de ceea ce a fost spus în aceste două scrieri.

În privinţa a ceea ce poate adăuga intelectul, acest aspect nu ne va mai preocupa astăzi în continuare, ci mai degrabă întrebarea: Cum poate ajunge totuşi omul la o anumită concepţie despre reincarnare şi karmă, adică la o concepţie care este mai valoroasă decât o simplă convingere teoretică, care poate da un fel de certitudine interioară că miezul fiinţial spiritual-sufletesc propriu-zis din noi vine încoace din vieţi anterioare şi trece dincolo înspre vieţi ulterioare?

Ajungem la o asemenea concepţie precisă prin faptul că efectuăm lucruri interioare care nu sunt în nici un caz simple, care sunt dificile, dar care, cu toate acestea, pot fi totuşi efectuate. Primul pas pe care-l putem face în acest sens este să exersăm puţin modul obişnuit de cunoaştere de sine, mod care poate consta în faptul că omul priveşte oarecum înapoi la viaţa sa, priveşte înapoi în aşa fel încât se întreabă: Ce fel de om am fost eu de fapt? Am fost eu un om cu o înclinaţie puternică spre reflectare, am avut eu o fire cugetătoare, sau am fost un om căruia totdeauna i-au fost mai dragi senzaţiile lumii exterioare, căruia i-au plăcut una sau alta în viaţă, sau nu i-au plăcut? Am fost eu un om care a citit cu drag în şcoală, dar nu a vrut să socotească cu drag, care i-a bătut cu plăcere pe alţi copii, dar nu s-a lăsat bătut cu plăcere? Sau am fost poate un copil mereu hărăzit să încaseze câte una, şi care nu a fost suficient de viclean să-i facă pe ceilalţi să încaseze

câte una? – Să privească în acest mod puţin înapoi asupra vieţii sale, şi în special să se întrebe: Pentru ce am fost eu – în mod intelectual, sau în alt mod care este referitor la dispoziţiile sufleteşti sau la impulsurile volitive – îndeosebi înzestrat? Ce mi-a fost uşor, ce mi-a fost greu? Ce lucru m-a făcut să sufăr astfel încât aş fi vrut să fug de el? Ce m-a făcut să sufăr încât mi-am spus: Este drept că mi s-a întâmplat aşa ceva, şi aşa mai departe – aşadar să privească înapoi la viaţa sa într-un anumit mod care este bun pentru o cunoaştere mai intimă a miezului său fiinţial spiritual-sufletesc; şi în primul rând să pună clar înaintea sufletului tot ceea ce face parte din ceea ce, de fapt, nu a voit niciodată. Aşa, de exemplu, dacă cineva a fost un fiu care probabil ar fi devenit cu drag poet, dar căruia tatăl i-a hotărât să devină meşteşugar, şi a şi trebuit să devină meşteşugar deşi el nu a vrut niciodată acest lucru; a devenit meşteşugar, dar ar fi preferat să devină poet. Astfel, să vă clarificaţi ce aţi vrut de fapt să deveniţi şi ce aţi devenit, însă, împotriva voinţei proprii, apoi să vă clarificaţi ce vi se potrivea în tinereţe şi de care nu aţi avut niciodată parte. Apoi să vă clarificaţi în continuare din ce aţi fi vrut de-a dreptul să ieşiţi, de ce lucruri aţi fi vrut de-a dreptul să fugiţi. Menţionez că cele pe care le spun acum trebuie să se refere la viaţa din trecut, nu la viitor; altfel ar fi o reprezentare falsă.

Aşadar, să ne clarificăm, în fond, ce anume ne spune o asemenea privire retrospectivă în trecut: ce anume nu am vrut, de ce anume am vrut să fugim, ş.a.m.d. Dacă ne-am clarificat aceste lucruri, atunci avem, de fapt, o imagine a acelor lucruri din viaţa noastră care ne plac cel mai puţin. Însă tocmai despre asta este vorba, să descoperim acele lucruri din viaţă care în trecut ne-au plăcut cel mai puţin. Şi apoi trebuie să încercăm să ne familiarizăm pe deplin cu o reprezentare foarte ciudată: Toate cele pe care de fapt nu le-am vrut şi nu le-am dorit, să le vrem şi să le dorim energic! Aşadar să ne punem energic în faţa sufletului: Cum ai fi fost tu de fapt dacă ţi-ai fi dorit în mod viu şi imperios tot ceea ce de fapt nu ţi-ai dorit, care, în fond, ţi-a mers în viaţă împotriva direcţiei voite? – În această reprezentare trebuie eliminat într-un anumit mod ceea ce ai reuşit să învingi. Căci cel mai important este să-ţi doreşti acele lucruri, sau să ţi le reprezinţi ca şi când ai dorit puternic acele lucruri pe care nu le-ai dorit, sau cele împotriva cărora nu ţi-ai putut impune dorinţele, astfel încât să-ţi creezi în simţire, în gândire, o fiinţă despre care poţi avea reprezentarea că, în fond, nu ai fost deloc până acum. Şi acum să-ţi reprezinţi cu toată vehemenţa, cu toată intensitatea, că ai fost de fapt tocmai acea fiinţă. Dacă îţi reprezinţi aceasta, dacă reuşeşti să te identifici cu această fiinţă pe care ţi-ai construit-o, ca să spun aşa, singur în acest mod, atunci ai dobândit deja ceva esenţial pe calea de a-ţi cunoaşte miezul fiinţial sufletesc-lăuntric. Căci tocmai din această imagine pe care şi-o poate face omul despre propria sa personalitate în modul descris va răsări ceva care nu este el în încarnarea prezentă, dar pe care l-a adus cu sine în încarnarea prezentă. Din imaginea pe care şi-o construieşte omul în acest mod îi apare fiinţa sa mai profundă.

Aşadar de la acela care vrea să ajungă la miezul interior al fiinţei sale se cere, în fond, ceva pe care oamenii îl fac cel mai puţin în prezent. Prezentul nostru nu este câtuşi de puţin predispus chiar şi numai într-un anumit mod să tânjească după ceva asemănător celor ce au fost cerute acum; pentru că în timpul nostru oamenii, de fapt, atunci când reflectează asupra lor înşişi, în majoritatea cazurilor tind să se găsească pe sine absolut corecţi aşa cum sunt. Dacă ne întoarcem în timpuri anterioare, ale unei dezvoltări încă religioase, găsim sentimentul că omul trebuia să se simtă plin de remuşcare, deoarece corespundea atât de puţin cu ceea ce putea desemna drept idealul său divin. E drept că aceasta nu era reprezentarea despre care s-a vorbit astăzi, însă era reprezentarea care îl îndepărta pe om de la cele cu care este el de obicei mulţumit, şi îl conducea la altceva – chiar dacă nu la convingerea unei alte încarnări –, anume îl conducea la acea fiinţă care trăieşte dincolo de organizarea noastră, aşa cum evoluează ea între naştere şi moarte. Atunci când omul conturează imaginea contrară celui care este el, realizează următoarele: Această imagine contrară, oricât de greu îţi vine să o pricepi ca imagine a ta în această viaţă, are totuşi ceva de a face cu tine; acest lucru tu nu-l poţi nega. Atunci când o ai, ea te va urmări, va pluti înaintea sufletului tău şi se va cristaliza în aşa fel încât îţi vei spune: Această imagine are ceva de a face cu mine, dar sigur nu cu viaţa mea actuală. – Atunci, se dezvoltă senzaţia că această imagine provine tocmai dintr-o viaţă anterioară.

Dacă aducem aceasta în faţa sufletelor noastre, ne vom da seama repede cât de eronate sunt majoritatea reprezentărilor despre reincarnare şi karmă pe care şi le formează de obicei oamenii. Dumneavoastră înşivă veţi fi auzit deja: Atunci când cineva întâlneşte pe undeva un om în viaţă, care, de exemplu, este bun la socotit, şi cel dintâi este antroposof, atunci el îşi va forma cu uşurinţă reprezentarea: În incarnarea precedentă acest om a fost un bun socotitor. Multe lanţuri de reincarnare sunt asamblate, din păcate, de antroposofii nepregătiţi, la modul că ei cred pur şi simplu că găsesc încarnarea precedentă prin aceea că acele capacităţi care apar în încarnarea prezentă trebuie să se găsească şi în cea precedentă, sau, pe cât posibil, în mai multe încarnări precedente. Acesta este modul cel mai dăunător, să speculezi. În felul acesta, oamenii ajung de obicei la ceva fals. Căci observaţiile reale făcute cu mijloacele ştiinţei spirituale dovedesc, de cele mai multe ori, exact contrariul. De exemplu, oameni care au fost în încarnarea precedentă buni socotitori, buni matematicieni, apar în încarnarea prezentă în aşa fel încât nu manifestă nici un talent pentru matematică, încât dotarea pentru matematică le lipseşte. Şi dacă vrem să ştim ce talente am avut, cu cea mai mare probabilitate, în încarnarea precedentă – vă atrag aici atenţia că acum stăm, aşadar, pe terenul probabilităţii –, dacă vrem să ştim ce capacităţi am avut în această direcţie ca inteligenţă, realizări artistice ş.a.m.d. în încarnarea precedentă, vom face bine dacă reflectăm la ce avem cel mai puţin aptitudini în această încarnare, pentru ce suntem cel mai puţin potriviţi în această încarnare. Dacă am descoperit aceasta, atunci vom găsi în ce am strălucit probabil în încarnarea precedentă, la ce am fost în special talentaţi. Spun „probabil”, din motivul că aceste lucruri sunt pe de o parte adevărate, dar pe de altă parte ele sunt de multe ori modificate de alte fapte. Aşa, de exemplu, poate fi cazul în care cineva a avut un talent matematic deosebit în încarnarea precedentă, dar a murit devreme, astfel încât acest talent matematic nu a ajuns să se exprime deplin; atunci el se va naşte în următoarea sa încarnare din nou cu un talent matematic, care se va manifesta atunci ca o continuare din încarnarea precedentă. Matematicianul *Abel* [Nota 3] care a murit de timpuriu se va naşte sigur în următoarea sa încarnare cu un puternic talent matematic. Acolo unde, dimpotrivă, un matematician a ajuns la adânci bătrâneţe, unde acest talent al său s-a desfăşurat deplin, acolo respectivul în următoarea sa încarnare va fi de-a dreptul obtuz în privinţa matematicii. Astfel, eu cunosc o persoană [Nota 4] care avea atât de puţin talent matematic încât ca şcolar ura de-a dreptul cifrele; şi în timp ce respectivul avea la alte materii note bune, a fost posibil ca el să parcurgă clasele şcolare numai prin aceea că la celelalte materii avea note deosebit de bune. Aceasta provenea de la faptul că în încarnarea precedentă el fusese un matematician deosebit de bun.

Dacă aprofundăm lucrurile, atunci se dovedeşte că ceea ce am practicat în mod exterior într-o încarnare, adică nu numai practicat în mod exterior, ci ceea ce am avut drept profesiune exterioară sau interioară, intră în încarnarea următoare în formarea interioară a organelor [Nota 5], de exemplu în modul că atunci când cineva a fost într-o încarnare un matematician deosebit de bun, ceea ce şi-a însuşit ca stăpânire a cifrelor şi figurilor geometrice el a luat cu sine şi le-a înglobat într-o elaborare deosebită a organelor sale de simţ, de exemplu a ochilor. Şi oamenii care văd foarte bine au această configurare elaborată a formei ochilor de la faptul că în încarnarea precedentă ei au gândit în forme şi au luat cu sine această gândire în forme, şi în timp ce au parcurs răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere şi-au cizelat în mod deosebit ochii Acolo, talentul matematic s-a scurs în ochi şi nu se mai manifestă ca talent matematic.

Un alt caz cunoscut ocultiştilor este cel în care o individualitate a trăit într-o încarnare deosebit de intens formele arhitecturale: ceea ce a resimţit ea acolo s-a adaptat ca forţe în viaţa sufletească interioară şi a cizelat deosebit de fin instrumentul auzului, astfel încât această individualitate a devenit în încarnarea următoare un mare muzician. Ea nu a devenit un mare arhitect, deoarece formele simţămintelor care se sprijineau pe arhitectură au devenit clăditoare de organele, astfel încât nu a mai rămas nimic decât ca ea să resimtă muzica într-o măsură înaltă.

O considerare exterioară a asemănărilor de regulă induce în eroare în privinţa a ceea ce sunt particularităţile din încarnările succesive. Şi aşa cum ar trebui să reflectăm asupra a ceea ce nu ne-a plăcut şi a trebuit să ne imaginăm că ni le-am dorit cu intensitate, tot aşa trebuie să reflectăm asupra lucrurilor în privinţa cărora suntem cel mai puţin dotaţi, în care suntem de-a dreptul, ca să spunem aşa, obtuzi. Şi dacă descoperim laturile cele mai obtuze ale fiinţei noastre, atunci ele ne pot conduce cu cea mai mare probabilitate la cele în care am strălucit cel mai mult în încarnarea precedentă. De aici vedem că este uşor ca tocmai aceste lucruri să fie abordate incorect. Cum de altfel şi o anumită reflectare ne poate învăţa că tocmai miezul fiinţial sufletesc cel mai lăuntric este cel care trece dintr-o încarnare într-alta, o arată de exemplu, aprecierea că omul nu învaţă niciodată limbile mai uşor datorită faptului că a trăit într-o încarnare precedentă a trăit într-o regiune unde se vorbea o limbă aflată în legătură cu limba respectivă, pe care trebuie să o înveţe acum; întrucât altminteri elevilor noştri de gimnaziu nu le-ar fi deloc atât de greu să înveţe greaca sau latina, deşi mulţi dintre ei în încarnările lor precedente au trăit în ţinuturi în care aceste limbi erau vorbite ca limbaj uzual obişnuit.

Despre cele pe care ni le aducem aproape de noi din exterior, trebuie să spunem că sunt atât de mult legate de ceea ce se limitează la viaţa omului dintre naştere şi moarte, încât nu poate fi deloc vorba ca aceste lucruri să reapară în încarnarea următoare în acelaşi mod, ci ele trec în încarnarea următoare sau în următoarele încarnări transformate în forţe. Acei oameni care, de exemplu, au într-o încarnare o aplicaţie deosebită pentru învăţarea limbilor, nu vor avea această aptitudine în următoarea lor încarnare; în schimb, ei vor avea aptitudinea de a formula judecăţi mai nepărtinitoare decât restul oamenilor.

Acestea sunt lucruri legate de tainele reîncarnării. Şi tocmai când privim aceste taine ale reîncarnării vom dobândi în modul cel mai intens o reprezentare despre ceea ce în om este de fapt cu adevărat lăuntric, şi care trebuie totuşi socotit, într-un anumit mod, ca făcând parte din cele exterioare. De exemplu, pentru omul actual limbajul nu mai este deloc lăuntric. Limbajul poate fi îndrăgit de dragul celor pe care le exprimă, de dragul spiritului poporului; însă el este ceva care de la o încarnare la alta trece în forme de forţe, transformate.

Dacă omul urmăreşte astfel de lucruri încât pe de o parte îşi spune: Vreau să-mi doresc şi să voiesc cu adevărat ceea ce am devenit împotriva voinţei mele, şi pentru care am cel mai puţin talent –, atunci el poate şti: Reprezentările pe care le dobândesc în acest mod se vor reuni în imaginea încarnării mele precedente. – Această imagine a încarnării precedente va reieşi cu o mare certitudine dacă abordăm cu seriozitate lucrurile care au fost acum caracterizate ceva mai amănunţit. Anume, vom remarca realmente că în întregul mod în care se îmbină reprezentările astfel dobândite, vom resimţi: De fapt, această imagine îmi este destul de apropiată; ea nu îmi este deloc depărtată. Sau, vom simţi: este o imagine foarte, foarte îndepărtată de mine. Va să zică, dacă prin prelucrarea reprezentărilor care au fost descrise astăzi ne-am pictat în faţa sufletului nostru o asemenea imagine a încarnării noastre precedente, atunci, de regulă, vom putea aprecia cât de palidă este această imagine. Vom avea sentimentul, venit ca dintr-o senzaţie: Tu eşti aici; tatăl tău, bunicul tău, străbunicul tău nu pot fi imaginea care stă aici în faţa ta. – Dar dacă lăsăm imaginea să acţioneze asupra noastră, atunci vom dobândi realmente, prin sentiment şi senzaţie, părerea: Atâtea persoane se află între tine şi această imagine! – Să presupunem că cineva dobândeşte acest sentiment – şi un asemenea sentiment se impune – că între el însuşi şi imagine s-ar afla douăsprezece persoane, iar un altul dobândeşte sentimentul că între el însuşi şi imagine s-ar afla şapte persoane. Deci un astfel de sentiment dobândeşte omul, şi acest sentiment este extraordinar de important. Căci dacă, de exemplu, între om şi imagine stau douăsprezece persoane, este nevoie doar să împartă doisprezece la trei şi rezultă patru. Acestea sunt, de regulă, secolele care îl separă pe om de încarnarea sa precedentă. Aşadar un om care ar avea sentimentul că se află la o depărtare de doisprezece oameni de imaginea pe care am descris-o eu aici în privinţa modului de apariţie, ar trebui să-şi spună: Încarnarea mea precedentă se află la patru secole înainte de cea actuală. – V-am expus aceasta doar ca exemplu; în cele mai puţine cazuri va fi aşa, dar în felul acesta ajungeţi la o apreciere. Majoritatea vor găsi că pot estima corect în acest mod când au fost înainte pe Pământ. Numai că premisele în această privinţă sunt, desigur, ceva mai dificile.

Cu aceasta am atins de fapt lucruri care se află cât se poate de departe de conştienţa prezentului. Şi este fără nicio îndoială că dacă cineva ar povesti aceste lucruri oamenilor nepregătiţi pentru aceasta, ei vor găsi că este vorba de fantezii cu adevărat iresponsabile. Acum, este chiar soarta concepţiei antroposofice despre lume, că dintre toate concepţiile despre lume de până acum ea trebuie să se opună cel mai mult, într-un anumit mod, celor convenţionale. Căci cele convenţionale sunt în cea mai mare proporţie, aşa cum îl întâmpină pe om, cel mai cras, cel mai arid materialism. Şi tocmai acolo unde anumite concepţii despre lume ne întâmpină aşa ca şi cum ar sta cel mai solid pe terenul concepţiei ştiinţifice despre lume, ele sunt realmente aşa că de fapt cresc în modul cel mai arid dintr-o anumită concepţie fundamental materialistă. Şi deoarece antroposofia este condamnată ca într-un anumit mod să fie pentru marea lume acea concepţie despre lume, care se cere astăzi pentru omul care urmează să dobândească o reprezentare a încarnării sale precedente, atunci poate părea de înţeles că trebuie să fie foarte departe de omul actual faptul de a lua în serios concepţiile antroposofice. Căci oamenii vor fi tot atât de neînclinaţi să-şi dorească şi să vrea ceea ce nu şi-au dorit şi nu au vrut toată viaţa lor, pe cât de departe sunt obişnuinţele lor de gândire de adevărurile spirituale.

Acum, s-ar putea pune întrebarea: De ce apare chiar acum adevărul spiritual printre oameni? De ce nu lasă el oamenilor timp să evolueze, până devin mai maturi?

Aceasta provine din faptul că abia dacă poate fi imaginată o deosebire mai mare între două epoci omeneşti succesive, decât va fi cea dintre epoca în care trăieşte omenirea actuală şi cea în care se va dezvolta omenirea, atunci când oamenii care trăiesc acum vor fi renăscut în următoarea încarnare. Căci nu depinde de oameni cum evoluează anumite capacităţi spirituale; aceasta depinde de întregul sens, de întreaga însemnătate şi întreaga esenţă a evoluţiei Pământului. Acum oamenii sunt cel mai departe de a crede în reincarnare şi karmă. Nu antroposofii – dar antroposofi sunt doar puţini în lume –, nu aceia care mai aparţin încă vechilor forme de religie, ci aceia care sunt în ziua de azi purtătorii vieţii culturale exterioare, sunt în ziua de azi cel mai departe de a crede în reincarnare şi karmă. Şi acum, tocmai acest fapt, că în ziua de azi oamenii sunt cel mai puţin dispuşi să creadă în reincarnare şi karmă, este legat în mod remarcabil de ceea ce practică şi învaţă în ziua de azi oamenii – anume practică şi învaţă în măsura în care acest lucru are importanţă în privinţa capacităţilor intelectuale –, tocmai acest fapt va determina ca la aceşti oameni ai prezentului să apară contrariul în încarnarea următoare. Aceşti oameni ai prezentului vor avea în încarnarea următoare – indiferent dacă strădaniile lor sunt spirituale sau materiale – predispoziţii puternice de a-şi simţi încarnarea precedentă. Absolut indiferent de ceea ce practică oamenii prezentului; prin aceea că sunt oameni ai timpului actual, ei vor renaşte cu o predispoziţie puternică şi cu un dor intens de a afla ceva, de a şti ceva despre încarnarea lor precedentă. Ne aflăm exact la un asemenea moment de cotitură care îi duce pe oameni de la o astfel de încarnare, în care vor cel mai puţin să ştie despre reincarnare şi karmă, la o încarnare în care cea mai vie senzaţie a lor va fi: Întreaga viaţă pe care o duc acum nu are nici un fundament pentru mine, dacă nu pot şti ceva despre încarnarea mea trecută. – Şi oamenii care acum spun cel mai mult vorbe de ocară despre reîncarnare şi karmă se vor zvârcoli de-a dreptul în chinul vieţii următoare, pentru că nu-şi pot explica cum a putut deveni viaţa aşa. Antroposofia nu este practicată acum de către oameni pentru a-şi însuşi un anumit dor faţă de viaţa precedentă, ci pentru a avea înţelegere faţă de ceea ce va apărea cândva pentru întreaga omenire, atunci când oamenii care trăiesc în ziua de azi, vor fi din nou pe Pământ. Oamenii care sunt astăzi antroposofi, vor împărtăşi predispoziţia celorlalţi de a voi să-şi amintească; dar ei vor avea înţelegere, şi cu aceasta armonie interioară în privinţa vieţii lor sufleteşti. Cei ce resping în ziua de azi antroposofia vor vrea să ştie ceva despre aceasta în viaţa următoare, şi ei vor resimţi aşa ceva ca un chin lăuntric relativ tocmai la ceva care atunci va fi incarnarea lor precedentă; dar ei nu vor înţelege nimic din ceea ce

îi apasă şi îi chinuie cel mai mult; ei vor fi perplecşi, vor fi în dizarmonie interioară. Şi va trebui să li se spună în următoarea încarnare: Înveţi să recunoşti ce anume îţi cauzează chinurile, numai dacă îţi reprezinţi faptul că tu, la drept vorbind, ai fi putut în mod serios să vrei să ai acest chin. – Desigur că nici un om nu va voi acest chin. Dar oamenii care astăzi sunt materialişti, vor începe în următoarea încarnare să-şi înţeleagă remuşcarea, pustiul interior şi chinul, dacă vor urma cerinţele, sfatul celor care atunci vor putea şti şi le vor spune: Imaginaţi-vă că voi aţi vrut această viaţă de care acum aţi vrea să fugiţi. – Dacă ei încep să urmeze acest sfat, să reflecteze asupra acestui lucru: „Prin ce am putut voi eu această viaţă?" – atunci îşi vor spune: „Ah, da, probabil că am trăit într-o încarnare în care am spus: Ce, după această viaţă să mai urmeze o altă viaţă sau încarnare? Nonsens! Prostie! Cum să crezi aşa ceva? Această viaţă se împlineşte în ea însăşi, se finalizează în sine; ea nu trimite nicio forţă într-o alta, ulterioară! Da, pentru că eu am avut atunci senzaţia că o viaţă următoare este fără valoare, lipsită de sens, prin aceasta a devenit ea fără valoare şi lipsită de sens! Eu am implantat gândul în mine ca forţă, care acum îmi face viaţa atât de pustie şi goală!" Acesta va fi un gând corect. Aşa se va desfăşura karmic materialismul. Plină de sens va fi următoarea încarnare la acei oameni care şi-au creat convingerea că viaţa lor, aşa cum este ea acum, tocmai că nu este împlinită în sine, ci conţine cauze pentru următoarea viaţă. Lipsită de sens, goală şi pustie va fi viaţa acelora care prin gândul lipsei de sens a reîncarnării şi-au făcut singuri viaţa pustie şi lipsită de valoare.

Vedem astfel că gândurile pe care le nutrim nu trec în formă amplificată în viaţa următoare, ci apar în viaţa următoare transformate ca forţe. În lumea spirituală, gândurile, aşa cum sunt ele acum în viaţa dintre naştere şi moarte, nu au nicio semnificaţie; ele au semnificaţie doar într-o formă transformată. Dacă cineva are, de exemplu, un gând măreţ, acest gând poate fi oricât de măreţ: când omul trece prin poarta morţii, gândul dispare ca gând. Dar entuziasmul şi senzaţia şi sentimentul care s-au revigorat sub influenţa gândului, acestea trec prin poarta morţii. Din antroposofie omul nu ia cu sine gândurile, dar ia ceea ce a trăit pe seama gândurilor – până în amănunte, nu numai senzaţia generală de bază. Aceasta este ceea ce vrem să reţinem în special: că gândurile ca atare sunt pline de semnificaţie propriu-zis pentru planul fizic, şi că atunci când vrem să vorbim despre efectul gândului pentru lumile superioare, trebuie să vorbim totodată despre o transformare a acestor gânduri în conformitate cu lumile superioare. Aşadar gândurile care neagă reîncorporarea, se transformă în reîntruparea viitoare în nimicnicie lăuntrică, în golul interior al vieţii, şi nimicnicia lăuntrică, golul interior al vieţii sunt resimţite ca un chin, ca dizarmonie. – Chiar şi printr-o comparaţie puteţi obţine o imagine a modului cum trebuie să decurgă o asemenea nimicnicie şi goliciune interioară, dacă vă imaginaţi că ceva vă este de-a dreptul drag şi că îl vedeţi mereu cu drag, atunci când ajungeţi într-un anumit loc. V-aţi obişnuit, de exemplu, să vedeţi înflorind o anumită floare într-o grădină, într-un anumit loc. Şi dacă floarea va fi tăiată de o mână nemiloasă, veţi simţi durere. Dacă nu aveţi ceva pe care îl îndrăgiţi, dacă vă lipseşte, atunci resimţiţi durere. Tot aşa este cu organizaţia generală a omului. Prin ce simte omul durere? Dacă trupul eteric şi trupul astral al unui organ sunt mereu active într-un anumit loc al trupului fizic, şi dacă acest organ suferă o tăietură şi este vătămat, atunci trupul eteric şi trupul astral nu pot interveni bine. Este exact la fel ca şi când vi se taie dumneavoastră de către o mână nemiloasă trandafirul din acel loc anumit din grădină. Trupul eteric şi trupul astral, dacă un organ este rănit, nu găsesc ceea ce caută; aceasta este resimţită atunci ca durere corporală. Tot aşa, gândurile pe care şi le-a format omul continuă să acţioneze în viitor, îl întâmpină în viitor. În schimb, ele îi vor lipsi, şi el nu va găsi nimic când le va căuta într-un anumit loc, dacă el nu trimite credinţă şi putere de cunoaştere în încarnarea următoare, şi atunci el va resimţi această lipsă a ceva dintr-un loc ca durere şi chin.

Acestea sunt indicaţii care ne vor clarifica sub un anumit aspect cursul karmic al anumitor lucruri. Ele trebuie să fie clarificate, pentru că noi vrem să privim şi mai adânc în modul în care omul poate face mai departe pregătiri, pentru a-şi recunoaşte miezul fiinţial spiritual-sufletesc propriu-zis.

Rudolf Steiner

REÎNCARNAREA ȘI KARMA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA PREZENTULUI

GA 135

I. Conferințele de la Berlin

CONFERINŢA a II-a

Berlin, 30 ianuarie 1912

Consideraţiile pe care le-am făcut aici ultima oară, aşa cum au fost ele expuse atunci, vor fi avut pentru mulţi încă ceva de neînţeles, poate chiar ceva îndoielnic. Dar dacă astăzi vom mai aborda una sau alta, atunci lucrurile ne vor putea deveni ceva mai familiare.

Ce a fost, de fapt, ceea ce ne-am adus în faţa sufletului în ultima seară de întâlnire pe ramură [Nota 1]? A fost ceva oarecum asemănător pentru întreaga entitate a omului, cu ceea ce săvârşeşte un om atunci când se află într-o situaţie sau alta a vieţii, în care trebuie să reflecteze asupra unor experienţe şi trăiri anterioare, când trebuie să-şi amintească trăiri şi experienţe anterioare. Amintirea, memoria, sunt trăiri sufleteşti omeneşti care, în fond, pot fi cunoscute de conştienţa obişnuită numai pentru viaţa sufletească ce se desfăşoară între naştere şi moarte sau, mai exact – ceea ce am exprimat adesea –, pentru un interval temporal care începe de fapt abia de la o anumită vârstă în copilărie, şi până la moarte. Căci noi ştim că ne amintim în conştienţa obişnuită numai până la un anumit moment din copilărie, iar despre ceea ce a precedat acest moment putem afla ceva numai de la părinţi sau rude şi cunoştinţe mai în vârstă. Dacă luăm în vedere intervalul temporal al vieţii omeneşti caracterizat în acest mod pentru acest interval în privinţa vieţii sufleteşti vorbim de memorie. Desigur că aici nu este posibil să abordăm în mod mai precis semnificaţia cuvintelor „capacitate de amintire” sau „memorie”; şi nici nu este necesar pentru scopul urmărit de noi. Pentru început, trebuie doar să aducem limpede înaintea sufletelor faptul că la toate cele care sunt desemnate prin aceste cuvinte, trebuie tocmai reflectarea asupra experienţelor sau trăirilor. Ceea ce am considerat noi ultima oară era oarecum ceva asemănător acestei reflectări; numai că această asemănare trebuia să fie considerată nu doar ca acea capacitate de amintire care survine în viaţa obişnuită, ci ea trebuia, cum s-ar spune, ca o capacitate de amintire extinsă, superioară, să ne conducă dincolo de încarnarea prezentă la un fel de certitudine că înaintea acestei vieţi pământeşti am fost aici în alte vieţi pământeşti. Şi după cum am menţionat ultima oară, aceasta ar trebui să fie în ceea ce priveşte acest proces superior aşa cum este reflectarea asupra a ceva trăit în viaţa obişnuită. Dacă, pe de o parte, ne reprezentăm un om care are nevoie de ceva ce a învăţat într-o perioadă anterioară a vieţii sale actuale şi îşi acordă sufletul ca să ridice din adâncurile lui ceea ce a învăţat, pentru a le urmări cu privirea sa actuală, dacă noi ne zugrăvim în mod viu acest proces de aducere în conştienţă, avem în el o astfel de îndeplinire care ţine de capacitatea noastră obişnuită de amintire. Ceea ce a fost menţionat ultima oară, sunt înfăptuiri ale sufletului. Dar aceste înfăptuiri ale sufletului trebuiau să determine ca în interiorul nostru să apară ceva relativ la vieţile pământeşti anterioare, asemănător cu ceea ce survine în sufletul nostru relativ la această viaţă pământească atunci când simţim izvorând în amintire ceva ce am trăit anterior. De aceea nici nu vă este îngăduit să consideraţi ceea ce a fost spus ultima oară ca şi cum aceasta ar fi deja tot ce ne-ar putea conduce în vieţile pământeşti anterioare, sau ca şi cum aceasta ar fi înainte de toate ceea ce ne-ar putea evoca din capul locului o reprezentare corectă a modului cum eram în vieţile pământeşti anterioare. Este doar un ajutor, aşa cum şi reflectarea este un ajutor pentru a ridica la suprafaţă ceea ce a dispărut în străfundurile vieţii sufleteşti. Să rezumăm ceea ce am luat în vedere referitor la reflectarea cu privire la vieţile pământeşti anterioare. Aceasta se poate petrece cel mai bine în modul următor.

Cu ceva cunoaştere de sine ne sar în ochi în viaţa noastră unele lucruri despre care ne spunem că înţelegem de ce ni s-au întâmplat. Atunci când ni se întâmplă un eveniment dezagreabil, chiar dacă nu înţelegem întru totul de ce a trebuit să vină acest eveniment, ne spunem totuşi: Dar, de fapt, tu eşti un om de-a dreptul neserios; nu e de mirare că ţi s-a întâmplat aşa ceva – astfel este măcar un răsunet al unei înţelegeri a ceea ce ni s-a întâmplat. Dar există nenumărate alte experienţe care intervin în viaţă şi despre care nu ne putem nicidecum forma reprezentarea că sunt legate de forţele şi capacităţile noastre sufleteşti. Atunci vorbim în viaţa obişnuită de „întâmplări”. Despre întâmplări vorbim atunci când nu înţelegem cum sunt corelate lucrurile care ni se întâmplă ca lovituri ale sorţii cu dispoziţia noastră sufletească interioară sau cu restul. De asemenea am atras atenţia şi asupra altor experienţe. Acestea sunt acele experienţe sufleteşti când noi, prin ceea ce numim Eul nostru obişnuit, într-un fel ne smulgem dintr-o situaţie a vieţii în care suntem, de fapt, puşi. Am expus ca exemplu acea situaţie în care cuiva i-a fost hotărâtă de către părinţii săi sau de nişte oameni apropiaţi o anumită profesiune sau situaţie de viaţă, dar el se simte în aşa fel că se vrea cu toată puterea afară de acolo şi vrea altceva. Dacă ulterior în viaţă privim înapoi la o astfel de situaţie, ne spunem: Am fost transpuşi într-o situaţie, dar prin impulsurile noastre de voinţă, prin simpatia şi antipatia noastră, ne-am smuls din ea. – Aşadar am vorbit cum ar fi, despre întorsăturile situaţiilor în care am fost puşi.

Nu este vorba ca la o asemenea reamintire să luăm în vedere toate lucrurile posibile, ci numai pe acelea care ne-au afectat cu adevărat în viaţă. Dacă cineva, de exemplu, nu s-a simţit niciodată marinar, sau nu a avut nici un imbold să devină marinar, atunci desigur că un astfel de impuls volitiv nu intră deloc în discuţie pentru consideraţiile pe care le-am făcut ultima dată, ci numai acelea la care noi am pricinuit într-adevăr o întorsătură a sorţii; aşadar situaţii de viaţă în care am pricinuit, cum ar fi, o întorsătură a vieţii. Şi să nu luaţi lucrurile aşa ca şi cum prin această reflectare asupra experienţelor anterioare, după principiile elaborate, ar trebui cumva să survină o căinţă, aşa încât atunci când în viaţa ulterioară ne amintim astfel de lucruri şi ne dăm seama că ne-am smuls de acolo, acum să ne întoarcem cu căinţa în trecut şi să ne punem iar în situaţia în care am fost puşi la acea vreme şi în care nu am rămas. Nu este vorba de consecinţele practice, ci de a reflecta unde au intervenit asemenea cotituri. Şi apoi se pune problema să producem în modul cel mai energic faţă de lucrurile despre care spunem: Ni s-a întâmplat întâmplător –, şi: Eram plasaţi în ceva, dar ne-am smuls –, următoarea trăire interioară:

Ne spunem: Îmi reprezint că ceea ce nu am voit atunci, din care m-am smuls, ar fi fost o astfel de situaţie în care eu m-am pus cu cel mai puternic impuls volitiv. Aşadar ceea ce îmi era antipatic – şi pentru că era antipatic, de aceea ne-am smuls din el – să fie pus înaintea sufletului în aşa fel încât să ne spunem: Vreau să mă dăruiesc experimental reprezentării că am voit aceasta cu toată puterea, şi vreau să-

mi pun în faţa sufletului imaginea unui om care şi-ar fi dorit aşa ceva din toate puterile. – Şi despre acele lucruri de care am spus că ar fi întâmplări să ne reprezentăm, tot experimental, că le-am fi produs noi. Să spunem că ne-am amintit că odată undeva ne-a căzut pe umăr o ţiglă, şi ne-a durut de-a dreptul rău. În acest caz vrem să ne dăruim reprezentării: noi ne-am urcat pe acoperiş, am desprins de acolo ţigla, astfel încât ea să trebuiască să cadă în clipa următoare, şi apoi am coborât rapid, astfel încât ţigla să cadă pe noi. Nu este vorba de faptul că acestea sunt reprezentări groteşti, ci de ceea ce vrem să dobândim cu aceasta.

Acum să ne transpunem de-a binelea în sufletul unui om, despre care ne-am construit o imagine aşa ca şi cum ar fi vrut tot ceea ce ni s-a întâmplat „întâmplător" şi şi-ar fi dorit toate cele din care ne-am smuls. Numai că în suflet nu rezultă nimic, dacă facem acest exerciţiu de două, trei, patru ori, dar rezultă foarte multe dacă îl facem în legătură cu nenumăratele experienţe pe care le găsim dacă le căutăm. Dacă facem tot mereu şi mereu aceasta şi ne reprezentăm de-a dreptul viu, dacă ne imaginăm sincer un om care a vrut tot ceea ce nu am vrut noi, atunci vom face experienţa că această imagine a omului pe care am chemat-o dinaintea sufletului nu se mai desprinde de noi, că ea face o impresie foarte stranie asupra noastră, ca şi cum ar fi realmente ceva care ar avea ceva de a face cu noi. Dacă ne-am însuşit în acest mod oarece subtilitate în privinţa unei astfel de auto-verificări, atunci vom ajunge curând să găsim asemănarea care există între o astfel de dispoziţie şi o astfel de imagine, pe care am construit-o noi, şi o reprezentare pe care am chemat-o din memorie, la care simţim cum vine ca imagine de amintire. Deosebirea este numai că în procesul de memorie obişnuit, prin care scoatem din suflet o asemenea reprezentare, avem în special de a face cu reprezentări; dimpotrivă, ceea ce a devenit viu în sufletul nostru atunci când facem acest exerciţiu despre care am vorbit, este ceva de tipul unui sentiment, ceva care este mai mult legat de dispoziţiile noastre sufleteşti şi mai puţin de reprezentările noastre. Ne simţim ciudat faţă de această imagine. Este mai puţin vorba de imaginea în sine; dar sentimentele pe care le avem ne fac o impresie asemănătoare reprezentărilor din amintire. Şi dacă repetăm mereu şi mereu exerciţiul, atunci, bazat pe experienţă, ca urmare a unor evidenţe lăuntrice, rezultă cunoaşterea, s-ar putea spune, a faptului că imaginea pe care ne-am construit-o devine ceva, aşa cum o reprezentare din amintire devine tot mai clară şi mai clară, în timp ce la început, atunci când reflectăm voluntar, o scoatem întunecată din adâncurile sufleteşti. Aşadar nu se pune problema a ceea ce ne reprezentăm, ci a faptului că ceea ce ne reprezentăm se transformă, devine altceva. Se desfăşoară un proces ca atunci când cineva vrea să-şi amintească un nume, şi şovăie, şi şovăie, şi are o sclipire, şi atunci spune: Nuß...baumer – dar apoi are sentimentul că totuşi nu este aşa, şi atunci acestuia i se asociază din motive pe care el însuşi nu le poate vedea, numele corect; eventual „Nußdörfer". Aşa cum numele de „Nußbaumer" şi „Nußdörfer" se construiesc reciproc, tot aşa şi imaginea se va rectifica, se va schimba, şi faţă de ea apare sentimentul: Tu ai ajuns la ceva care se află în tine, şi care prin felul în care este vârât în tine şi se raportează la întreg restul vieţii tale de simţire, îţi arată limpede: Aşa nu puteau fi aceste lucruri în tine în încarnarea actuală! – De aici rezultă cu o mare limpezime lăuntrică faptul că aşa ceva care este vârât în noi este din timpuri mai vechi. Acum trebuie doar să înţelegem că aici avem de a face cu un fel de capacitate de amintire ce poate fi cultivată în sufletul omenesc; o capacitate de amintire pe care în comparaţie cu capacitatea obişnuită de amintire trebuie să o desemnăm cu un alt nume. Capacitatea obişnuită de amintire ar putea fi desemnată prin cuvintele „amintire a reprezentărilor"; însă această capacitate de amintire despre care este acum vorba ar trebui desemnată drept un fel de „amintire a sentimentelor şi senzaţiilor". Că acest lucru îşi are justificarea sa poate rezulta pentru dumneavoastră din următoarele reflecţii.

Gândiţi-vă că realmente memoria noastră obişnuită, capacitatea noastră obişnuită de amintire ne dă un fel de amintire a reprezentărilor. Reflectaţi o dată cum iese la suprafaţă în amintire un eveniment deosebit de dureros, care poate v-a copleşit total cu douăzeci de ani în urmă. Probabil că acest eveniment vi se reproduce în imagini cu toate detaliile, dar durerea prin care aţi trecut atunci, nu o mai simţiţi în amintire în acelaşi mod; ea este într-un anume fel ştearsă din reprezentarea provenită din amintire. Desigur că aici există diferite grade şi se poate întâmpla ca unui om să i se fi întâmplat ceva astfel încât în el să apară mereu o nouă şi violentă durere, atunci când îşi aminteşte cele trăite. Dar afirmaţia generală pe care am rostit-o acum, este, totuşi, valabilă, astfel încât noi putem recunoaşte de aici că pentru încarnarea actuală capacitatea noastră de amintire este o amintire a reprezentărilor, în timp ce sentimentele trăite sau chiar impulsurile volitive nu reapar în suflet cu aceeaşi intensitate, sau în orice caz nu aşa încât să se poată compara cu cele iniţiale. Este suficient să vă evocaţi un exemplu caracteristic şi veţi vedea cât de mare este diferenţa între reprezentarea care iese la suprafaţă în amintire şi ceea ce a rămas în viaţa obişnuită în încarnarea prezentă din sentimentele şi impulsurile volitive pe care le-am avut. Este suficient să vă gândiţi la un om care îşi scrie memoriile. Să presupunem, de exemplu, că *Bismarck* [Nota 2] ar fi ajuns cu scrierea memoriilor sale la punctul când a pregătit războiul germano-austriac din anul 1866, şi imaginaţi-vă ce se va fi petrecut în sufletul lui Bismarck în acel punct infinit de critic, în care el a dirijat şi condus evenimentele împotriva unei lumi de prejudecăţi şi a unei lumi de impulsuri volitive. Şi acum nu vă mai reprezentaţi cum au trăit toate acestea pe atunci în sufletul lui Bismarck, ci faptul că tot ceea ce a trăit el atunci direct sub impresia evenimentelor, s-a scufundat în adâncurile sufletului, şi gândiţi-vă cât trebuie să fi pălit sentimentele şi impulsurile volitive care existau în el pe când înfăptuia lucrurile, în comparaţie cu timpul în care şi-a redactat memoriile. Nici unui om nu-i va fi neclar ce diferenţă există între reprezentarea lucrurilor şi ceea ce ţine de sentimente şi impulsuri volitive.

Cel care s-a apropiat deja, chiar şi puţin, de antroposofie, va înţelege când se spune ceea ce am spus adesea aici din alte puncte de vedere: anume că reprezentările noastre, aşadar reprezentările din memorie, sunt în viaţa noastră sufletească ceva care, atunci când sunt stimulate din afară, de lumea exterioară, în care trăim aici în trupurile noastre fizice, are de fapt semnificaţia sa tot numai pentru această singură încarnare. Noi am expus mereu, pornind de la principiile antroposofice, marele adevăr că dintre toate reprezentările, dintre toate conceptele pe care ni le însuşim prin faptul că percepem sensibil una sau alta, prin faptul că trebuie să ne temem de una sau alta în viaţă sau să sperăm –aceasta deci acum nu este referitor la impulsurile afective, ci referitor la reprezentări – că toate acestea pe care le avem în viaţa de reprezentare dispar foarte curând după ce am trecut prin poarta morţii. Căci reprezentările fac parte din ceea ce se scurge în viaţa fizică şi se dispersează în ea, fac parte din ceea ce se menţine, durează cel mai puţin. Dar cineva care a abordat deja sub un anumit aspect legile reîncarnării şi karmei – eu am menţionat deja şi aici [Nota 3] – poate înţelege cu uşurinţă că reprezentările noastre, în măsura în care ni le însuşim în viaţa care se scurge în relaţia cu lumea exterioară sau cu lucrurile planului fizic, se exprimă în limbaj, şi că de aceea ne putem imagina limbajul ca fiind legat într-un anumit mod cu viaţa de reprezentare. Acum, oricine ştie că trebuie să înveţe să vorbească o anume limbă în fiecare încarnare. Căci în timp ce este destul de clar că un mare număr de elevi de gimnaziu din prezent a fost încarnat în vechea Grecie, niciunuia nu îi este înlesnită învăţarea limbii greceşti prin faptul că el îşi poate aminti cum a vorbit el greceşte într-o încarnare anterioară. Limbajul este întru totul o expresie a vieţii de reprezentare, şi destinul limbajului este asemănător destinului vieţii de reprezentare; astfel încât reprezentările, aşa cum trăiesc ele în noi cu privire la lumea fizică şi chiar şi reprezentările pe care trebuie să le dobândim despre lumile superioare, sunt într-un anumit mod întotdeauna colorate de impresiile lumii fizice. Numai dacă putem vedea prin această îmbrăcăminte vedem ce ne pot comunica reprezentările despre lumile superioare. Dar ceea ce putem obţine noi aici, în lumea fizică, ca reprezentări nemijlocite, este legat, într-un anumit mod, şi de viaţa dintre naştere şi moarte. Anume, după moarte noi nu ne formăm reprezentări în felul în care ni le formăm aici, ci acolo vedem reprezentările; acolo ele sunt percepţiile noastre; acolo ele există aşa cum există culorile sau sunetele în lumea fizică. În timp ce în lumea fizică ceea ce îşi evocă/aduce în minte omul prin reprezentări este luat, de fapt, numai exprimat prin materialul fizic – ceea ce poate fi uşor scăpat din vedere [Nota 4] –, în stare destrupată noi avem reprezentările dinaintea noastră aşa cum avem aici culorile sau sunetele dinaintea noastră (vezi nota 4). Bineînţeles, omul nu poate vedea roşul sau albastrul aşa cum le vede aici cu ochii fizici; dar cele pe care nu le vede aici, asupra cărora îşi formează aici reprezentări, sunt atunci prezente pentru el, aşa cum sunt aici roşul, sau verdele, sau un sunet oarecare. În timp ce în lumea fizică ceea ce noi ajungem să

cunoaştem prin pură reprezentare – sau, mai bine spus, noţional în sensul ***Filosofiei libertăţii*** – poate fi văzut numai prin vălul vieţii de reprezentare, pentru sufletele destrupate acestea există la fel cum există lumea fizică pentru conştienţa obişnuită.

În lumea fizică există oameni care consideră că ceea ce dau impresiile sensibile este, de fapt, totul. Iar ceea ce îşi poate clarifica omul numai printr-un concept, ca de exemplu modul în care este cuprins tot ceea ce pot da simţurile, să spunem, din conceptul de „miel" sau din conceptul de „lup", aşadar ceea ce ceea ce desluşeşte materialul, poate fi chiar negat de către aceia care nu vor să accepte decât impresiile sensibile. Putem spune: Omul îşi poate face în reprezentările sale o imagine în privinţa tuturor celor pe care le vede la miel şi îşi poate face, de asemenea, o imagine asupra a tot ceea ce vede la lup. Un mod de a vedea lucrurile obişnuit încearcă să sugereze omului că ceea ce poate fi format conceptual nu este decât „simplu concept". Dar dacă, de exemplu, am încuia un lup şi l-am hrăni o vreme mai îndelungată numai cu miei, astfel încât, dacă mai înainte el a mâncat şi altceva, acel altceva este acum eliminat, este afară din el ca materie, şi el este plin numai cu materia miel, totuşi nici un om nu va putea nutri credinţa că prin aceasta lupul a devenit un miel. De aceea trebuie să spunem: Aici este evident că ceea ce desluşeşte impresia sensibilă, anume conceptul, este ceva real. Totuşi, nu negăm: ceea ce formează conceptul, moare. Dar ceea ce trăieşte în lup, ceea ce trăieşte în miel, ceea ce este înăuntru, ceea ce nu poate fi văzut cu ochii fizici, este văzut, perceput, în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere.

Aşadar dacă se spune că reprezentările sunt legate de trupul fizic, nimănui nu îi este îngăduit să derive de aici afirmaţia că în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere omul ar fi fără reprezentări sau, mai bine zis, fără conţinutul reprezentărilor. Numai ceea ce elaborează reprezentările dispare. Ceea ce avem ca viaţă a noastră de reprezentare are, aşa cum o trăim noi aici în lumea fizică, o importanţă doar pentru viaţa din această încarnare. Şi am expus deja că legat de conştienţa – că această viaţă de reprezentare a lumii fizice este valabilă doar pentru încarnarea respectivă – *Friedrich Hebbel* [Nota 5] a schiţat cândva în jurnalul său un plan drăguţ pentru o dramă. El a avut ideea că Platon cel reîncarnat ar fi într-o clasă de liceu şi că precis ar face cea mai proastă impresie asupra profesorului şi ar putea primi cele mai rele note, pentru că nu îl înţelege deloc pe Platon! Aceasta este tot o indicaţie asupra faptului că construcţia de idei a lui Platon, care a trăit în el conform gândirii, tocmai că nu ajunge să trăiască în această formă în încarnarea următoare.

Pentru a dobândi gânduri judicioase asupra acestor lucruri, trebuie să considerăm viaţa sufletească a omului dintr-un anumit punct de vedere. Aici trebuie să ne întrebăm: Ce conţinut purtăm cu noi în viaţa noastră sufletească? [Nota 6]

În primul rând sunt reprezentările noastre. Faptul că aceste reprezentări, comasate cu sentimente, pot duce la impulsuri volitive, nu ne împiedică să putem vorbi despre o viaţă de reprezentare specifică în sufletul nostru. Căci chiar dacă există oameni care abia dacă pot rămâne, aş spune, la o reprezentare pură simplă, care, dacă îşi reprezintă ceva, se înflăcărează rapid în simpatie sau antipatie, aşadar trec imediat la alte impulsuri sufleteşti, asta nu împiedică totuşi faptul că viaţa sufletească poate fi separată de alte conţinuturi sufleteşti.

În al doilea rând purtăm în viaţa noastră sufletească trăirile de sentiment. Acestea apar în noi într-o mare varietate de forme. Aici este binecunoscutul contrast din viaţa sufletească, ce poate fi desemnat prin simpatie şi antipatie, cu care întâmpinăm lucrurile, sau, dacă vrem să îl desemnăm mai limpede: iubire şi ură. Apoi, aici se află sentimentele ce pot fi desemnate drept cele care determină o anumită excitaţie, şi iarăşi acelea care determină o anumită tensiune şi relaxare, destindere. Acestea nu pot fi puse laolaltă cu sentimentele simpatiei şi antipatiei. Căci un impuls sufletesc pe care îl putem numi o tensiune, o agitaţie sau o destindere, este altceva decât ceea ce se manifestă ca simplă simpatie sau antipatie. Dar ar trebui să vorbim mult, dacă am vrea să caracterizăm diversele tipuri de conţinuturi afective. De aici fac parte şi sentimentele care pot fi desemnate drept sentimente faţă de frumos şi faţă de urât, care se prezintă ca un conţinut sufletesc total aparte, care nu pot fi comparate cu simplele sentimente de simpatie şi antipatie, sau cel puţin nu pot fi puse laolaltă cu ele. Apoi putem desemna drept o categorie aparte şi sentimentele pe care le avem faţă de Bine şi Rău. Nu este timpul să expunem astăzi că trăirea interioară, pe care o avem faţă de o acţiune bună sau rea, este cu totul altceva decât sentimentul de simpatie sau antipatie faţă de o acţiune bună sau rea – faptul că iubim acţiunea bună şi o urâm pe cea rea. Astfel, sentimentele ne întâmpină în cele mai variate înfăţişări, şi le putem diferenţia de reprezentări.

Un al treilea tip de trăiri sufleteşti o constituie impulsurile volitive, viaţa volitivă. Aceasta din nou nu poate fi pusă laolaltă cu ceea ce putem numi trăiri sufleteşti, care trebuie sau pot să rămână mărginite la cadrul vieţii noastre sufleteşti, prin felul în care le trăim. Face parte dintr-un impuls volitiv faptul că în suflet se exprimă: Trebuie să faci asta, nu trebuie să faci asta. – Căci trebuie să învăţăm să diferenţiem între simplul sentiment, pe care îl avem faţă de ceea ce ne apare drept bine sau rău în noi înşine sau în altul, şi ceea ce se iveşte în suflet mai mult decât acest sentiment, atunci când suntem împinşi să facem Binele, să ne abţinem de la Rău. Judecata poate adera la sentiment; dar impulsurile volitive sunt altceva. Şi cu toate că sunt treceri între viaţa sufletească şi impulsurile volitive, ar trebui ca măcar pe baza observării obişnuite a vieţii, acestea să nu fie puse laolaltă. În viaţa omenească există pretutindeni treceri. Aşa cum există oameni care nu pot deloc ajunge la o reprezentare pură, ci exprimă imediat ce iubesc şi ce urăsc, oamenii care sunt mereu azvârliţi încoace şi încolo pentru că nu pot separa sentimentele lor de reprezentările lor, tot aşa există şi alţii, care atunci când văd ceva, nu se pot deloc abţine să treacă la ceva care corespunde unui impuls volitiv, la o acţiune, chiar dacă acea acţiune nu este deloc justificată. Aceasta din nou nu duce la nimic bun; aceasta se manifestă apoi ca manie de a fura, cleptomanie, ş.a.m.d. În acest caz nu este o relaţie ordonată între sentimente şi impulsurile volitive. Dar în realitate aceste lucruri trebuie diferenţiate în modul cel mai riguros. Astfel noi trăim în viaţa noastră sufletească în cadrul reprezentărilor, în cadrul trăirilor de sentiment şi în cadrul impulsurilor volitive. Noi am făcut deja adesea asemenea consideraţii; nu ne putem descurca fără ele, dacă vrem să cuprindem cu privirea întregul om.

Acum am încercat să expunem câte ceva din cele care ne pot lămuri faptul că viaţa de reprezentare este ceva legat de o singură încarnare, desfăşurată între naştere şi moarte. Vedem de asemenea, cum păşim în viaţă şi ne însuşim viaţa de reprezentare. Nu este aşa cu viaţa de sentiment, şi nici cu viaţa volitivă. Dacă cineva ar vrea să susţină că ar fi totuşi aşa, despre acela am putea gândi că nu a observat niciodată judicios dezvoltarea unui copil. Observaţi un copil pe când este încă foarte prostuţ în privinţa vieţii de reprezentare, cum nu se poate pune deloc în legătură cu lumea înconjurătoare cu reprezentările sale, dar cum, dimpotrivă, el are simpatii şi antipatii evidente, şi cum are şi impulsuri volitive stimulatoare şi calmante. Iar fermitatea cu care apar impulsurile volitive, l-a indus în eroare chiar şi pe un filosof, *Schopenhauer* [Nota 7], să creadă că la un om caracterul apare de fapt în aşa fel încât nu poate fi deloc modificat în viaţă. Acest lucru nu este corect; el poate fi modificat. Dar este aşa, atunci când păşim în viaţa fizică, încât trebuie să spunem: Cu sentimentele şi impulsurile volitive lucrurile nu stau deloc aşa cum stau cu reprezentările, ci noi păşim în încarnare cu un caracter foarte definit al trăirilor noastre de sentiment şi al impulsurilor volitive. La o considerare corectă am putea presimţi deja că în sentimente şi impulsurile volitive avem ceva pe care îl aducem cu noi din încarnările anterioare. Dar concentraţi aceasta într-o memorie afectivă în contrast cu memoria de reprezentări dintr-o viaţă. Practic, nu o putem scoate la capăt dacă acceptăm ca valabilă numai amintirea reprezentărilor. Nimic din ceea ce dezvoltăm în viaţa noastră de reprezentare, nu ne poate conduce la ceva care ar putea să provoace impresia care, corect înţeleasă, ne spune: Aici ai în tine ceva care prin naştere a păşit împreună cu tine în această încarnare. Aici trebuie să trecem dincolo de viaţa de reprezentare, aici reflectarea trebuie să devină altceva. Şi noi am expus ce devine reflectarea acum. Cum reflectăm, cum ne aducem aminte? Reflectăm în aşa fel încât nu doar ne reprezentăm: Asta a fost întâmplător în viaţa noastră, asta ni s-a întâmplat; aici am fost într-o situaţie de viaţă pe care am părăsit-o, ş.a.m.d. – Nu ne este îngăduit să rămânem la reprezentări, ci trebuie să le facem vii, active, ca şi cum în faţa noastră ar sta imaginea unei persoane care a vrut asta, care a vrut asta în dorinţele noastre, impulsurile noastre de voinţă, trăirile noastre afective,

ş.a.m.d. Noi trebuie să ne trăim în această voinţă. Aşadar este o cu totul altă trăire de sine decât cea care intră în discuţie la amintire ca trăire de sine în viaţa de reprezentare; este o trăire de sine în alte forţe sufleteşti, dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie.

Această practică de a dezvolta, ca să spunem aşa, voind, dorind un conţinut sufletesc – care a fost întotdeauna cunoscută şi utilizată în toate şcolile oculte, în toate practicile oculte –, poate fi justificată, explicată şi înţeleasă prin ceea ce ştim să spunem din cunoaşterea antroposofică sau din alte cunoaşteri despre viaţa de reprezentare, de sentiment şi de voinţă. Aşadar să ne spunem clar, că la aceste conţinuturi particulare ale vieţii de sentiment, ale vieţii de voinţă noi trebuie să dezvoltăm ceva care este asemănător oarecum reprezentărilor din amintire, dar care nu rămâne la simpla imagine, că noi ajungem prin aceasta în poziţia să dezvoltăm un alt fel de capacitate de amintire, anume un fel care treptat ne conduce dincolo de viaţa care este îngrădită între naştere şi moarte, într-o încarnare.

Trebuie să accentuăm neapărat că drumul caracterizat aici este absolut bun şi sigur – dar plin de abnegaţie. Mai uşor este ca omul să-şi închipuie, din oarecare motive exterioare, că în încarnarea trecută ar fi fost Maria Antoaneta, Maria Magdalena sau altele asemănătoare. Dar este mai greu ca, după metoda descrisă, din cele existente în suflet, din cele existente cu adevărat, să ajungi la o imagine a celui care ai fost. De aceea procedeul este mai întâi de-a dreptul plin de abnegaţie, pentru că în majoritatea cazurilor omul poate fi foarte dezamăgit. Dar dacă cineva ar spune acum că totul poate fi ceva ce doar ne imaginăm, trebuie să replicăm: Dar se poate întâmpla şi ca cineva să se înşele referitor la amintirile sale, să-şi imagineze ceva ce nu este conform realităţii. – Toate aceste lucruri nu sunt nici o obiecţie. Un fel de criteriu pentru a diferenţia imaginaţia de ficţiune există numai în viaţă.

Într-un oraş din Germania de Sud cineva mi-a spus că tot ceea ce este expus în ***Ştiinţa ocultă în schiţă*** s-ar putea baza pe o simplă sugestie, aşa cum există sugestii foarte vii, care pot merge atât de departe încât cineva care nu bea deloc limonadă şi doar îşi imaginează limonada într-un mod foarte viu, are deja gustul limonadei în gură. Aşadar dacă este posibil aşa ceva, de ce nu ar fi posibil – aşa gândea respectivul – ca cele expuse în ***Ştiinţa ocultă în schiţă*** să se bazeze pe sugestie? Teoretic, se poate face o asemenea obiecţie. Dar viaţa aduce considerarea: Dacă cineva este de părere că poate arăta prin exemplul cu limonada cât de puternic poate acţiona sugestia, atunci trebuie să spunem în această privinţă că el nu a înţeles să gândească exemplul până la capăt, căci el ar trebui să încerce o dată nu numai să-şi imagineze o limonadă, ci să-şi şi stingă setea cu o limonadă doar imaginată – şi atunci ar vedea că nu merge. Este mereu vorba să mergem până la capăt cu experienţele. Aceasta însă nu se poate determina teoretic, ci doar prin experienţă nemijlocită în viaţa. Şi cu aceeaşi necesitate cu care ştim că am trăit ceva care iese la suprafaţă din reprezentările amintite din viaţă, cu aceeaşi certitudine ne apare şi faptul că ies la suprafaţă din străfundurile sufletului impulsurile de voinţă pe care le-am chemat referitor la cele „întâmplătoare”, la cele ne-vrute, şi cu aceeaşi necesitate ca reprezentările din amintire, ele ies la iveală ca o imagine a vieţii noastre pământeşti anterioare. Aceluia care spune acum că asta poate fi închipuire, nu-i putem aduce nicio dovadă, după cum nu se poate aduce teoretic nicio dovadă pentru ceea ce-şi închipuie numeroşi oameni că ar fi trăit şi precis nu le-au trăit, şi nici pentru ceea ce au trăit cu adevărat. La fel de puţin cum se poate aduce aici o dovadă teoretică, tot aşa de puţin există o dovadă teoretică pentru cealaltă situaţie. Aşadar, în această experienţă nu ne aflăm într-o altă situaţie decât suntem în viaţa din cadrul unei încarnări; suntem în exact aceeaşi situaţie.

Cu aceasta am arătat cum luminează viaţa pământească anterioară în viaţa pământească prezentă, cum avem într-adevăr o posibilitate printr-o dezvoltare a sufletului făcută cu grijă, să ne obţinem noi înşine convingerea, nu numai convingerea teoretică despre faptul reîncarnării, ci convingerea practică relativ la fiinţa sufletească existentă în noi, care se reîncarnează, despre care ştim cu adevărat că este ceva care a existat cândva.

Dar, cu toate acestea, există experienţe de un cu totul alt gen, care intervin în viaţa noastră şi despre care nu ne putem spune că intervin în viaţa noastră astfel încât să le putem concepe ca pe o amintire a unei vieţi pământeşti anterioare. Există realmente astfel de experienţe faţă de care trebuie să spunem: Aşa cum te întâmpină ele, nu ţi se explică prin viaţa ta anterioară! Astăzi indic doar un singur gen de astfel de experienţe. Şi vreau să indic mai întâi acest gen de trăiri expunând un exemplu tipic. Ce expun eu aici ca exemplu, se poate întâmpla în sute, în mii de moduri; dar ceea ce se petrece acolo este similar cu ceea ce vreau să vă redau ca un exemplu tipic.

Să presupunem un om care merge undeva, într-o pădure, şi care, pentru că este cufundat în gânduri uită că merge pe o potecă a pădurii, direct învecinată – este nevoie să mai facă doar câţiva paşi – cu o prăpastie adâncă. Vreau să prezint aici în această formă, lucrul care este foarte posibil să se întâmple; exemplul a fost expus de mine şi în altă parte [Nota 8], deoarece mie îmi este cunoscut, în mod corespunzător, un caz cu totul similar. Acest om nu vede că acolo este o prăpastie pentru că îl preocupă ceva în mod deosebit. Şi pentru că problema lui îl preocupă atât de puternic, el merge înspre prăpastie, dar cu un asemenea avânt încât dacă ar mai fi făcut numai doi-trei paşi, i-ar fi fost imposibil să se mai oprească. El ar fi trebuit atunci ca, păşind în continuare, să se prăbuşească, şi viaţa lui s-ar fi sfârşit. Dar în clipa în care vrea să păşească înspre prăpastie, aude o voce: Stai pe loc! – Vocea face o asemenea impresie asupra lui, încât el rămâne pe loc ca bătut în cuie. Respectivul crede că trebuie să fie cineva acolo, care l-a observat şi l-a atenţionat. El a realizat că viaţa sa s-ar fi încheiat dacă nu ar fi fost reţinut în felul acesta. El priveşte împrejur şi nu vede pe nimeni.

Gânditorul materialist va spune acum: Prin oarecari circumstanţe din adâncurile sufletului său a rezultat o halucinaţie auditivă, şi a fost o întâmplare fericită că respectivul a fost salvat în acest fel. – Dar, de asemenea, este posibil să gândeşti altfel asupra lucrurilor; oamenii ar trebui cel puţin să admită acest lucru. Vreau doar să expun această altă posibilitate; căci acest alt mod poate fi doar povestit, nu poate fi dovedit. Omul îşi poate spune: Prin desfăşurarea evenimentelor lumii spirituale, în momentul în care ajunseseşi la o criză karmică, viaţa ta ţi-a fost propriu-zis dăruită. Dacă lucrurile ar fi mers mai departe fără să se fi petrecut acel eveniment, atunci viaţa ta s-ar fi încheiat. Dar aşa, acum este ca şi cum un fel de nouă viaţă s-a adăugat celei anterioare. Această nouă viaţă este un fel de dar, şi tu datorezi acum această viaţă a ta puterilor care se află în spatele acestei voci! – O asemenea experienţă ar putea avea mulţi, mulţi oameni ai prezentului, dacă ar exersa adevărata cunoaştere de sine. Căci în viaţa multor, foarte multor oameni ai prezentului intervin astfel de experienţe. Şi nu e că oamenii nu au avut o astfel de experienţă, ci pentru că nu i-au dat atenţia necesară ei au trecut pe lângă ea; întrucât ea nu apare întotdeauna cu claritatea descrisă acum, ci în aşa fel încât, cu neatenţia obişnuită, oamenii o scapă din vedere.

Am descris din când în când cât de mult trec oamenii cu vederea peste ceva ce se petrece în prezenţa lor. Un exemplu caracteristic pentru cât de neatenţi sunt oamenii faţă de ceea ce se desfăşoară în jurul lor, este următorul caz. Am cunoscut un inspector şcolar al unui land german în care a fost introdusă legea că profesorii mai în vârstă, care nu dăduseră anumite examene, trebuie examinaţi. Însă acest inspector şcolar era un om extraordinar de omenos, şi şi-a spus: Pe tinerii care sunt abia veniţi de la seminar, îi poţi întreba orice; dar să le pui întrebări domnilor mai în vârstă, care sunt deja în funcţie de douăzeci, treizeci de ani, este o cruzime; pe aceştia nu-i poţi întreba aşa. De aceea, cel mai bine este ca pe aceştia să-i întreb despre ceea ce se află în cărţile lor, din care predau în fiecare an copiilor. – Şi iată: majoritatea nu ştiau nimic din ceea ce expuneau ei înşişi elevilor lor! Iar acesta era un examinator despre care se putea spune că ştia să scoată de la oameni ceea ce ştiau!

Acesta ar fi doar un exemplu pentru cât de neatenţi sunt oamenii faţă de ceea ce se petrece în mediul lor înconjurător, ba chiar faţă de ceea ce priveşte propria lor persoană. Aşadar nu trebuie să ne mire dacă găsim exemple asemănătoare celui pe care l-am caracterizat acum, în viaţa multor, multor oameni. Numai la o observare de sine adevărată, chibzuită, omul găseşte un asemenea eveniment cum este cel descris

mai înainte. Şi dacă omul are pietatea corectă faţă de viaţă relativ la un asemenea eveniment, atunci probabil că ajunge şi la un sentiment cu totul deosebit; la sentimentul că începând din acea zi, viaţa îi este dăruită şi că, în măsura în care ea decurge începând din acea zi, trebuie şi folosită într-un mod deosebit. Acesta este un sentiment bun şi acţionează similar unui proces de amintire, atunci când cineva îşi spune: Te-ai aflat într-o criză karmică, atunci viaţa ta era încheiată! – Dacă el se adânceşte în acest sentiment evlavios, atunci se petrece ceva care se manifestă mai întâi în aşa fel încât îşi spune: Aceasta nu este o reprezentare din amintire ca acelea pe care le-am trăit adesea în viaţă, ci este ceva absolut deosebit!

În următoarea conferinţă vă voi putea spune mai detaliat despre ceea ce astăzi poate fi doar indicat. Căci, aşa cum a fost indicat acum, aşa îi pune la încercare un mare iniţiat al timpurilor mai noi pe cei pe care îi consideră potriviţi a fi adepţii săi. Căci lucrurile care urmează să ne încadreze în lumea spirituală rezultă tot din faptele spirituale care se desfăşoară împrejurul nostru, sau dintr-o recunoaştere corectă a acestor fapte. Şi o astfel de voce, care se iveşte ea la mulţi oameni, nu trebuie considerată drept halucinaţie; căci printr-o astfel de voce vorbeşte acel conducător pe care noi îl desemnăm drept *Christian Rosenkreutz* [Nota 9], acelora pe care şi-i alege din prisosul cetelor drept cei care pot deveni adepţii săi. Aşa este emisă chemarea de către acea individualitate – despre care vom mai putea vorbi ca fiind acela care a trăit într-o încarnare deosebită în secolul XIII –, încât un om care a trăit aşa ceva are în aceasta un semn indicator, un semn de recunoaştere, prin care el îşi poate afla locul în lumea spirituală. Probabil că nu pot ajunge mulţi să dea atenţie unei asemenea chemări. Dar antroposofia deja va lucra în aşa fel încât oamenii, dacă nu acum în această încarnare, cel puţin mai târziu vor lua în consideraţie un astfel de apel. Pentru majoritatea oamenilor care trăiesc aşa ceva, astăzi încă este aşa încât ceea ce poate fi denumit ca: „Te-a întâmpinat acel Iniţiat care te-a desemnat să faci parte dintre aceia care pot fi ai lui" –, nu s-a desfăşurat în timpul încarnării, ci în viaţa dintre moarte şi naşterea actuală, astfel încât aceasta este o indicare a faptului că ceva se petrece în viaţa dintre moarte şi următoarea naştere, şi că acolo trăim evenimente cu mult mai importante decât în viaţa dintre naştere şi moarte. Se poate să fie aşa, şi este aşa în anumite cazuri, că anumiţi oameni care îi aparţin lui Christian Rosenkreutz au fost hărăziţi pentru aceasta într-o încarnare precedentă. Dar pentru majoritatea, menirea care se reflectă într-un astfel de eveniment a fost stabilită în ultima viaţă dintre moarte şi noua naştere.

Acum, eu nu spun asta ca să vă povestesc ceva senzaţional, şi nici măcar ca să vă povestesc acest eveniment deosebit, ci dintr-un anumit motiv. Şi în această privinţă aş dori să vă mai atrag atenţia asupra unui lucru constatat într-o experienţă pe care am făcut-o frecvent în cadrul vieţii noastre antroposofice: anume că lucrurile spuse sunt uitate cu uşurinţă sau reţinute altfel decât au fost spuse. Se întâlneşte aceasta în cadrul vieţii noastre antroposofice. Din acest motiv uneori accentuez eu de câteva ori lucruri importante, esenţiale, şi nu pentru a mă repeta. Şi astăzi se întâmplă acest lucru, atunci când spun că sunt mulţi oameni în prezent care au trecut printr-un asemenea eveniment cum este cel descris, şi faptul că nu îl ştiu nu este din cauză că el nu există, ci pentru că nu şi-l amintesc pentru că nu au îndreptat asupra lui atenţia cuvenită. De aceea, acest fapt urmează să fie o consolare atunci când cineva trebuie să-şi spună: Eu nu găsesc aşa ceva, aşadar eu nu fac parte dintre astfel de aleşi! – Totuşi, vă pot asigura că sunt nenumăraţi oameni în prezent care au trăit aşa ceva. Am vrut doar să spun mai întâi aceste lucruri, pentru a ajunge la motivul propriu-zis pentru care se spune aşa ceva.

Astfel de lucruri sunt spuse pentru a ni se atrage mereu atenţia că trebuie să găsim în mod concret – şi nu prin teorii abstracte – o legătură a vieţii noastre sufleteşti cu lumile spirituale, şi că ştiinţa spirituală antroposofică nu trebuie să fie pentru noi o simplă concepţie teoretică despre lume, ci o forţă lăuntrică a vieţii noastre; că nu trebuie doar să ştim că există o lume spirituală şi că omul îi aparţine; că, mergând prin viaţă, să nu considerăm doar lucrurile care acţionează asupra gândirii noastre senzoriale, ci să sesizăm cu atenţie corelaţiile, care ne arată: Eşti situat în lumea spirituală, eşti situat în cutare şi cutare mod. – Aşadar situarea concretă, situarea concretă a fiecărui om este cea asupra căreia atragem atenţia. Teoretic se încearcă să se întemeieze şi în afară aşa ceva, în sensul că lumea poate avea un spiritual, şi că omul nu trebuie considerat în mod materialist, ci poate avea în sine un spiritual. Concepţia noastră despre lume se diferenţiază de aceasta prin aceea că prezintă, pune problema în detaliu: În acest fel eşti tu corelat cu lumile spirituale! – Din ce în ce mai mult ne vom putea înălţa înspre astfel de lucruri, care ne pot arăta cum trebuie să observăm lumea pentru a ne înţelege apartenenţa noastră la spiritul marelui Univers, la Spiritul macrocosmic.

Rudolf Steiner

REÎNCARNAREA ȘI KARMA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA PREZENTULUI

GA 135

I. Conferințele de la Berlin

CONFERINŢA a III-a

Berlin, 5 martie 1912

Noi am cercetat aici, în acest loc, ani de-a rândul, adevăruri antroposofice, cunoştinţe antroposofice. Am încercat să ne apropiem din cele mai diferite direcţii de ceea ce credem că trebuie să numim antroposofie şi să asimilăm ceea ce poate veni din cunoştinţele antroposofice. Acum, este recomandabil, chiar în decursul examinărilor pe care le-am început ultima dată aici [Nota 1] şi le vom efectua în continuare, să punem întrebarea ce trebuie să dea şi poate da, de fapt, antroposofia oamenilor prezentului, oamenilor timpului nostru? Ce conţine ea, ştim într-o mare măsură datorită consideraţiilor noastre, şi de aceea, pe baza familiarizării cu unele adevăruri antroposofice, putem aborda întrebarea: Ce poate da antroposofia oamenilor prezentului?

Atunci când abordăm această întrebare trebuie să avem în vedere înainte de toate că viaţa antroposofică, Mişcarea antroposofică trebuie diferenţiată strict – cel puţin în gândurile noastre – de orice organizaţie socială [Nota 2], de orice ar putea fi îmbrăcat cu numele de Societate Antroposofică. În realitate, desigur că întreaga viaţă actuală va face necesar tot mereu ca cei care vor să se îndeletnicească cu antroposofia să se unească într-o formă socială. Dar dacă această asociere este necesară, ea este mai degrabă necesară datorită întregii vieţi actuale aflată în afara antroposofiei, decât prin conţinutul sau caracterul sau prin ceva din cadrul antroposofiei însăşi. Antroposofia în sine ar putea fi adusă la cunoştinţă oamenilor aşa cum se face cunoscut oamenilor orice altceva în prezent. Antroposofia ca atare s-ar putea face cunoscută – acest aspect este întru totul imaginabil – aşa cum, de exemplu, se face cunoscută oamenilor chimia în ziua de azi, şi oamenii ar putea ajunge la adevărurile antroposofice aşa cum se apropie de chimie sau de matematică. Ceea ce urmează de aici pentru sufletul fiecăruia, cum asimilează sufletul fiecăruia antroposofia şi face din ea impulsul vieţii sale, ar putea fi apoi problema fiecăruia în parte. Existenţa unei Societăţi antroposofice sau a oricărei alte Uniuni pentru îndeletnicirea cu antroposofia, o face necesară conjunctura, faptul că antroposofia ca atare este ceva care intră în prezentul nostru ca ceva pe deplin nou, ca o cunoaştere complet nouă şi ea trebuie să fie asimilată de viaţa spirituală a oamenilor, în timp ce oamenii de afară, din viaţa exterioară antroposofiei, au nevoie, spunem noi, nu numai de starea sufletească generală a prezentului, pentru a lăsa antroposofia să acţioneze asupra lor, ci la această stare sufletească obişnuită cum au oamenii în ziua de azi, ei au nevoie şi de o pregătire specifică a firii, a inimii. Şi o asemenea pregătire a dispoziţiei sufletului şi a inimii nu poate fi însuşită decât prin viaţa în comun în ramurile noastre antroposofice, sau în Societăţile noastre antroposofice, sau altele asemănătoare. Aici ne însuşim un anumit fel de gândire, un anumit fel de simţire, astfel încât în felul acesta ajungem în situaţia de a considera cu seriozitate lucrurile pe care oamenii care astăzi se află afară, în lume, şi abia dacă au auzit ceva de antroposofie, trebuie în mod firesc şi de înţeles, să le privească drept fantasmagorie nebunească.

Desigur că s-ar putea obiecta că antroposofia este răspândită şi prin conferinţe publice, care se adresează oamenilor complet nepregătiţi. Dar tocmai aceia care aparţin, în sens social, cercurilor noastre vor şti că întreaga tonalitate şi întreaga manieră a unei conferinţe antroposofice trebuie să fie altfel atunci când ea este ţinută în faţa unui public nepregătit, decât în faţa acelora cărora li se poate vorbi aşa pentru că ei iau în serios, prin imboldul inimii lor, prin întreaga lor atitudine lăuntrică, ceea ce publicul larg încă nu ar putea lua în serios. Iar ceea ce am indicat acum nu se va îmbunătăţi în viitorul apropiat – despre asta nu poate fi deloc vorba –, ci în viitorul apropiat va ieşi în relief tot mai puternic şi mai intens. Adversitatea exterioară faţă de tot ceea ce este antroposofic va deveni tot mai mare în lume, şi anume din motivul că tocmai antroposofia este în prezentul nostru ceva în cel mai înalt grad corespunzător timpului, ceva necesar în cel mai înalt grad, şi pentru că, în fond, răzvrătirea oamenilor tocmai împotriva a ceea ce este cel mai necesar, împotriva a ceea ce este cel mai în spiritul timpului este cea mai puternică.

Acum s-ar putea naşte întrebarea: De ce stau lucrurile aşa? De ce se răzvrătesc inimile oamenilor dintr-o epocă cel mai intens faţă de ceea ce acea epocă necesită cel mai mult? – Este ceva pe care antroposoful ar trebui să-l poată înţelege, dar care este prea dificil pentru a fi clarificat, chiar şi foarte pe departe, în faţa unui public nepregătit.

Antroposoful ştie că există forţe şi entităţi luciferice [Nota 3] care au rămas în urma evoluţiei generale. Acestea acţionează prin inimile omeneşti, prin sufletele omeneşti, şi ele au cel mai mare interes ca în timpurile în care strădania în sus este cea mai mare, să-şi intensifice cel mai mult atacurile. Şi deoarece răzvrătirea inimilor omeneşti împotriva a ceea ce tinde înainte în evoluţia omenirii provine de la forţele luciferice, şi pentru că aceste atacuri ale lor sunt întreprinse atunci când ele se simt ameninţate de un mare pericol, de aceea aceste atacuri – aşadar şi răzvrătirea din inimile omeneşti – trebuie să fie cele mai puternice în astfel de timpuri. De aici vom înţelege că adevărurile cele mai importante pentru omenire s-au instalat de când lumea în evoluţia omenirii trebuind să ţină cont de circumstanţa că găsesc cea mai puternică rezistenţă. Ceva care nu se diferenţiază prea mult de ceea ce există deja în lume, abia dacă va întâmpina vreo rezistenţă. Dar ceea ce intră în lume pentru că oamenii însetează de mult după el şi nu l-au primit, este ceea ce provoacă totodată cele mai puternice atacuri ale forţelor luciferice. Şi în felul acesta, o Societate nu este, de fapt, nimic altceva decât un zid de protecţie împotriva acestui întreg comportament, caracterizat însă ca fiind de înţeles, al lumii exterioare. Trebuie să avem ceva, în cadrul căruia aceste lucruri pot fi prezentate în aşa fel încât să poţi spune: Cei cărora le vorbeşti, sau cu care eşti laolaltă, arată o anumită înţelegere faţă de această chestiune, iar pe ceilalţi, care nu s-au unit cu aceia care vorbesc despre aceasta, nu-i priveşte câtuşi de puţin. Despre ceea ce este susţinut în public, toţi oamenii cred că îi priveşte întru câtva, şi că ei trebuie să formuleze o judecată în această privinţă, desigur îmboldiţi de puterile luciferice. De aici vedem că este într-adevăr necesar să ne ocupăm cu antroposofia, dar antroposofia aduce ceva înăuntru prezentului nostru, ceva care trebuie să intre şi este cerut de setea spirituală şi de necesitatea de hrană spirituală a timpului nostru, şi care va veni în orice circumstanţe, într-un fel sau altul. Căci puterile spirituale care s-au dedicat evoluţiei au grijă ca să intre.

De aceea putem pune în sens pur antroposofic întrebarea: Care sunt lucrurile cele mai importante care trebuie implantate omenirii în prezent prin antroposofie? Sunt acelea după care omenirea prezentă însetează în mod deosebit, care sunt cele mai necesare. Tocmai răspunzând la o astfel de întrebare poţi fi cel mai greşit înţeles. De aceea este atât de necesar în primul rând să separăm în mintea noastră antroposofia de Societatea Antroposofică. Căci ceea ce urmează să aducă antroposofia omenirii, sunt noi cunoştinţe, noi adevăruri. Dar o societate nu poate niciodată – şi cel mai puţin în timpul nostru – să depună jurământ faţă de vreunele adevăruri particulare. Întrebarea „Ce credinţă aveţi voi, antroposofii?", ar fi cea mai lipsită de sens. – Lipsită de sens este ea atunci când prin „antroposof" este avut în vedere un om care face parte din Societatea Antroposofică; deoarece asta ar presupune ca o întreagă Societate să aibă o convingere comună, o dogmă comună. Aceasta nu poate fi. În clipa în care o întreagă Societate ar trebui – prin statut – să jure pe o dogmă comună, ar înceta să mai fie o societate şi ar începe să fie o sectă. Aici este graniţa la care o Societate încetează să fie o Societate. În clipa în care un om ar fi obligat să aibă o convingere pretinsă de Societate, ar avea de a face cu o sectă. De aceea o Societate, care s-a dedicat acelor pe care le-am caracterizat acum, poate fi numai pe criteriul că se supune imboldului spiritual firesc. Putem întreba: Ce oameni vin ca să audă ceva despre antroposofie? – Şi vom putea răspunde: Cei care vor să audă ceva despre lucrurile spirituale, cei care au o pornire lăuntrică să audă ceva despre lucrurile spirituale. Acest imbold nu este dogmă. Căci dacă cineva caută ceva, în privinţa căruia nu spune că va găsi una sau alta, ci când caută, chiar caută, atunci această căutare este elementul comun pe care trebuie să-l aibă o societate care nu vrea să devină o sectă. Dar total independentă de asta este întrebarea: Ce aduce antroposofia ca atare omenirii? – Şi trebuie să spunem: Antroposofia ca atare aduce oamenilor ceva care este similar cu, numai că mai spiritual şi în privinţa firii omeneşti mai profund şi mai plin de semnificaţie decât, toate marile adevăruri spirituale care au fost aduse vreodată omenirii.

Acum, printre lucrurile pe care le-am lăsat să se apropie de noi în decursul consideraţiilor noastre, există unele despre care putem spune: ele sunt în aşa fel încât propriu-zis nu pot fi indicate ca fiind cele mai semnificative, cele mai caracterizatoare, atunci când este vorba despre ceea ce trebuie să primească de fapt omenirea actuală ca Nou. Dar sunt lucruri fundamentale, adevăruri fundamentale, care într-adevăr intră ca Nou în omenire. Şi nu este nevoie să mergem prea departe pentru a caracteriza în ce constă de fapt Noul Mişcării antroposofice. El constă în aceea că cele două adevăruri care fac parte, ca să spunem aşa, dintre lucrurile noastre cele mai fundamentale, se apropie de sufletul omenesc într-un mod tot mai convingător: cele două adevăruri despre reîncarnare şi karmă. Putem spune: Ceea ce găseşte antroposoful în primul rând pe calea sa, atunci când are în ziua de azi o strădanie serioasă, este necesitatea cunoaşterii reîncarnării şi a karmei. De exemplu nu putem spune că în cultura occidentală se ivesc prin antroposofie anumite lucruri, cum ar fi posibilitatea înălţării în lumi superioare, ca ceva fundamental nou; căci cel care cunoaşte evoluţia occidentală, cel care ştie, să spunem, chiar şi numai că au existat mistici, mistici ca *Jakob Böhme* sau *Swedenborg* [Nota 4], sau ca întreaga şcoală a lui Jakob Böhme, acela ştie şi că întotdeauna s-a crezut – chiar dacă a fost adesea controversat – că omul se poate ridica din lumea sensibilă obişnuită în lumi superioare; astfel încât aceasta nu este ceva fundamental nou. Apoi nici anumite alte lucruri nu sunt fundamental noi. Chiar când vorbim despre ceea ce este fundamental în privinţa evoluţiei; când vorbim, de exemplu, pe tema Christos: referitor la Mişcarea antroposofică ca atare ea nu este tema, ca să spunem aşa, cea mai fundamentală; ci cea mai fundamentală este forma pe care o capătă tema Christos prin aceea că reîncarnarea şi karma sunt asimilate ca adevăruri în inimile oamenilor. Luminarea pe care o primeşte tema Christos prin premisele adevărurilor despre reîncarnare şi karmă, acesta este esenţialul. Căci tema Christos a preocupat Occidentul într-un mod cu adevărat profund în cele mai diferite timpuri. Putem aminti în acest sens vremea gnosei, putem aminti timpurile în care a fost aprofundat creştinismul esoteric, de exemplu de aceia care s-au reunit sub semnul Graalului sau al Crucii cu trandafiri, cum au aprofundat aceştia tema Christos. Aşadar nu asta este fundamentalul. Tema devine fundamentală, esenţială pentru sufletele occidentale, pentru cunoaşterea şi nevoile religioase numai prin adevărurile reîncarnării şi karmei, astfel încât acela care află o extindere a sufletului său prin cunoaşterea reîncarnării şi karmei, doreşte cu necesitate şi o nouă cunoaştere a vechilor probleme. – Cu privire la cunoaşterea reîncarnării şi karmei, trebuie să spunem exact contrariul. Putem cel mult să atragem atenţia că reîncarnarea şi karma, ca să spunem aşa, îşi fac drum timid în cultura occidentală, în timpul lui *Lessing* [Nota 5], care ajunge la aceasta în «Educarea speciei umane». Găsim apoi şi alte exemple de cum ajung la această problemă şi alte spirite profunde. Dar faptul că reîncarnarea şi karma se impun ca parte componentă a conştienţei omeneşti, că ele sunt încorporate în inima şi sufletele oamenilor, aşa cum se petrece prin antroposofie, este ceva ce se poate petrece cu adevărat abia în prezentul nostru. De aceea putem spune: Relaţia unui om al prezentului cu antroposofia se caracterizează prin aceea că el poate fi în măsură ca pornind de la nişte premise să preia în sine drept cunoştinţe reîncarnarea şi karma. Acesta este esenţialul despre care este vorba. În fond, tot restul urmează apoi de aici, într-un mod mai mult sau mai puţin de la sine înţeles, dacă omul este capabil să se raporteze în modul corect la reîncarnare şi karmă.

Acum, dacă avem în vedere problema aşa, trebuie să ne fie clar şi ce înseamnă pentru omenirea occidentală şi pentru omenire în general, ca reîncarnarea şi karma să devină cunoştinţe care, ca să spunem aşa, trec în viaţa cotidiană, aşa cum sunt alte adevăruri în viaţa cotidiană. Într-o măsură mult mai mare trebuie să treacă în perioada următoare reîncarnarea şi karma în conştienţa omenirii, decât a făcut-o, de exemplu, concepţia copernicană despre lume. În privinţa acesteia din urmă este nevoie să ne clarificăm bine cum s-a familiarizat ea, de fapt, cu paşi repezi în sufletele oamenilor. Gândiţi-vă numai la ceea ce am spus şi în conferinţa publică [Nota 6]: Cât de puţin timp a durat, raportat la proporţiile istoriei lumii, pentru ca această concepţie copernicană despre lume să se răspândească, şi gândiţi-vă la faptul că această concepţie despre lume a pus stăpânire pe oameni până în primele trepte şcolare.

Acum există o deosebire însemnată în privinţa cuprinderii sufletului omenesc între această concepţie copernicană despre lume şi concepţia antroposofică despre lume, în măsura în care aceasta se clădeşte pe fundamentul reîncarnării şi al karmei. Pentru a caracteriza această deosebire, este într-adevăr nevoie de o ramură antroposofică cu oameni care să stea laolaltă cu bună-voinţă; căci în această privinţă trebuie spus, de fapt, un lucru; dacă vrem să caracterizăm această deosebire, trebuie cu necesitate să spunem un lucru la care oamenilor care se află în afara Mişcării antroposofice li se întoarce stomacul pe dos.

Cum de oamenii au preluat atât de repede şi până la vârsta copilăriei concepţia copernicană despre lume? Cei care m-au auzit vorbind despre concepţia copernicană despre lume sau despre ştiinţele naturii recente vor şti, desigur, că eu nu pronunţ în vreun fel o judecată defavorabilă asupra acestei concepţii moderne natural-ştiinţifice. De aceea îmi este îngăduit să spun, atunci când vrem să caracterizăm cu adevărat această deosebire semnificativă: Pentru acceptarea acestei imagini despre lume, care este limitată numai la caracteristicile spaţiului, la relaţiile spaţiale exterioare, era necesară o epocă de externalizare, de superficialitate! – Şi motivul pentru care concepţia copernicană despre lume s-a încetăţenit atât de repede nu este altul decât acela că pe parcursul unei întregi epoci, oamenii au devenit superficiali. Externalizarea, superficialitatea în conceperea Universului a fost condiţia preliminară necesară pentru deprinderea cu concepţia copernicană despre lume. Profunzimea, internalizarea – adică exact contrariul – vor fi necesare, dacă e să se aclimatizeze ceea ce sunt adevărurile antroposofiei, în special în privinţa adevărurilor fundamentale ale reîncarnării şi karmei. De aceea, dacă ne formăm în ziua de azi convingerea că adevărurile reîncarnării şi karmei trebuie să fie deprinse într-un mod cu mult mai intens şi într-o măsură cu mult mai mare în omenire, trebuie să ne fie totodată clar că în această privinţă ne aflăm la graniţa dintre două epoci: epoca superficialităţii şi epoca aprofundării necesare, a internalizării, interiorizării sufletului şi inimii omeneşti. Este ceea ce trebuie să ne înscriem înainte de toate în suflete, dacă vrem să devenim pe deplin conştienţi de ceea ce are de adus antroposofia în prezent omenirii moderne. Şi apoi trebuie să ne întrebăm: Cum trebuie să se configureze această viaţă sub influenţa cunoştinţelor despre reîncarnare şi karmă?

Aici trebuie să reflectăm la ce înseamnă, de fapt, pentru inima omenească, să recunoască: reîncarnarea şi karma sunt un adevăr. Ce

înseamnă asta pentru întreaga conştienţă omenească, pentru întreaga simţire şi gândire a sufletului omenesc? – Înseamnă nimic mai puţin – asta poate înţelege oricine, dacă reflectează asupra acestor lucruri – decât o extindere a sinei omeneşti prin cunoaştere, dincolo de anumite graniţe care altminteri îi sunt trasate cunoaşterii. Că omul poate şti şi cunoaşte numai ceea ce este încadrat între naştere şi moarte, asta a fost accentuat cu toată acuitatea tocmai în epoca trecută, şi că omul poate cel mult privi cu credinţă înspre acela care intră ca ştiutor într-o lume spirituală, asta era o convingere ce devenea tot mai puternică. Dar lucrurile nu sunt de o aşa mare importanţă dacă se rămâne la punctul de vedere al cunoaşterii; ele devin importante abia atunci când se trece de la punctul de vedere al cunoaşterii la punctul de vedere moral, la punctul de vedere al simţământului moral-esenţial. Abia acolo se vădeşte întreaga măreţie şi însemnătate a ideilor de reîncarnare şi karmă.

Aş putea expune sute de lucruri spre întărirea celor spuse acum, dar nu expun decât unul. Să considerăm oamenii culturii occidentale din timpurile vechi şi cea mai mare parte a oamenilor de azi din cultura occidentală. Chiar când aceşti oameni încă aderă în cea mai intensă măsură la ipoteza că în privinţa fiinţei sale omul rămâne intact când pleacă de pe acest Pământ păşind prin poarta morţii, fără gândul la reîncarnare şi karmă, această întreagă viaţă spirituală a omului care urmează după moarte se sustrage de la existenţa pământească. Avem de a face cu intrarea într-o lume spirituală; dar cu excepţia tocmai a acelor „excepţii", care sunt acceptate de naturile mai mult sau mai puţin predispuse spiritual, că cei morţi intervin în cazuri de excepţie, avem de a face – în cazul în care reîncarnarea şi karma nu sunt admise – cu ideea că ceea ce se desfăşoară într-o lume spirituală, indiferent că este pedeapsă sau răsplată, după ce omul a trecut prin poarta morţii, se sustrage de la sfera terestră ca atare, şi că ceea ce rezultă drept consecinţă a vieţii sale se desfăşoară pe o cu totul altă scenă, aflată în afara Pământului.

Dacă omul trece acum la cunoaşterea reîncarnării şi a karmei, lucrurile devin cu totul altfel. Aici trebuie să ne fie clar că pentru un astfel de om, ceea ce trăieşte în sufletul său nu are importanţă, atunci când el a păşit prin poarta morţii, doar pentru o sferă îndepărtată de Pământ, ci că de ceea ce trăieşte el între naştere şi moarte depinde viitorul configurării Pământului. Pământul, ca să spunem aşa, va avea configuraţia exterioară pe care i-o vor da oamenii care au fost mai înainte aici. Întreaga planetă în privinţa configuraţiei sale viitoare, a convieţuirii sociale a oamenilor în viitor, depinde de modul în care au trăit oamenii înainte în încorporările lor anterioare. Acesta este aspectul moral-sufletesc ce se leagă de această idee; astfel încât un om care a acceptat acest lucru, ştie: Aşa cum am fost eu în viaţă, aşa voi produce efecte asupra a tot ceea ce se petrece în viitor, asupra întregii culturi a viitorului! – În felul acesta, prin cunoaşterea reîncarnării şi a karmei se extinde dincolo de graniţele naşterii şi morţii ceva pe care omul l-a cunoscut până acum doar între aceste graniţe înguste: sentimentul responsabilităţii! Vedem crescând de aici un sentiment intensificat al responsabilităţii. În acesta se exprimă consecinţa profund morală ce apare din idei cum sunt reîncarnarea şi karma. Omul care nu crede în reîncarnare şi karmă, poate spune: După ce voi fi trecut prin poarta morţii, voi fi cel mult pedepsit sau răsplătit pentru ceea ce am făcut aici; eu voi afla consecinţele acestei existenţe într-o altă lume; însă această altă lume se află sub conducerea unor puteri spirituale, şi ele vor preîntâmpina ca ceea ce port în mine să devină prea dăunător pentru lumea întreagă. – Cel care ştie însă că reîncarnarea şi karma este o idee rezultată pe baza cunoaşterii, nu mai poate spune aşa; pentru că el ştie că prin reîncarnare oamenii vor fi aşa după cum au trăit în viaţa precedentă.

Acest lucru va fi semnificativ şi important, că ideile fundamentale ale concepţiei antroposofice despre lume vor trece în viaţa de sentiment şi în atitudinea oamenilor, şi îşi vor face apariţia ca impulsuri morale, despre care oamenii din timpurile scurse nu aveau, în fond, nicio bănuială. Sentimentul de responsabilitate, după cum am văzut, va răsări într-un mod cum nu era deloc posibil mai înainte; şi alte idei morale vor rezulta apoi în mod necesar într-un fel asemănător acestui sentiment de responsabilitate. Ca oameni care trăiesc sub influenţa ideilor de reîncarnare şi karmă, vom învăţa să cunoaştem faptul că nu poate fi vorba să ne judecăm viaţa luând ca premise numai ce se desfăşoară între naştere şi moarte, ci că trebuie să o facem după premise ce se extind asupra multor, multor vieţi.

Atunci când ne apropiem de ceilalţi oameni pe premisele care au existat până acum, dezvoltăm în acest fel, faţă de aceşti oameni, simpatie, antipatie, mai multă sau mai puţină iubire, şi altele asemănătoare. Trebuie să spunem că modul în care se raportează un om la alt om în prezent este, totuşi, în realitate, rezultatul acelei concepţii care gândeşte viaţa de pe Pământ ca fiind o dată, îngrădită între naştere şi moarte. În realitate noi chiar trăim aşa cum ar trebui să trăim dacă ar fi corect faptul că omul ar fi numai o dată pe Pământ. Putem spune: Noi îi întâmpinăm pe prietenii noştri, pe părinţii noştri, pe fraţii şi surorile noastre, ş.a.m.d., astfel încât în tot ceea ce simţim trăieşte ideea că suntem o singură dată pe Pământ. Şi va avea loc o transformare extraordinară a vieţii dacă faptul că există reîncarnare şi karmă nu va mai trăi doar ca teorie în câteva capete, cum încă este cazul de multe ori în ziua de azi. Până în ziua de azi aceasta este în cea mai largă măsură doar teorie. Putem spune că în ziua de azi lucrurile stau aşa încât există un număr de antroposofi care cred în reîncarnare şi karmă; dar ei trăiesc ca şi cum nu ar exista reîncarnare şi karmă, ci ca şi cum viaţa ar fi o dată, îngrădită între naştere şi moarte. Nici nu poate fi altfel. Căci obişnuinţele pe care le aduce viaţa cu sine se modifică mai puţin rapid decât se modifică ideile. Numai dacă noi introducem în viaţa noastră idei corecte şi concrete despre reîncarnare şi karmă – numai despre acestea poate fi vorba –, numai atunci vom vedea cum această viaţă poate fi fertilizată prin astfel de idei.

Vedem că noi, ca oameni, păşim în viaţă, la începutul acesteia întrunindu-ne cu părinţii, cu fraţii, ş.a.m.d. Vedem că prin această organizare firească, în special în prima perioadă a vieţii în mod necesar ne încadrăm în aşa fel în aceasta încât cei care sunt în jurul nostru, sunt plasaţi împrejurul nostru mai mult sau mai puţin prin elemente naturale: prin înrudirea de sânge, apropierea locului, şi aşa mai departe. Vedem apoi, când creştem, cum aceste cercuri ale înrudirii prin sânge se extind, cum intrăm în cu totul alte legături cu diverşi oameni, legături care nu mai depind de înrudirea prin sânge. Acum, se pune problema că aceste lucruri trebuie înţelese mai întâi din punct de vedere karmic; atunci ele vor aduce o lumină cu totul nouă pentru viaţă. Căci karma devine plină de însemnătate pentru viaţă abia atunci când o luăm în mod concret, când aplicăm într-adevăr asupra vieţii ceea ce ne dă cercetarea spiritual-ştiinţifică. Acestea pot fi constatate, desigur, doar de către cercetarea spiritual-ştiinţifică, dar ele pot fi apoi aplicate în viaţă.

O problemă karmică plină de importanţă este în esenţă aceasta: cum se face că, de exemplu, în viaţa actuală noi ne întrunim cu oamenii cu care ne întrunim prin înrudirea consanguină de orice fel posibil? De ce ajungem laolaltă cu aceştia la începutul vieţii noastre? – Cercetarea spiritual-ştiinţifică arată ceva absolut deosebit în această privinţă. De regulă, este aşa – căci chiar dacă sunt expuse realităţi faptice individuale, există totuşi şi nenumărate excepţii – că cu oamenii pe care îi întâlnim involuntar la începutul vieţii noastre am fost deja împreună într-o viaţă anterioară, în majoritatea cazurilor chiar în cea precedentă, pe la mijlocul vieţii noastre, aşa, cam pe la vârsta de treizeci de ani. Atunci noi ni i-am ales pe ei de bunăvoie, într-un oarecare mod, prin aceea că noi am fost mânaţi înspre ei prin înclinaţia inimii noastre, ş.a.m.d. Am proceda întru totul greşit dacă am considera oamenii cu care suntem împreună la începutul vieţii noastre, ca fiind oameni care am fost împreună şi la începutul unei alte vieţi. Nici la începutul, nici la sfârşitul, ci în mijlocul vieţii am fost împreună, prin alegere liberă, cu cei cu care ne-am întâlnit apoi într-o viaţă următoare datorită înrudirii prin sânge. Foarte adesea sunt cazurile în care cu cei cu care am fost căsătoriţi, aşadar pe care l-am luat printr-o alegere liberă, ne aflăm în viaţa următoare într-un raport paternal sau maternal, sau în raportul de frate sau soră. Cercetarea spiritual-ştiinţifică arată că ceea ce s-ar presupune prin speculare, ceea ce ne-am gândi scormonind cu gândul asupra lucrurilor, de obicei este fals. Faptele încurcă de obicei socotelile speculaţiilor.

Să ne gândim încă o dată la faptul descris acum şi să îl considerăm aşa cum rezultă el în mod real, din ştiinţa spirituală, atunci când se cercetează fără prejudecăţi, cum extinde el întreaga noastră relaţie şi întreaga noastră raportare la viaţă. Încetul cu încetul, în decursul

culturii occidentale, s-a ajuns acum ca omul să nu mai poată altfel decât să vorbească despre hazard atunci când reflectează la relaţia sa cu aceia cu care este înrudit prin sânge. Oamenii vorbesc despre coincidenţă, cred deja de multe ori în coincidenţă. Şi cum ar putea crede altfel decât în coincidenţă, dacă ei gândesc viaţa ca fiind limitată între naştere şi moarte? Pentru această singură viaţă considerată, fiecare va recunoaşte fără îndoială că este răspunzător pentru consecinţele evenimentelor pe care le-a produs el însuşi. El se simte răspunzător, aşa cum se simte răspunzător aici, în viaţă, pentru propriile sale fapte, Dar prin faptul că omul îşi extinde sinea proprie dincolo de ceea ce se desfăşoară între naştere şi moarte, prin acea că el îşi simte sinea legată de alţi oameni din alte încorporări, el se simte răspunzător, aşa cum se simte răspunzător aici, în viaţă, pentru propriile sale fapte. Oamenii vor trebui să treacă din ce în ce mai mult prin experienţa acestor fapte concrete. Ideea generală, atunci când se spune că omul şi-a ales el însuşi părinţii în sensul karmei, nu aduce încă nimic deosebit. Dar căpătăm o idee despre această alegere, care poate fi într-adevăr confirmată prin tot restul experienţelor vieţii, dacă ştim: Ceea ce ai ales tu acum la modul cel mai inconştient, ai ales într-o viaţă anterioară într-un moment al conştienţei tale maxime, când erai întru totul matur.

S-ar putea ca acest lucru să fie neplăcut multor oameni din ziua de azi, dar el este totuşi adevărat. Căci vom învăţa atunci când nu suntem mulţumiţi de rudele noastre de sânge, că noi înşine am pus baza acestei nemulţumiri, şi că aşadar pentru următoarea încarnare va trebui să avem grijă să ne facem altfel pregătirile; şi atunci ideea reîncarnării şi a karmei devine deja rodnică pentru viaţă. Şi acesta este esenţialul, că aceste idei nu există pentru satisfacerea vreunei curiozităţi oarecare, ş.a.m.d., ci pentru desăvârşirea noastră, şi prin aceasta pentru desăvârşirea întregii vieţi. Şi mai departe vom şti că ceea ce a fost spus implică ceva similar pentru viaţa prezentă şi consecinţele ei; anume că aceia cu care suntem aduşi laolaltă pe la vârsta de treizeci de ani, aşadar la vârsta la care credem că judecăm cu întreaga noastră raţiune, vor fi în aşa fel uniţi cu noi încât ne vor întâmpina într-o viaţă următoare chiar de la început, probabil ca părinţi sau fraţi. Dacă ştim că se formează configuraţii familiale în funcţie de faptul că aceşti sau acei oameni se reunesc laolaltă, atunci sentimentul nostru de responsabilitate se extinde considerabil datorită ideilor de reîncarnare şi karmă.

Spuneam că putem accentua faptul că aceste lucruri se dovedesc a fi de înţeles în viaţă. Oare nu trebuie ca forţele care aduc o individualitate umană jos, într-o familie să fie foarte semnificative, puternice? Ele însă nu pot fi puternice în omul care se încorporează acum, căci acolo ele nu pot avea mult de a face cu lumile în care coboară el. Oare nu trebuie să fie inteligibil faptul că forţele care acţionează în adâncurile sufletului trebuie să provină din timpul vieţii trecute, în care interconectarea a fost produsă de noi cu cea mai intensă forţă a prieteniei, a „iubirii conştiente", dacă ne este îngăduit să o numim aşa? Ceea ce a domnit ca forţe conştiente într-o viaţă, acţionează ca forţe inconştiente în viaţa următoare; ceea ce se petrece într-un mod mai mult sau mai puţin conştient, se explică în felul acesta.

Desigur, este necesar să nu tulburăm faptele cercetării, pentru că aceste fapte ale cercetării încurcă aproape întotdeauna speculaţiile, astfel încât logica faptelor poate fi găsită abia ulterior. Să nu ne lăsăm ispitiţi să vrem să facem speculaţii; căci în felul acesta nu vom ajunge la punctul de vedere corect, ci întotdeauna la un punct de vedere care poate fi caracterizat prin acea discuţie pe care v-am relatat-o deja. Anume, într-un oraş din Germania de Sud, un teolog mi-a spus odată: Eu am citit lucrările dumneavoastră şi am văzut că sunt atât de logice; de aceea m-am gândit că dacă sunt atât de logice este posibil ca autorul lor să fi ajuns la ele pe calea simplei logici. – Aşadar dacă m-aş fi străduit să scriu mai puţin „logic", mi-aş fi cucerit în felul acesta un merit în ochii respectivului teolog, pentru că atunci el ar fi văzut că expunerile nu au fost găsite prin simpla logică. Dar cine pătrunde aceste lucrări, va vedea că forma logică le-a fost dată ulterior, dar că ele nu au fost găsite prin logică. Cel puţin eu nu aş fi putut să o fac, asta vă asigur. Poate alţii ar fi putut să le găsească prin simpla logică.

Dacă privim lucrurile în felul acesta, se dovedeşte a fi o idee profund semnificativă faptul că cele mai importante impulsuri care trebuie să reiasă din antroposofie trebuie să fie impulsuri de atitudine sufletească morală. Am evidenţiat astăzi sentimentul responsabilităţii în diverse domenii. Am putut de asemenea urmări iubirea şi compasiunea care iau forme diferite sub influenţa ideilor de reîncarnare şi karmă. Din acest motiv am şi acordat atâta valoare de-a lungul anilor, chiar şi în conferinţele publice, considerării antroposofiei întotdeauna cu referire la viaţă, cu referire la fenomenele nemijlocite ale vieţii. Astfel, am vorbit despre misiunea mâniei [Nota 7], despre conştiinţa omenească, despre rugăciune, despre educaţia copilului, despre diferitele vârsta ale omului – şi am adus toate aceste lucruri în lumina în care trebuie ele să fie puse dacă presupunem ideile de reîncarnare şi karmă ca fiind cele corecte. Şi atunci ne-a rezultat cât de transformator intervin în viaţă aceste idei de reîncarnare şi karmă. În fond, aceasta a constituit partea principală a consideraţiilor noastre, anume că noi am considerat ideile fundamentale în efectele lor asupra vieţii. Chiar dacă nu întotdeauna, aş spune, am dedus în cuvinte abstracte din reîncarnare şi karmă semnificaţia pe care o primesc, de exemplu, însuşirile firii, sau conştiinţa, caracterul, rugăciunea, chiar dacă nu întotdeauna am dedus aceasta în aşa fel încât să spunem: Dacă acceptăm reîncarnarea şi karma atunci reiese… – ş.a.m.d., totuşi toate considerările noastre s-au aflat sub impulsul reîncarnării şi karmei. Şi acesta va fi lucrul cel mai semnificativ pentru viitorul apropiat, că nu numai ştiinţa sufletului va fi influenţată de ideile reîncarnării şi karmei, ci şi celelalte ştiinţe. Dacă urmăriţi o conferinţă cum a fost ultima conferinţă publică [Nota 8]: *Moartea la om, animal şi plantă*, veţi vedea că acolo s-a pus problema să arăt cum vor învăţa oamenii să gândească în privinţa morţii la plantă, animal şi om, atunci când văd în ei înşişi acel lucru care depăşeşte viaţa individuală a omului. Am ajuns la semnificaţia morţii la om, animal şi plantă prin aceea că ne-a devenit limpede: altfel trăieşte sinea în om, altfel la animal şi din nou altfel la plantă. La om este un Eu individual, la animale este sufletul grup, şi la plante avem de a face cu o parte a întregului sistem al sufletului planetar. În felul acesta, am interpretat la plante ca fiind o simplă adormire şi trezire ceea ce ne întâmpină în mod exterior drept moarte şi naştere. La animale este din nou altfel; acolo este asemănător cu ceea ce se petrece în noi înşine, în timp ce sinea progresează într-o încarnare, învingând anumite instincte, ş.a.m.d. Dar abia la om, care îşi pricinuieşte el însuşi încorporarea, ne-a devenit clar că doar moartea oferă garanţia nemuririi, şi că cuvântul „moarte" poate fi folosit cu această semnificaţie numai la om, sau că atunci când folosim cuvântul „moarte" în general, trebuie să evidenţiem cum moare omul, cum moare animalul şi cum moare planta, şi că ar trebuie să folosim un cuvânt cu totul nou în cazul animalului şi plantei.

Orice altceva în antroposofie este de aşa natură, încât sufletul omenesc pretinde să afle ceva despre un lucru sau altul, dar, ca să spunem aşa, acest „altceva" nu îl deranjează, în fond, pe antroposof. El va ajunge la anumite lucruri când le va veni timpul. Dacă el în primul rând este în stare să asimileze ideile de reîncarnare şi karmă în sensul pe care trebuie să-l dăm noi spre deosebire de ideile mai vechi de reîncarnare şi karmă, aşa cum apar ele, de exemplu, în budism, atunci omul ajunge în decursul cercetării întru totul de la sine şi la alte lucruri. De aceea, partea principală a muncii noastre a fost dedicată cuprinderii cu privirea a influenţei reîncarnării şi karmei asupra întregii vieţi omeneşti.

În această privinţă ar trebui să fie limpede că munca din cadrul oricărei Uniuni sau Societăţi Antroposofice trebuie concepută în sensul acestei misiuni a antroposofiei. De aceea este de înţeles că, în fond, despre acele probleme care celui din afară, mai puţin interesat de antroposofia ca atare, îi apar poate cu precădere ca cele mai importante, noi vorbim propriu-zis numai atunci când vrem să urcăm chiar de la adevărurile fundamentale la acele lucruri care sunt cel mai aproape de orice suflet, pentru că este un suflet occidental. Este întru totul de imaginat faptul că antroposofia a preluat Noul, ceea ce a fost caracterizat astăzi ca fundamental nou, şi că iniţial ea nu se preocupă deloc de oarece contradicţii religioase ale oamenilor. Căci nu este deloc caracteristica acestei noi ştiinţe a spiritului să se îndeletnicească cumva cu ştiinţa religiilor comparativă; chiar dacă aceste studii se practică în ziua de azi, chiar suficient de mult. Dar comparativ cu ceea ce se face în ziua de azi în această privinţă, ceea ce se practică la teosofi [Nota 9a], nu este deloc lucrul cel mai spiritual. Important este însă că în antroposofie toate aceste lucruri sunt aduse în lumina ce emană de la ideile de reîncarnare şi karmă.

În special într-o încă altă privinţă va creşte considerabil sentimentul responsabilităţii sub influenţa reîncarnării şi a karmei. Dacă privim numai la ceea ce s-a spus astăzi despre raportul dintre consanguinitate şi oamenii liber-aleşi, vedem deja că există un anumit contrast: Ceea ce sunt într-o viaţă impulsurile cele mai lăuntrice, cele mai tainice, este în altă viaţă lucrul cel mai evident. Dacă într-o încarnare nutrim faţă de un om cele mai profunde sentimente de prietenie, pregătim prin aceasta o înrudire exterioară, o înrudire prin sânge sau ceva asemănător. Tot aşa stau lucrurile şi într-un alt domeniu. Modul în care gândim despre ceva care în această încarnare ni se pare a fi lucrul cel mai nerealist, va fi pentru noi cel determinat, cel care condiţionează impulsurile propriu-zise pentru încarnarea următoare. Modul în care gândim – fie că acceptăm cu uşurinţă un adevăr sau abordăm un adevăr verificându-l cu toate mijloacele care ne stau la dispoziţie, fie că avem simţul adevărului sau fanatism – apare într-un cu totul alt raport cu evoluţia omenească prin familiarizarea cu ideile de reîncarnare şi karmă, decât este cazul în ziua de azi. Căci ceea ce avem în miezul nostru cel mai profund în încarnarea actuală, va fi aspectul cel mai evident în următoarele. Şi cine minte mult sau are tendinţa să accepte cu inima uşoară una sau alta, acela va deveni un om frivol în încarnarea următoare sau într-o încarnare următoare; căci ce gândim, cum gândim, ce poziţie avem faţă de adevăr, aşadar ceea ce este lăuntric în această încarnare, va constitui în încarnarea noastră următoare măsura comportamentului nostru. Dacă, de exemplu, fără să verificăm foarte exact, vom considera în această încarnare un om drept rău, în timp ce, dacă am verifica riguros, el s-ar dovedi probabil un om bun, sau măcar pe jumătate bun, dacă noi purtăm acest gând neverificat prin viaţă, se va dovedi că formându-ne în acest mod judecăţi despre oameni, în încarnarea următoare vom deveni oameni insuportabili, certăreţi, detestabili! Aici avem din nou o extindere a elementului moral-esenţial, din sufletul nostru.

Aceasta este extraordinar de important, ca noi să avem în vedere foarte tare astfel de lucruri şi să ne familiarizăm cu gândul: ce importanţă fundamentală are să asimilăm în interiorul nostru cel mai profund, în întreaga noastră structură sufletească, ceea ce intră acum într-adevăr ca nou cu ideile de reîncarnare şi karmă şi prin acesta toate celelalte înnoitoare într-un anumit mod în evoluţia spirituală a prezentului. De aceea, am şi pus noi cel mai mare preţ pe aceasta în întreaga desfăşurare a Mişcării noastre antroposofice, şi întru câtva alte probleme care fără îndoială rezultă cu necesitate din acestea, le-am tratat tot numai în acest fel, precum trebuie să rezulte în mod necesar. De aceea, de exemplu, caracteristica noastră particulară, întreaga noastră manieră în care este practicată antroposofia în mijlocul nostru – dacă lucrurile sunt prezentate în realitatea lor – aşa cum o facem noi, nu poate fi niciodată concepută ca fiind în opoziţie cu o altă Mişcare, care pune reîncarnarea şi karma în punctul central al consideraţiilor ei. Opoziţia faţă de noi [Nota 9b] trebuie întotdeauna să fie construită din afară; este imposibil ca ea să rezulte atunci când lucrurile care se petrec în mijlocul nostru sunt prezentate într-adevăr corect. Este suficient un moment să luăm în vedere: Cât de puţin se vorbeşte, de fapt, în mijlocul nostru despre tema Christos! Întrucât nimănui nu îi este îngăduit să amplifice ceva din cele spuse numai pentru că îl simte important pentru inima sa, ci trebuie să considere obiectiv lucrurile; astfel încât nimeni nu are motiv să spună, deoarece una sau alta rezultă drept consecinţe necesare pentru înţelegerea matură a reîncarnării şi karmei, că noi vorbim mult pe tema Christos. Căci nu acesta este aspectul fundamental, care îi caracterizează pe antroposofi în prezent, ci aspectul fundamental este ceea ce intră nou în lume şi faptul că ceea ce intră nou în lume este însuşit într-adevăr de către omenire. Aşadar, ar trebui să înţelegem acest lucru, că de fapt numai cu condiţia unei expuneri incorecte a modului în care practicăm noi lucrurile aici, este posibil să se construiască un antagonism; pentru că acest antagonism trebuie întotdeauna construit din afară. Căci cineva poate fi adversarul nostru, dar noi nu trebuie să construim vreo adversitate, deoarece faptul de a nu te preocupa de ceva nu înseamnă o adversitate, căci atunci ar trebui să fii adversarul tuturor celor care nu te preocupă.

Asta am vrut să aduc în mod deosebit în faţa sufletelor dumneavoastră: să reflectăm ce constituie propriu-zis aspectul fundamental, noul în antroposofie. Desigur că din cauza acestui fapt nu trebuie să se spună: O societate antroposofică este cea care crede în reîncarnare şi karmă. Ci, datorită acestora, trebuie să se spună: Aşa cum cândva a fost un timp matur pentru a prelua concepţia copernicană despre lume, tot aşa, timpul nostru a devenit matur pentru a aduce învăţătura reîncarnării şi a karmei în conştienţa generală a omenirii. Şi ceea ce trebuie să se întâmple în decursul evoluţiei omenirii se va întâmpla, oricât de multe puteri se vor ridica împotrivă. Şi cu reîncarnarea şi karma, cu adevărata înţelegere a reîncarnării şi karmei, vor rezulta de la sine toate celelalte lucruri. Celelalte lucruri rezultă prin lumina ce iradiază din reîncarnare şi karmă.

Cu siguranţă a fost util să considerăm o dată care este propriu-zis deosebirea fundamentală între aceia care se simt interesaţi de antroposofie şi cei care îşi dezvoltă adversitatea faţă de ea. Nu de acceptarea unei lumi superioare ca atare este vorba de fapt, ci de ce transformare suferă reprezentările despre lumile superioare prin premisa ideilor de reîncarnare şi karmă. Cu aceasta am specificat astăzi ceva care poate fi privit ca esenţialul concepţiei antroposofice despre lume.

Rudolf Steiner

REÎNCARNAREA ȘI KARMA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA PREZENTULUI

GA 135

II. Conferințele de la Stuttgart

CONFERINŢA I

Stuttgart, 20 februarie 1912

Dacă luăm în considerare viaţa, aşa cum se desfăşoară ea de jur împrejurul nostru, aşa cum îşi aruncă ea valurile în interiorul nostru, în tot ceea ce trebuie să simţim şi să suferim noi înşine în cursul existenţei noastre fizice pământeşti sau de care trebuie să ne bucurăm, putem să studiem mai multe grupe sau categorii de trăiri deosebite.

Pentru început, dacă ne observăm mai mult pe noi înşine, ceea ce fiinţează în facultăţile noastre, în talentele noastre, constatăm, dacă ne reuşeşte un lucru sau altul, că ne putem spune: Ei bine, de vreme ce eu sunt aşa şi aşa, ca om, e absolut firesc şi de înleles că trebuia să-mi reuşească una sau alta. Dar noi putem găsi că sunt de înțeles anumite insuccese pe care le-am avut, poate tocmai ceea ce trebuie să desemnăm drept nenoroc şi nefericire, pentru că ceva nu ne-a reuşit, putem găsi că ele sunt de înțeles, în întregul context al fiinţei noastre.

Poate că nu reuşim întotdeauna, în asemenea cazuri, să arătăm în ce fel se leagă de o incapacitate a noastră sau alta un insucces sau altul, ceva care nu ne-a reuşit. Dar dacă trebuie să ne spunem, în general: În multe privinţe tu ai fost, în actuala existenţă pământească, un om uşuratic, deci poţi înlelege că ai meritat să ai un insuces sau altul, atunci poate că nu suntem în stare să vedem în mod absolut nemijlocit legătura dintre insucces şi acea incapacitate, totuşi, în general, putem găsi de înțeles faptul că, de vreme ce am fost uşuratici, nu se putea ca totul să meargă ca pe roate.

Din cele discutate acum dumneavoastră vă puteţi gândi că noi putem vedea un fel de legătură cauzală între ceea ce a trebuit să se întâmple datorită facultăţilor noastre sau din cauza incapacităţii noastre. Dar există în viaţă multe lucruri în cazul cărora, oricât de precis am proceda, nu reuşim să găsim prea uşor legătura cu capacităţile sau incapacităţile noastre, în cazul cărora rămâne opac pentru noi felul în care ne-am făcut vinovaţi de un lucru sau altul sau motivul pentru care am meritat un lucru sau altul. Într-un cuvânt, dacă studiem mai mult viaţa noastră interioară, vom putea face distincţie între două grupe de trăiri. Una dintre ele este aceea la care suntem conştienţi cum e cu cauzele reuşitei sau nereuşitei noastre; la cealaltă grupă nu vom putea să vedem o asemenea legătură. În cazul celei de a doua grupe vom avea impresia că mai mult sau mai puţin din întâmplare un anumit lucru ne-a reuşit, altul nu. Să reţine, deocamdată, că în viaţă există această a doua grupă de fapte şi ne vom îndrepta mai târziu atenţia spre ea.

Putem atunci, contrar celor discutate acum, să ne studiem destinul exterior într-o măsură mai mare. Şi iar va trebui să avem în vedere două grupe de fapte, legate de soarta noastră exterioară. Putem observa cazuri la care ne dăm seama, în interiorul nostru, că în privinţa acestor evenimente care ni se întâmplă – deci nu ceva ce am întreprins noi înşine – anumite lucruri au fost provocate de noi înşine, că noi suntem vinovaţi de ele. Dar despre o altă grupă vom fi poate înclinaţi să spunem: Nu pot vedea legătura cu ceea ce am vrut, cu ceea ce am intenţionat să fac. Sunt evenimente în cazul cărora în viaţa exterioară se spune că au năvălit în viaţa noastră ca din întâmplare, aparent fără nicio legătură cu ceea ce am provocat noi înşine.

Spre această a doua grupă vrem să ne îndreptăm acum atenţia, în legătură cu viaţa interioară, deci cu evenimentele la care nu ne putem da seama că au de-a face ca ceva direct, nemijlocit, cu capacităţile şi incapacităţile noastre; nişte evenimente exterioare, deci, pe care le numim întâmplări şi despre care nu putem ajunge la concluzia că au fost provocate de ceva anterior.

Cu cele două grupe se poate face încercarea unui fel de experiment. Doar experimentul, o primă instanţă, nu ne obligă la nimic. Încercaţi o dată ceea ce urmează să spun, să caracterizez acum.

Putem face experimentul prin aceea că ne reprezentăm: Cum ar fi dacă ne-am construi un fel de om artificial, dacă ne-am imagina un om artificial, despre care ne-am spune că tocmai lucrurile la care nu găsim nicio legătură cu capacităţile noastre sunt de aşa natură, încât noi îl înzestrăm pe omul artificial construit în gând cu însuşirile şi capacităţile care au făcut să apară în noi aceste lucruri de neînțeles. Aşadar, un om care posedă asemenea facultăţi, încât lui trebuie să-i reuşească ori să nu-i reuşească lucrurile despre care nu putem considera că ne-ar reuşi ori nu ne-ar reuşi, conform cu capacităţile sau incapacităţile noastre. Ni-l reprezetăm, deci, ca pe un om care ar fi făcut să apară în mod artificial, cu totul intenţionat, lucrurile care par să fi intrat absolut întâmplător în viaţa noastră.

Putem lua nişte exemple simple, ca să explicăm ceea ce vreau să spun. Să presupunem că o ţiglă ar fi căzut pe umărul nostru şi ne-ar fi rănit. În primă instanţă, noi vom fi înclinaţi să spunem: E o întâmplare. – Dar hai să construim un om artificial, mai întâi ca experiment, care ar face următorul lucru bizar. Construim un om care se urcă pe acoperiş şi desprinde repede o ţiglă, dar numai puţin, astfel încât ea să mai rămână prinsă la locul ei; apoi omul artificial coboară repede, în aşa fel încât, când ţigla se desprinde din acoperiş, să cadă chiar pe umărul lui. Aşa facem noi cu toate evenimentele despre care avem impresia că au survenit întâmplător în viaţa noastră. Construim un om artificial, care provoacă, făcându-se vinovat, toate lucrurile despre care în viaţa obişnuită nu ne putem da seama ce legătură au cu noi.

Dacă facem aşa ceva, la început s-ar putea să pară un simplu joc al gândirii. Şi aceasta nu ne obligă la nimic. Dar, dacă o facem, constatăm ceva foarte ciudat. Dacă am născocit un asemenea om şi l-am înzestrat cu însuşirile descrise, acest om artificial construit în gând ne face o impresie foarte bizară. Fiindcă, deşi e construit, în aparenţă în mod atât de artificial, nu mai scăpăm de el; el ne fascinează, se creează impresia că, totuşi, am avea ceva de-a face cu el. Ne-o creează deja sentimentul pe care-l avem faţă de omul construit artificial în gând. Dacă ne adâncim foarte tare în această imagine, ea cu siguranţă nu ne va mai lăsa în pace. În sufletul nostru se formează un proces ciudat; un proces care poate fi comparat cu următorul: ajungem la un proces interior al sufletului prin care omul trece în fiecare clipă. Putem gândi

ceva, putem lua o hotărâre; pentru aceasta ne trebuie ceva ce am ştiut cândva, şi recurgem la tot felul de procedee artificiale, ca să ne aducem aminte ceea ce am ştiut. În acest efort de a rechema în amintire ceva care acum ne scapă, noi trecem printr-un proces sufletesc pe care-l numim în viaţa obişnuită „a sta pe gânduri". Şi toate gândurile pe care le chemăm în ajutor ca să ne aducem aminte un lucru sunt gânduri ajutătoare. Ia încercaţi să vă daţi seama la câte asemenea gânduri ajutătoare trebuie să apelaţi adeseori, pe care le daţi apoi din nou uitării, ca să găsiţi ceea ce voiaţi să ştiţi. Asemenea gânduri ajutătoare există pentru a vă deschide drumul spre lucrul la care vreau să reflectăm, de care avem nevoie în momentul de faţă.

Exact la fel, numai că mult mai mult, acel om construit în gând pe care l-am descris este un proces ajutător. El nu ne mai lasă în pace; lucrează în noi în aşa fel încât ne spunem că e ceva care locuieşte în noi drept gând, ceva care acţionează în permanenţă, care se transformă în noi; ceva care se transformă cu adevărat într-o idee, într-un gând care apare acum ca o inspiraţie subită, când noi reflectăm, în procesul obişnuit al amintirii, care se iveşte, copleşindu-ne. Ca şi cum cineva ar spune: Aşa nu poate să rămână, el se transformă în tine, el devine altceva! El ni se impune cu forţa – faceţi experimentul! –, ni se impune în aşa fel încât ne spune: Da, aici e ceva ce nu are de-a face cu actuala ta existenţă pământească, ci cu alta. Un fel de reflecţie la o altă existenţă pământească, *acest* gând va apărea cu siguranţă mai mult ca un sentiment decât un gând, o senzaţie, dar una care ne dă impresia că ceea ce apare în suflet am fost noi înşine, într-o încarnare anterioară, pe acest Pământ.

Antroposofia, dacă o luăm ca întreg, nu este nicidecum doar o sumă de teorii, de comunicări ale unor fapte care există, ci ea ne dă prescripţii şi indicaţii despre felul în care putem să ajungem la un lucru sau altul. Antroposofia spune: Tu eşti ajutat din ce în ce mai mult să-ţi poţi aminti mai uşor, când faci un lucru sau altul. Se poate spune, de asemnea, şi această afirmaţie este luată cu totul din sfera experienţei: Dacă procedezi aşa, vei ajunge să ai o impresie afectivă, o impresie sufletească despre omul care ai fost cândva. Ajungem astfel la ceea ce ar putea fi numit: o extindere a memoriei noastre. Ceea ce ni se deschide astfel este cu adevărat, în primă instanţă, numai un fapt de gândire, cât timp îl construim în gând pe omul descris. Dar omul construit în gând nu rămâne un om construit în gând. El se transformă în nişte impresii sufleteşti, afective şi, prin faptul că face acest lucru, noi ştim: În impresiile care apar în noi avem ceva care are de-a face cu încarnarea noastră precedentă. Memoria noastră se extinde până la încarnarea noastră precedentă.

În încarnarea prezentă noi ne amintim lucrurile la care suntem de faţă cu gândurile noastre. Dumneavoastră ştiţi cu toţii că ne amintim relativ uşor lucrurile care au intrat în gândurile noastre. În viaţa obişnuită nu rămâne, însă, la fel de viu, ceea ce ne-a influenţat sentimentul. Dacă încercaţi să vă gândiţi la ceea ce v-a provocat o durere mare în urmă cu 10, cu 20 de ani, veţi avea din nou, fără nicio greutate, reprezentarea; vă veţi transpune, din nou, în reprezentările dumneavoastră, în cele petrecute odinioară; dar nu veţi reuşi să aveţi din nou sentimentul viu al durerii de atunci. Durerea păleşte, amintirea ei se revarsă în reprezentarea noastră. Ceea ce am descris acum este o amintire sufletească, o amintire afectivă. Şi, în fond, aşa ne simţim încarnarea precedentă. De fapt, apare ceea ce am putea numi amintirea unor încarnări precedente. Ea nu poate fi privită ca de la sine drept ceea ce îşi trimite influenţele în actuala încarnare, drept ceea ce este purtătorul amintirii unor încarnări trecute. Ia gândiţi-vă numai ce strâns sunt legate reprezentările noastre cu expresia reprezentărilor, cu vorbirea noastră. Vorbirea este lumea de reprezentări încarnată. Şi vorbirea omul trebuie s-o înveţe în fiecare din vieţile sale. Cel mai mare lingvist sau cunoscător al limbii trebuie să înveţe în copilărie, nu fără efort, limba sa maternă. Nu s-a întâmplat încă niciodată ca un elev de gimnaziu să înveţe cu uşurinţă limba greacă datorită faptului că şi-a amintit repede greaca pe care o vorbea în nişte încarnări trecute!

Poetul Hebbel a pus pe hârtie, sub forma câtorva idei, planul unei drame pe care voia s-o scrie. Păcat că n-a scris-o, ar fi fost o dramă foarte interesantă. Acţiunea era concepută în sensul că Platon, reîncarnat ca elev de gimnaziu, a primit cea mai proastă notă când l-a explicat pe Platon cel din Antichitate! Din păcate, Hebbel n-a ajuns să-şi ducă planul la îndeplinire. Noi nu trebuie să ne gândim numai la faptul că mulţi profesori sunt pedanţi etc. Ştim că ceea ce Hebbel a pus pe hârtie are la bază faptul că reprezentările, ceea ce se desfăşoară în reprezentările-experienţă nemijlocite, se limitează, într-o măsură mai mare sau mai mică, la încarnarea actuală. Şi, după cum am dat de înţeles adineaori, prima impresie de la încarnarea anterioară apare în mod nemijlocit sub forma unei amintiri afective, a unui nou fel de amintire. Ceea ce avem drept impresie, când ia naştere această amintire, despre omul construit de noi în gânduri este mai mult un sentiment, dar un sentiment care ne face să înţelegem: Impresia vine de la un tip care a existat cândva şi care ai fost tu însuţi! – Ne năpădeşte un fel de sentiment-amintire, drept primă impresie de la încarnarea precedentă.

Ceea ce am descris aici drept construire în gânduri a unui om, e doar un mijloc auxiliar. Şi acest mijloc auxiliar se transformă într-o asemenea impresie de sentiment sau afectivă. Orice om care se apropie de antroposofie are ocazia, într-o măsură mai mare sau mai mică, să facă fără nicio greutate încercarea descrisă aici. Şi dacă o face, va vedea că în interiorul lui apare în mod real o impresie – ca să folosim un alt exemplu – pe care ar putea s-o descrie în felul următor: Eu am văzut cândva un colţ din natură, nu mai ştiu cum arăta, dar ştiu că mi-a plăcut! – Ei bine, dacă l-am văzut în această viaţă, acel colţ din natură nu îmi va mai face o impresie afectivă foarte vie; dar dacă impresia vine dintr-o încarnare anterioară, ea ne va face o impresie afectivă deosebit de vie. Noi ne putem crea o impresie deosebit de vie, ca impresie afectivă, din încarnarea noastră anterioară. Şi dacă vom observa apoi în mod obiectiv impresiile descrise, vom avea uneori un sentiment amar, dulce-amărui sau acru, provenit de la ceea ce rezultă drept transformare a omului construit de noi în gânduri. Acest sentiment dulce-acrişor sau de altă natură este impresia pe care ne-o face încarnarea noastră anterioară; e un fel de impresie afectivă sau de sentiment.

Cu aceasta am încercat să vă fac atenţi la un lucru care poate provoca la orice om un fel de *certitudine nemijlocită* a faptualui că *el a existat în alte vieţi trecute*; o certitudine care apare prin faptul că el şi-a creat un sentiment, că el are nişte impresii afective sau de sentiment despre care ştie: În mod sigur nu le-ai dobândit undeva, în această viaţă. – Dar o asemenea impresie apare la fel cum în viaţa obişnuită apare o reprezentare-amintire. Acum se poate pune întrebarea: Cum putem şti că impresia pe care o avem este o amintire? – Ei bine, aici se poate spune doar că aşa ceva nu poate fi dovedit. Dar avem aceeaşi situaţie ca aceea în care ne amintim un anumit lucru şi suntem sănătoşi din punct de vedere psihic. În asemenea situaţii noi putem şti că ceea ce apare în noi sub formă de gânduri se referă cu adevărat la ceva trăit de noi. Experienţa însăşi ne dă certitudinea. Ceea ce ne reprezentăm în felul arătat ne dă certitudinea faptului că impresia care apare în suflet nu se referă la ceva care a avut legătură cu noi în viaţa actuală, ci la ceva care a avut legătură cu noi în viaţa pământească anterioară.

Am trezit astfel în noi ceva care ne pune în legătură cu viaţa noastră anterioară. Putem să luăm, de încercare, tot felul de alte experienţe şi trăiri interioare şi prin aceasta putem să mergem şi mai departe şi să trezim în noi nişte *sentimente din alte vieţi trecute*. Putem să împărţim, dintr-un alt punct de vedere, trăirile lucrurilor prin care trecem în viaţă: le putem împărţi în alt fel, pe grupe. Le putem cuprinde în grupa suferinţelor, a durerilor, a piedicilor din viaţa noastră; şi, pe de altă parte, în grupa lucrurilor de care am devenit conştienţi sub formă de stimulente, de bucurie, plăcere etc.

Mai putem încerca să ne situăm pe punctul de vedere următor. Putem spune: Da, am trecut prin aceste dureri, prin aceste suferinţe. Aşa cum suntem în încarnarea actuală, aşa cum se desfăşoară viaţa obişnuită, durerile, suferinţele noastre sunt pentru noi ceva fatal, ceva ce am dori să respingem. Dar să facem încercarea de a nu le respinge. Să presunem, de încercare, că noi înşine am făcut să apară, dintr-un anumit motiv, aceste dureri, suferinţe şi piedici, fiindcă în vieţile trecute, dacă ele există cu adevărat, prin faptele noastre am devenit mai

imperfecți. De-a lungul șirului de încarnări noi nu devenim tot mai perfecți, ci, într-un anumit sens, și mai imperfecți. Oare nu suntem mai imperfecți decât înainte, dacă l-am jignit pe un om sau dacă l-am făcut să se simtă prost? Nu i-am făcut un rău doar omului respectiv, ci ne-am scăzut și din propria valoare; am fi mai valoroși, ca personalitate luată în întregime, dacă n-am fi făcut așa ceva. Fiecare din noi are pe răboj multe asemenea fapte, care stau la baza imperfecțiunii noastre, pentru că le-am săvârșit. Dacă l-am jignit pe un om și vrem să recâștigăm valoarea pe care am avut-o înainte, ce trebuie să facem? Trebuie să reparăm jignirea, trebuie să aducem în lume o faptă compensatoare, trebuie să născocim un lucru care să ne oblige, ca să zicem așa, să învingem ceva. Și dacă reflectăm în sensul acesta la suferințele și durerile noastre, în multe cazuri vom putea spune: Suferințele noastre, durerile noastre, dacă le învingem, dacă le depășim, sunt în stare, prin aceea că le învingem, să ne dea forță pentru învingerea imperfecțiunilor noastre. Prin suferințe noi putem deveni mai perfecți. În viața umană obișnuită nu gândim așa; ne revoltăm contra suferințelor. Dar noi putem spune: Fiecare durere, fiecare suferință, fiecare piedică din viață sunt menite să dea de înțeles că noi purtăm înăuntrul nostru un om mai înțelept decât cel care suntem noi înșine. Îl privim pentru un răstimp pe omul care suntem noi înșine – cu toate că el este acela care ne umple conștiența – drept cel mai puțin înțelept, dar noi avem unul mai înțelept, care dormitează în străfundurile sufletului nostru. Cu conștiența noastră obișnuită, noi respingem durerile și suferințele, dar omul mai înțelept din interiorul nostru ne conduce, împotriva a ceea ce vrea conștiența noastră, spre aceste dureri, fiindcă prin învingerea lor putem elimina din noi ceva greșit. Acest om mai înțelept ne conduce, împotriva a ceea ce vrea conștiența noastră, spre dureri și suferințe, el ne impune să trecem prin toate acestea. Poate că, în primă instanță, acesta este un gând dur, aspru, dar el nu ne obligă la nimic, îl putem gândi o dată doar de încercare. Putem spune: Aici, înăuntrul nostru, se află un om mai înțelept, care ne conduce spre suferințe și dureri, spre lucruri pe care în conștiența obișnuită am prefera să le evităm. Și să ne imaginăm că acesta e omul mai înțelept din noi. Pe această cale ajungem la rezultatul interior, deranjant pentru unii, că omul mai înțelept din noi ne conduce întotdeauna spre lucruri care ne sunt antipatice!

Să presupunem, deci, că în noi există un asemenea om mai înțelept, care ne duce spre lucruri antipatice, ca să ne facă să progresăm.

Dar să mai facem și altceva. Să luăm bucuriile noastre, faptele care ne stimulează, plăcerile noastre și să ne spunem, tot de încercare: Ce ar fi să-ți formezi reprezentarea următoare, indiferent cum stau lucrurile în realitate: că nu ți-ai meritat deloc plăcerile, bucuriile, lucrurile stimulatoare, că ele ți-au venit din grația puterilor spirituale superioare. – Nu trebuie să fie așa în toate cazurile, dar noi putem presupune, de încercare, că am făcut să vină toate durerile și suferințele, că omul mai înțelept din noi ne-a condus spre ele, pentru că recunoaștem că avem nevoie de ele, din cauza imprefecțiunilor noastre și pentru că numai prin dureri și suferințe ne putem depăși imperfecțiunile. Și să presupunem apoi, de încercare, contrarul: ne atribuim nouă înșine bucuriile noastre în așa fel încât ele să nu ne fi venit datorită meritelor noastre, ci ca și cum ne-ar fi fost date din grația unor puteri spirituale.

Și, iarăși, poate că pentru unii oameni vanitoși un asemenea gând va fi greu de mistuit. Dar, dacă trece prin această experiență, dacă omul e capabil să trăiască în sufletul său în mod foarte intens o asemenea reprezentare, ea îl va duce la sentimentul fundamental, fiindcă se transformă și, în măsura în care e nejust, se rectifică de la sine: În tine trăiește ceva care nu are nimic comun cu conștiența obișnuită, care este cu adevărat mai profund decât ceea ce tu ai trăit în mod conștient în această viață; în tine există, deci, ceva, care este un om mai înțelept decât tine, un om care apelează cu plăcere la puterile divin-spirituale veșnice care străbat lumea cu viața lor. – Și atunci în viața interioară însăși devine o certitudine presupunerea că în spatele individualității exterioare se află o *individualitate interioară mai înaltă*. Și devenim conștienți de sâmburele spiritual veșnic, dacă facem asemenea exerciții de gândire. E ceva extrem de important. Am ajuns din nou la un lucru despre care ne spunem că îl putem face.

Fiindcă antroposofia poate fi, din toate punctele de vedere, un ajutor care ne face să știm câte ceva nu numai despre existența unei alte lumi, ci și să ne simțim în noi înșine aparținători ai unei alte lumi, să ne simțim o individualitate care trece printr-un șir de încarnări succesive.

Mai există un al treilea fel de trăiri. La aceasta a treia categorie, în orice caz, va fi mai greu să facem exprienta concretă, pentru a ajunge cu adevărat la un fel de trăire interioară a karmei și reîncarnării. Dar, chiar dacă ceea ce urmează să spun aici e dificil și cere mult timp, se poate face, iarăși, încercarea. Și prin aplicarea onestă a acestor lucruri la viața exterioară se va vedea – mai întâi probabilitatea, dacă putem crede aceste lucruri, dar apoi o certitudine tot mai mare – că viața noastră actuală este cu adevărat în legătură cu cea precedentă.

Să presupunem că ne parcurgem viața actuală între naștere și moarte și să ne lămurim, dacă am ajuns deja la 30 de ani sau și mai mult – vom vedea că pentru aceia care acum nu au ajuns încă la această vârstă vor veni mai târziu niște trăiri corespunzătoare –, să cugetăm la faptul că tocmai pe la 30 de ani, în perioada anilor 30, am fost aduși, în lumea exterioară, în contact cu un om sau altul; în anii 30 ai vieții noastre, până pe la 40 de ani, au fost puși în legătură, în diverse relații de viață, cu niște oameni ai lumii exterioare. Și atunci ne dăm seama că legăturile, relațiile pe care le-am încheiat atunci apar ca și cum le-am fi încheiat în starea maximei maturități pentru viață, în așa fel încât noi am participat cel mai mult la încheierea lor, ca oameni maturi. Putem ajunge la această concluzie reflecând. Dar o concluzie la care s-a ajuns pe baza principiilor, a cunoștințelor date de știința spiritului ne poate face să spunem că e adevărat ceea ce eu am spus acum, nu doar pe baza unor asemenea reflecții, ci drept comunicare a cercetării spiritual-științifice. Așadar, ceea ce spun eu aici nu sunt lucruri găsite pe cale logică, prin gândire, ci constatate prin cercetarea spiritual-științifică, totuși, o gândire logică poate să confirme acest fapt și să-l găsească rezonabil. Dacă reflectăm așa la diferite lucruri pe care le-am învățat, de exemplu, la felul în care, în cursul vieții, ies afară diferitele părți constitutive ale ființei umane – știm că la șapte ani iese afară corpul eteric, la 14 ani corpul astral, la 21 de ani sufletul senzației, la 28 de ani sufletul rațiunii, iar 35 de ani sufletul conștienței –, dacă ne gândim bine la acest lucru, vom putea spune: În perioada dintre 30 și 40 de ani avem de-a face cu formarea sufletului rațiunii și a sufletului conștienței.

Sufletul rațiunii și al conștienței sunt acele forțe din natura umană care ne unesc cel mai mult cu natura fizică exterioară, fiindcă ele există pentru a ieși afară într-o măsură deosebit de mare tocmai la vârsta la care noi avem relațiile cele mai intense cu lumea fizică exterioară. La vârsta primei copilării sunt făcute să iasă afară, sunt determinate să iasă afară forțele corpului nostru fizic, proces cauzat de ceea ce mai este încă direct zăvorât în interior. Tot ceea ce omul și-a însușit drept cauze, în alte încarnări anterioare, tot ceea ce a trecut cu noi prin poarta morții, toate forțele spirituale pe care le-am adunat, tot ceea ce aducem cu noi din viețile trecute lucrează și urzește în activitatea de construire a corpului nostru fizic. Toate acestea lucrează necontenit, pe cale invizibilă, dinăuntru în afară, asupra corpului. Cu timpul, această influență devine tot mai slabă; se apropie din ce în ce mai mult acea perioadă a vieții în care vechile forțe au construit astfel corpul. Și vine apoi vremea în care pășim în fața lumii cu un organism care și-a încheiat dezvoltarea. Ceea ce purtăm în interiorul nostru și-a găsit expresia, s-a întipărit în corpul nostru exterior. În jurul vârstei de 30 de ani – poate fi ceva mai devreme sau ceva mai târziu – noi pășim în fața lumii în modul cel mai fizic, suntem cel mai mult înrudiți cu planul fizic. Dacă suntem de părere că acum avem cea mai mare claritate fizică exterioară asupra relațiilor de viață pe care le legăm acum, va trebui să spunem: Aceste relații pe care le legăm sunt acelea care, de fapt, au cea mai mică legătură, în încarnarea actuală, cu ceea ce lucrează și urzește în ființa noastră cea mai lăuntrică, de la naștere și până acum. Totuși, putem presupune că în jurul vârstei de 30 de ani noi nu-i întâlnim în mod întâmplător pe oamenii care trebuie să apară tocmai atunci în preajma noastră. Putem să presupunem, mai degrabă, că și aici lucrează karma noastră, că și aceste persoane au ceva de-a face cu încarnările noastre precedente.

Și aici faptele spiritual-științifice care au fost cercetate cu diferite ocazii arată că, în mod frecvent, persoanele pe care le întâlnim în viață pe

la 30 de ani sunt întreţesute cu noi, din încarnările trecute, în aşa fel încât am fost legaţi de ele, de cele mai multe ori, la începutul încarnării imediat precedente sau şi mai devreme, drept părinţi ori fraţi şi surori. În primă instanţă, acesta este un fapt ciudat, surprinzător. Nu este întotdeauna aşa, dar multe cazuri arată cercetării spiritual-ştiinţifice că, într-adevăr, părinţii noştri, persoanele care au fost alături de noi la începutul vieţii noastre precedente, care ne-au aşezat în planul fizic, de sub ocrotirea cărora am ieşit mai târziu, când am crescut, că aceste persoane sunt întreţesute karmic cu noi în aşa fel încât în noua viaţă ele nu apar în copilăria noastră, ci numai după ce am ieşit cel mai mult pe planul fizic. Nu trebuie să fie întotdeauna aşa, fiindcă cercetarea spiritual-ştiinţiică arată adesea că suntem legaţi de-abia într-o încarnare următoare de asemenea oameni, drept părinţi, drept fraţi şi surori, în general, drept rude de sânge, pe care în încarnarea actuală i-am cunoscut de-abia pe la 30 de ani. Aşadar, oamenii pe care i-am cunoscut într-o încarnare oarecare pe la vârsta de 30 de ani, în anii 30 ai vieţii noastre, se pot dovedi a fi fost încarnaţi într-o existenţă anterioară sau după aceea, drept rude de sânge ale noastre. Putem spune, deci: Cu persoanele pe care viaţa le-a adus în calea ta prin anii 30 de existenţă ai fost împreună într-o încarnare anterioară, fie drept părinţi ori fraţi şi surori, fie tu poţi presupune că într-una din încarnările viitoare vei fi legat de ele într-o asemenea calitate.

Dar este adevărat şi invers. Dacă ne îndreptăm atenţia spre acele persoane pe care ni le alegem cel mai puţin conform voinţei noastre, prin nişte forţe exterioare, potrivite pentru planul fizic, adică spre persoanele care au fost părinţii ori fraţii noştri şi surorile noastre, cu care am fost împreună la începutul vieţii, dacă ne îndreptăm atenţia spre ele, ne dăm seama adeseori că tocmai persoanele care ne însoţesc din copilărie, introducându-ne în viaţă, au fost alese de noi într-o altă încarnare, pe la 30 de ani, prin propriile noastre forţe, după propria noastră voinţă; cu alte cuvinte, ne dăm seama că pe la mijlocul vieţii precedente i-am ales pe aceia care acum au devenit părinţii sau fraţii noştri şi surorile noastre.

Deosebit de interesant este, deci, faptul care ni se dezvăluie, ciudat, că în diferitele încarnări succesive noi nu ne aflăm în aceleaşi raporturi cu persoanele pe care le întâlnim în viaţă; că noi nu le întâlnim la vârstele respective la fel ca înainte. Şi nu este adevărat nici cazul diametral opus; nu persoanele pe care le cunoaştem spre sfârşitul vieţii sunt, într-o altă încarnare, în legătură cu începutul vieţii noastre, ci persoanele pe care le-am cunoscut pe la mijlocul vieţii. Aşadar, nici persoanele care au fost lângă noi acum, la începutul vieţii, nici cele pe care le cunoaştem spre sfârşitul vieţii, ci acelea care intră în contact cu noi în amiaza vieţii au fost în jurul nostru într-o încarnare precedentă, ca rude de sânge. Cei care au fost împreună cu noi odinioară, la începutul vieţii, apar acum pe la mijlocul vieţii noastre; iar despre cele care sunt acum în jurul nostru, la începutul vieţii, putem presupune că ne vom întâlni cu ele pe la mijlocul unei încarnări viitoare, că ele vor apărea drept tovarăşi de viaţă aleşi de noi undeva în mod liber. Atât de ciudate sunt corelaţiile karmice!

Ceea ce am spus aici sunt nişte lucruri care rezultă din cercetarea spiritual-ştiinţifică. Dar eu am atras deja atenţia asupra faptului că, dacă studiem în felul arătat de cercetarea spiritual-ştiinţifică corelaţiile interioare dintre începutul uneia dintre vieţile noastre şi mijlocul unei alte încarnări, înţelegem că acest lucru nu-i ceva absurd sau inutil. Cealaltă latură este aceea că prin nişte lucruri care ne sunt aduse aproape, şi dacă noi luăm faţă de ele o atitudine înţeleaptă, viaţa devine luminoasă şi clară. Ea devine luminoasă şi clară dacă nu luăm totul, pur şi simplu, într-un mod obtuz, ca să nu zicem prostesc; ea devine limpede şi clară dacă încercăm să înţelegem ceea ce ni se întâmplă în viaţă în aşa fel încât să facem să devină concrete relaţiile care încă nu sunt cu totul de înţeles, cât timp vorbim despre karmă doar în general, în mod cu totul abstrct.

Este de folos să reflecăm la următoarele: Cum se face că la mijlocul vieţii noi suntem împinşi de-a dreptul de karma noastră să încheiem, aparent cu toată puterea raţiunii, o relaţie sau alta, despre care putem spune: Nu pare ea a fi fost încheiată într-un mod independent, obiectiv? – Cauza constă în faptul că în viaţa precedentă asemenea persoane au fost rude de sânge cu noi şi că prin karma noastră ele sunt aduse acum în calea noastră, pentru că avem ceva de-a face cu ele. Dacă facem de fiecare dată asemenea reflecţii privitoare la cursul propriei noastre vieţi, vom vedea că în viaţa noastră pătrunde cu adevărat lumină. Chiar dacă uneori greşim, şi chiar dacă de zece ori am dat greş la un om oarecare, pe care-l întâlnim în viaţă, putem nimeri, totuşi, adevărul. Şi dacă spunem, pe baza unor asemenea reflecţii: Pe omul acesta l-am cunoscut acolo sau acolo, un asemenea gând ne duce, ca un indicator de drum, spre alte lucruri, care altfel nu ne-ar fi venit în minte şi care, prin aceea că coincid, ne dau o tot mai mare certitudine a justeţei diferitelor fapte.

Corelaţiile karmice nu pot fi aflate dintr-o *singură* lovitură. Trebuie să ne cucerim cu încetul, pas cu pas, cele mai înalte cunoştinţe despre viaţă, cele mai importante cunoştinţe care ne pot lămuri în privinţa vieţii noastre. În orice caz, oamenilor nu prea le place să creadă aşa ceva. E mai uşor să crezi că am putea constata, cu ajutorul unei lumini/blitz oarecare: Cu persoanele cutare şi cutare am fost împreună într-o viaţă trecută, sau eu însumi am fost omul cutare sau cutare. Este, poate, incomod să consideri că toate acestea trebuie să fie nişte cunoştinţe dobândite cu încetul, dar aşa este. Chiar dacă gândim că ar putea să fie aşa, trebuie să cercetăm, şi atunci, mereu mai departe şi gândul nostru va ajunge apoi o certitudine. Chiar în ceea ce priveşte nişte lucruri care au procentele de probabilitate tot mai mari în acest domeniu, noi înaintăm numai pe calea cercetării. Şi ne barăm printr-un zid accesul la lumea spirituală, dacă ne permitem să judecăm pripit în asemenea domenii.

Încercaţi să reflectaţi o dată la cele spuse azi despre oamenii pe care-i cunoaştem pe la mijlocul vieţii nostre şi despre legătura dintre ei şi nişte persoane mai apropiate de noi, într-o încarnare precedentă. Veţi ajunge atunci la nişte idei foarte rodnice; mai ales dacă luăm în considerare tocmai cele spuse în mica scriere despre ***Educarea copilului din punctul de vedere al ştiinţei spirituale***. Atunci se vede clar şi lămurit că rezultatul reflecţiilor dumneavoastră e în concordanţă cu cele spuse în acea scriere.

Dar de tot ceea ce am spus azi trebuie să se lege şi un avertisment serios: cercetătorul spiritual veritabil se fereşte să tragă concluzii, ci lasă lucrurile să se apropie de el. Şi când ele au sosit, le verifică mai întâi cu logica obişnuită. Şi atunci nu se poate să se întâmple un lucru pe care iarăşi l-am întâlnit cu scurt timp în urmă şi care e caracteristic pentru felul în care oamenii ar dori azi să se raporteze la antroposofie. Un domn foarte inteligent – o spun fără nicio ironie, el era un domn foarte inteligent – declara: Când citesc ceea ce se află în cartea dumneavoastră ***Ştiinţa ocultă***, trebuie să-mi spun că totul pare atât de logic, atât de concordant cu faptele pe care le întâlnim de obicei în lume, încât trebuie să recunosc că la aceste lucruri s-ar putea ajunge prin simple reflecţii. Aceste lucruri nu trebuie să fie neapărat rezultatul unor cercetări suprasensibile. Ceea ce stă scris în această carte nu sunt nişte lucruri îndoielnice; ele coincid cu realitatea. – Eu l-am putut asigura pe acel domn că nu cred că aş fi ajuns la asemenea lucruri prin simple reflecţii şi că nu cred – cu tot respectul faţă de inteligenţa sa – că el însuşi ar fi găsit acele fapte prin simple reflecţii. Realitatea este că nimic din ceea ce, în domeniul spiritual-ştiinţific, poate fi înleles pe cale logică n-ar putea fi găsit prin simpla reflecţie! Dacă un lucru poate fi examinat şi înţeles în mod logic, acesta n-ar trebui să fie un motiv de îndoială cu privire la originea sa spritual-ştiinţifică! Dimpotrivă, faptul că toate comunicările spiritual-ştiinţifice pot fi recunoscute în mod just drept neîndoielnice, pe calea simplei reflecţii, ar trebui să fie, după părerea mea, un motiv de liniştire. Nu se poate ca, din ambiţie, cercetătorul spiritual să spună tot soiul de lucruri ilogice, numai ca să fie crezut. Vă daţi seama că cercetătorul spiritual nu se poate situa pe poziţia de a găsi aceste lucruri prin reflecţii. Dar, dacă reflectăm la lucrurile găsite pe cale spiritual-ştiinţifică, ele ne pot apărea atât de logice, ele ne pot părea prea logice, astfel încât să nu mai putem crede în sursele spiritual-ştiinţifice din care provin acele lucruri. Aşa este, într-adevăr, cu toate lucrurile despre care se spune că au luat naştere pe solul purei cercetări spiritual-ştiinţifice.

Chiar dacă lucrurile spuse azi aici vă par groteşti, ia încercaţi să reflectaţi o dată logic la ele. Cu adevărat, dacă nu m-ar fi dus la ele nişte realităţi spirituale, eu nu le-aş fi putut deduce pringândirea logică obişnuită, dar, după ce au fost găsite, le putem examina pe cale logică. Şi

aici vom vedea: Cu cât vom proceda mai subtil, mai conştiincios, când le examinăm, cu atât mai mult se va dovedi că toate sunt adevărate. Chiar şi în cazul lucrurilor care nu pot fi verificate în privinţa justeţei lor, cum sunt cele spuse azi în legătură cu părinţii şi fraţii sau surorile dintr-o anumită viaţă, pe care-i întâlnim pe la mijlocul celeilalte vieţi, vom constata, din felul cum se comportă în contextele respective diferitele părţi, că ele sunt în cel mai înalt grad nu numai probabile, ci fac o impresie învecinată cu certitudinea. Şi o certitudine se dovedeşte a fi întemeiată dacă verificăm lucrurile raportându-le la viaţă. Vom vedea într-o cu totul altă lumină acele persoane cu care facem cunoştinţă, ca şi comportamentul nostru şi al celuilalt, dacă ne vom comporta faţă de cineva pe care-l întâlnim pe la mijlocul vieţii ca şi cum în viaţa precedentă am fi fost fraţi şi surori. Şi întreaga relaţie va deveni cu mult mai rodnică, decât dacă am păşi prin viaţă fără a şti acest lucru.

Aşa că putem spune: Antroposofia devine tot mai mult ceva care nu dă doar cunoştinţe şi cunoaştere despre viaţă, ci şi unele îndrumări despre felul în care să înţelegem raporturile vieţii şi să aducem lumină în ele, nu numai pentru noi înşine, ci şi pentru comportamentul nostru faţă de viaţă şi pentru misiunea vieţii noastre. E important să nu credem că prin aceasta ne pierdem spontaneitatea cu care trăim. Numai oamenii temători, care nu iau viaţa cu totul în serios, pot crede aşa ceva. Dar nouă trebuie să ne fie clar faptul că, printr-o cunoaştere mai exactă a vieţii, facem ca viaţa să devină mai rodnică, mai plină de conţinut. Tot ceea ce se apropie de noi în viaţă este pus de antroposofie într-o lumină prin care toate forţele devin mai bogate, mai dătătoare de încredere şi de speranţe decât erau înainte de a fi fost puse în această lumină.

Rudolf Steiner

REÎNCARNAREA ȘI KARMA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA PREZENTULUI

GA 135

II. Conferințele de la Stuttgart

CONFERINŢA a II-a

Stuttgart, 21 februarie 1912

Problemele pe care le-am avut de discutat ieri priveau karma umană şi noi am încercat să discutăm aceste probleme ale karmei umane aşa cum ne apar ele conexiate la procesele interioare ale sufletului uman; s-ar putea spune că ele ne apar pornind de la ceva accesibil. Am atras atenţia asupra faptului că noi putem face lucruri prin care pot fi trezite în viaţa sufletească anumite experienţe interioare care duc în mod necesar la o convingere foarte precisă despre adevărul legii karmei. Dacă aducem mereu şi mereu asemenea probleme în raza vizuală a cercetărilor noastre antroposofice, nu facem ceva arbitrar, ci ne vom da seama din ce în ce mai mult cum se raportează ceea ce numim antroposofie, în sensul adevărat, autentic al cuvântului, la viaţă şi la întreaga evoluţie umană. Ne putem face, fără îndoială, o idee cât de cât corespunzătoare realităţii, despre felul în care întreaga viaţă umană trebuie să se schimbe, încetul cu încetul, dacă un număr mai mare de persoane îşi vor însuşi convingerea care a stat la baza expunerii noastre de ieri. Dacă, pătrunzând asemenea adevăruri, oamenii se vor raporta altfel la viaţă, acesta trebuie să se schimbe, într-un anumit fel. Şi ajungem astfel la o întrebare extrem de importantă, care ar trebui să fie o problemă de conştiinţă pentru aceia care se alătură mişcării antroposofice. Ce-l face, de fapt, pe un om al epocii prezente să fie antroposof?

Foarte lesne poate să apară aici o înțelegere greşită, când căutăm să răspundem într-un mod corespunzător la această întrebare, fiindcă azi foarte mulţi oameni, şi unii dintre noi, confundă mişcarea antroposofică cu o organizație exterioară oarecare. Nu vrem să spunem nimic rău despre o asemenea organizație exterioară, care, dintr-un anumit punct de vedere, trebuie să existe, pentru ca antroposofia să poată fi cultivată pe planul fizic, dar e important să ne lămurim asupra faptului că dintr-o asemenea organizație exterioară pot să facă parte toți acei oameni care nutresc un interes mai adânc, într-un mod serios şi sincer, faţă de problemele vieții spirituale şi care vor să-şi aprofundeze concepţia despre lume în sensul unei asemenea mişcări a vieţii spirituale. Cu aceasta am spus deja că cei care se alătură unei organizații caracterizate în felul de mai sus nu trebuie să cultive niciun fel de dogme, niciun fel de crezuri pozitive. Dar e cu totul altceva să spui o dată clar şi lămurit ce anume face, de fapt, ca un om modern, un om al epocii prezente, să fie antroposof.

Convingerea obişnuită, că avem de-a face cu o lume spirituală, este în mod sigur începutul convingerii antroposofice şi ea trebuie subliniată oriunde antroposofia e dusă afară, în lume, oriunde se vorbeşte în faţa publicului larg despre sarcinile, ţelurile, misiunea ei actuală faţă de lume. Dar în cadrul cercului propriu-zis antroposofic oamenii trebuie să ştie clar că ceva mult mai precis, mult mai pregnant decât numai convingerea că există o lume spirituală îl face pe un om să fie antroposof. Fiindcă, la urma urmelor, această convingere că există o lume spirituală au avut-o dintotdeauna cercurile care nu erau de-a dreptul materialiste. Ceea ce face ca omul actual să fie antroposof, ceea ce, de fapt, încă n-a existat în teosofia unui Jakob Böhme, de exemplu, nici la vreun alt teosof din trecut, este un lucru în direcția căruia cultura Occidentului nostru a muncit cu toată puterea. Pe de o parte, această muncă a devenit de-a dreptul o însuşire caracteristică a căutării multor oameni. Pe de altă parte, ceea ce îl caracterizează într-un mod atât de special pe atroposof, ca atare, este privit încă şi azi de civilizaţia exterioară, de cultura umană generală, drept ceva prostesc şi e combătut cel mai mult.

Sigur, prin antroposofie noi ajungem să cunoaştem multe lucruri. Ajungem să cunoaştem evoluția omenirii, însăşi evoluția Pământului nostru şi a sistemului nostru planetar. Toate acestea ţin de bazele căutătorului antroposofic. Dar lucrul la care mă refer aici, lucrul deosebit de important pentru antroposoful epocii prezente este cucerirea unei convingeri în privința problemelor reîncarnării şi karmei. Şi modul în care oamenii îşi vor însuşi această convingere despre reîncarnare şi karmă, felul în care ei vor găsi posibilitatea de a duce ideea de reîncarnare şi karmă în viaţa generală a lumii, aceasta va transforma în esenţă tocmai această viaţă modernă din prezent în viitor. Va crea forme de viaţă cu totul noi, un mod cu totul nou de convieţuire a oamenilor; dar o astfel de convieţuire cum este ea necesară, dacă e ca civilizația omenirii să nu decadă şi să nu se prăbuşească, ci să urce cu adevărat pe culmi noi, să progreseze. Asemenea reflecții, asemenea trăiri lăuntrice ale sufletului, cum sunt cele scoase ieri în evidență, pot fi făcute de orice om al epocii moderne; şi, dacă are suficient de multă energie şi putere de a acționa, el va ajunge cu siguranță la o convingere interioară despre adevărul reîncarnării şi karmei. Dar lucrurile pe care o antroposofie veritabilă trebuie să le vrea, de fapt, se confruntă, am putea spune, cu întregul caracter fundamental exterior al epocii noastre prezente.

Acest caracter fundamental al epocii noastre actuale nu se exprimă, poate, în niciun alt fapt, într-un mod atât de caracteristic, de radical, ca în acela că oamenii totuși pot nutri un interes mai mult sau mai puţin mare faţă de problemele centrale care se referă la lucruri religioase, care se referă la evoluţia omului şi a lumii; de asemenea, la karmă şi reîncarnare. Cu asemenea probleme, dacă ele se extind până la diferitele doctrine pozitive ale confesiunilor religioase – de exemplu, privitoare la natura lui Buddha sau a lui Christos –, cu discutarea unor asemenea probleme vom mai găsi, totuși, azi un interes destul de larg. Dar acest interes devine tot mai slab, scade în intensitate; scade în intensitate chiar şi la aceia care se numesc azi antroposofi, scade foarte mult când se vorbeşte în modul concret despre felul în care antroposofia trebuie să se încetăţenească în toate aspectele cât de mici ale vieţii exterioare. În esenţă, acest lucru este de înțeles. Omul e situat în viaţa exterioară, unul are o poziţie, altul altă poziţie în lume. Am putea spune că lumea, aşa cum îşi duce ea viaţa cu rânduielile ei actuale, arată ca o mare instituție; în cadrul ei, omul ca individ e doar o rotiță dintr-un angrenaj. Aşa se simte el în această lume, cu munca sa, cu grijile sale, cu tot ceea ce-l preocupă de dimineaţa până seara, şi el nu ştie altceva decât că trebuie să se încadreze în această ordine exterioară a lumii şi să i se supună.

Alături de toate acestea se iveşte apoi întrebarea care trebuie să trăiască în orice suflet, dacă el e în stare să-şi ridice privirile cât de puțin de la ceea ce-i oferă viaţa cotidiană, întrebarea despre destinul sufletului, despre începutul şi sfârşitul vieţii sufleteşti, despre legătura cu entităţile divin-spirituale, despre forţele lumii. Şi între ceea ce viaţa cotidiană poate să-i dea omului, în legătură cu care el îşi face griji etc., şi

ceea ce primeşte pe tărâmul antroposofiei se cască o prăpastie largă, un abis adânc. Şi ne vine să spunem: Pentru cei mai mulţi oameni, şi pentru antroposofii din epoca prezentă, concordanţa dintre convingerea lor antroposofică şi ceea ce ei fac şi îşi reprezintă afară, în viaţa cotidiană, nu există aproape deloc. Nu trebuie decât să punem o întrebare concretă oarecare, în faţa publicului larg, şi s-o discutăm în sens spiritual-ştiinţific, în sens antroposofic, şi vom vedea imediat că interesul care încă mai exista când se discutau nişte probleme general-religioase sau altele asemănătoare nu există deloc faţă de asemenea probleme concrete. Ei bine, nu se poate cere ca antroposofia să se încetăţenească chiar imediat, ca fiecare s-o exprime deja în tot ce face. Dar trebuie să se atragă atenţia că ştiinţa spiritului de orientare antroposofică are misiunea exact de a introduce în viaţă, de a incorpora vieţii tot ceea ce trebuie să vină dintr-un suflet care-şi procură treptat convingerea că ideile de reîncarnare şi karmă sunt realităţi. Astfel s-ar putea prezenta de-a dreptul ca semn caracteristic al antroposofului actual faptul că el se află pe calea de a-şi însuşi o convingere interioară întemeiată, despre lucrarea ideeii reîncarnării şi karmei. Tot restul rezultă de aici ca de la sine, drept consecinţă directă, drept efect.

Aceasta, bineînţeles, nu poate merge nici aşa încât acum toată lumea să gândească: prin ceea ce dobândesc din reîncarnare şi karmă voi aborda imediat în mod nemijlocit viaţa exterioră. Aşa ceva nu se poate, firește. Dar noi trebuie să ne facem reprezentări despre faptul că reîncarnarea şi karma trebuie să pătrundă în viaţa exterioară, în aşa fel încât ele să poată deveni nişte puteri care conduc viaţa exterioară.

Să luăm ideea de karmă, felul în care lucrează karma de-a lungul diferitelor încarnări ale omului. Când un om intră în lume, noi trebuie să privim, în ultimă instanţă, capacităţile şi forţele sale drept rezultatul unor cauze pe care el însuşi le-a creat în alte încarnări trecute. Dacă urmărim în mod consecvent această idee, va trebui să-l tratăm pe fiecare om, cu adevărat, ca pe un fel de enigmă interioară, ca pe ceva din care el trebuie să scoată la lumină ceea ce plana în substraturile întunecate ale încarnărilor sale precedente. Nu numai în munca educativă, ci în întreaga viaţă va avea loc un avânt de cea mai mare importanţă, dacă va fi luată în serios o idee cum este aceea a karmei. Şi, dacă ar fi înţeleasă, ideea de karmă s-ar transforma dintr-o simplă idee teoretică în ceva care să intervină cu adevărat în viaţa practică, în ceva care ar putea deveni cu adevărat o latură practică a vieţii.

Dar întreaga viaţă exterioară, aşa cum ni se prezintă ea astăzi, e peste tot imaginea unei legături dintre oameni care a fost formată şi plăsmuită prin excluderea, ba chiar prin negarea ideii de reîncarnare şi karmă. Şi azi viaţa exterioară este organizată în aşa fel încât parcă s-ar fi încercat să se blocheze toate posibilităţile ca oamenii, prin propria evoluţie sufletească să ajungă să-şi dea seama că există reîncarnare şi karmă. Realmente nu există, de exemplu, nimic atât de ostil unei convingeri reale despre reîncarnare şi karmă ca acel principiu al vieţii, conform căruia omul, pentru ceea ce efectuează el în mod nemijlocit ca muncă, trebuie să câştige o plată corespunzătoare muncii, care achită direct munca. Nu-i aşa, o asemenea afirmaţie sună ciudat, foarte ciudat! Dar dumneavoastră nu trebuie să priviţi lucrurile ca şi cum antroposofia ar vrea să arunce la gunoi în modul cel mai radical principiile unei practici de viaţă şi să introducă peste noapte o nouă ordine a vieţii. Aşa ceva nu se poate. Dar oamenii ar trebui să se familiarizeze cu gândul că realmente într-o ordine a lumii în care se crede că plata şi munca trebuie să corespundă direct, o ordine a lumii în care omul trebuie să-şi câştige prin munca lui cele necesare vieţii, nu poate prospera niciodată o convingere fundamentală reală despre reîncarnare şi karmă [Nota 1]. Orânduirea existentă trebuie să se mai păstreze, deocamdată, aşa cum este, fiindcă tocmai antroposoful trebuie să înţeleagă că ceea ce există a fost făcut să apară prin rânduiala karmei şi că, din acest punct de vedere, există aşa în mod îndreptăţit şi necesar. Dar el trebuie să aibă neapărat posibilitatea de a înţelege că în sânul organismului orânduirii noastre se dezvoltă, ca un germene nou, ceea ce poate şi trebuie să decurgă din recunoaşterea ideii de reîncarnare şi karmă.

Înainte de toate, din ideea de karmă decurge faptul că noi nu trebuie să ne simţim situaţi în ordinea lumii din întâmplare – aceasta reiese, după cum cred, din expunerea de ieri –, că noi nu trebuie să ne simţim puşi din întâmplare în locul în care ne aflăm în viaţă, că la baza acestei situări se află un fel de hotărâre subconştientă a voinţei; că, înainte de a fi intrat în această existenţă pământească, în care ne-am transpus cu încetul, venind din lumea spirituală dintre moarte şi naştere, am luat, în lumea spirituală, drept rezultat al încarnărilor noastre precedente, hotărârea – pe care am uitat-o, când ne-am transpus în trup – de a ne situa în locul în care ne aflăm. Aşa că rezultatul unei hotărâri luate de propria noastră voinţă în existenţa prenatală, prepământească, este aceea care ne pune la locul nostru din viaţă şi ne înzestrează cu tendinţa de a suferi acele lovituri de destin care ne ating. Dacă omul ajunge la convingerea că legea karmei este adevărată, nu se poate ca el să nu înceapă să aibă, dintr-un anumit punct de vedere, o înclinaţie, ba poate chiar iubire faţă de acel loc din lume pe care el însuşi şi l-a ales, indiferent de ce loc ar fi vorba.

Dar puteţi spune acum, în orice caz: Dar tu spui nişte cuvinte foarte ciudate, bizare, nişte cuvinte ciudate! La poeţi, la scriitori, la alţi oameni care desfăşoară o activitate spirituală poate că merge. Dacă le vorbeşti lor, poţi să le predici foarte frumos, spunându-le să aibă iubire, bucurie, dăruire pentru locul în care stau în viaţă. Cum stau, însă, lucrurile cu toţi aceia care se află în nişte locuri ale vieţii care, cu conţinutul lor, cu activităţile reclamate de ele, nu trezesc o simpatie deosebită, ci trezesc în sufletele umane sentimentul că se numără printre persoanele bătute de soartă, printre subjugaţii vieţii? – Cine ar putea să nege faptul că o mare parte a eforturilor depuse în cadrul civilizaliei actuale caută să amelioreze necontenit viaţa noastră, să vină cu nişte ameliorări în măsură să aducă ajutor în privinţa nemulţumirii celor situaţi în nişte locuri atât de antipatice ale vieţii. Câte partide de tot felul, câte eforturi de grup nu există, care vor să amelioreze viaţa, ca să zicem aşa, în toate direcţiile, în aşa fel încât şi din punct de vedere exterior să poată fi creată o situaţie în care întreaga viaţă de pe Pământ a omenirii să devină suportabilă.

Dar aceste eforturi nu ţin seama de un lucru, şi anume de faptul că starea de nemulţumire care pentru mulţi oameni tocmai în zilele noastre decurge din viaţă are legătură, în multe privinţe, cu întregul mers al evoluţiei omenirii, că, de fapt, oamenii au ajuns la o asemenea karmă prin felul în care au evoluat în trecut şi că din conlucrarea acestor diferite karme s-a născut în mod necesar starea actuală a civilizaţiei omenirii. Iar dacă vrem să caracterizăm această stare a civilizaţiei, trebuie să spunem că ea se dovedeşte a fi complicată în cel mai înalt grad. Şi mai trebuie să spunem că ceea ce face omul, că ceea ce duce omul la îndeplinire are din ce în ce mai puţin legătură cu ceea ce el iubeşte. Şi dacă azi i-am număra pe oamenii care sunt nevoiţi să efectueze, în poziţia lor de viaţă exterioară, o activitate pe care n-o iubesc, am constata că numărul lor e cu mult mai mare decât numărul celor care mărturisesc: Nu pot spune altceva decât că-mi iubesc ocupaţia exterioară, că ea mă face să fiu fericit şi mulţumit!

Nu demult am auzit cum un om i-a spus altuia, cu care era prieten, următoarele cuvinte remarcabile: Dacă privesc în trecut, la viaţa mea, în toate amănuntele, trebuie să spun că, dacă în clipa de faţă ar trebui s-o iau de la început, din copilărie şi până azi, trăind exact aşa cum îmi doresc, aş face cam aceleaşi lucruri pe care le-am făcut până acum. Iar prietenul îi răspunde: Atunci vă numărați printre oamenii care în epoca prezentă sunt cel mai greu de găsit. – Această persoană are dreptate, în privinţa celor mai mulţi oameni din epoca prezentă. Nu avem foarte mulţi contemporani care ar spune că, dacă ar depinde de ei, ar reîncepe imediat viaţa, cu toate bucuriile, durerile, loviturile de destin, piedicile pe care ea li le-a adus şi că ar fi foarte mulţumiți dacă li s-ar oferi iarăşi aceleaşi lucruri. Nu se poate spune că faptul citat, şi anume acela că în prezent există foarte puţini oameni care şi-ar relua karma actuală, în toate amănuntele, nu are legătură cu tot ceea ce starea de azi a civilizaţiei i-a adus omenirii. Viaţa noastră a devenit mai complicată, dar ea a devenit aşa cum este prin karmele diferite ale persoanelor care trăiesc azi pe Pământ. Fără nicio îndoială. Pentru acela care priveşte cât de puţin în mersul evoluţiei omenirii, lucrurile nu se prezintă deloc în aşa fel încât să creadă că ne îndreptăm în viitor spre o viaţă mai puţin complicată. Dimpotrivă, viaţa va deveni tot mai complicată! Viaţa exterioară devine tot mai complicată, indiferent de câte activităţi l-ar scuti maşinile pe om. În această încarnare fizică va

putea să existe într-o măsură foarte redusă o viaţă care să le dea oamenilor fericire, dacă nu vor fi create cu totul alte raporturi decât acelea care domnesc în epoca noastră. Iar aceste alte raporturi trebuie să fie acelea care rezultă din pătrunderea sufletului uman cu adevărul despre reîncarnare şi karmă.

Cu ajutorul acestui adevăr oamenii îşi vor da seama că, în paralel cu procesul de complicare a civilizaţiei exterioare, va merge şi cu totul altceva. Ce va fi necesar, pentru ca noţiunea de reîncarnare şi karmă, aşa cum trebuie neapărat să se întâmple, dacă e ca civilizaţia noastră să nu ajungă la decadenţă, să influenţeze într-un timp relativ scurt formaţia noastră şcolară în aşa fel încât să-i cuprindă pe oameni deja în copilărie la fel cum îl cuprinde azi pe copil convingerea despre adevărul sistemului cosmic copernician?

Ce a fost necesar pentru ca sistemul cosmic copernician să cuprindă sufletele? – Cu acest sistem cosmic copernician e ceva cu totul special. Eu nu vreau să vorbesc despre sistemul cosmic copernician, ci numai despre felul în care el şi-a făcut intrarea în lume. Gândiţi-vă numai că el a fost conceput de un canonic creştin, că *Copernic* a putut gândi despre acest sistem cosmic în aşa fel încât a dedicat papei opera sa, în care şi-a elaborat sistemul [Nota 2]. El a putut să creadă că ceea ce concepuse este cu totul în spirit creştin. A existat oare pe atunci vreo dovadă pentru copernicianism? A putut dovedi cineva ceea ce concepuse Copernic? Nimeni n-a putut dovedi copernicianismul. Şi totuşi, ia gândiţi-vă cât de repede a pătruns el în omenire! De când poate fi el dovedit? Cu oarecare certitudine, în măsura în care el e adevărat, din anii '50 ai secolului al IX-lea, de-abia de la experimentul lui *Foucault* cu pendulul [Nota 3]. Înainte n-a existat nicio dovadă a faptului că Pământul se roteşte. Este o absurditate să se afirme că Copernic a putut şi dovedi tot ceea ce a prezentat şi înțeles ca ipoteză; acelaşi lucru se poate spune şi despre afirmaţia că Pământul se roteşte în jurul propriei sale axe.

De-abia după ce s-a constatat că pendulul cu doi poli aflat în mişcare are tendinţa de a-şi menține nivelul de oscilaţie şi faţă de rotaţia Pământului, şi că, dacă se pune în mişcare un pendul lung, direcţia de oscilaţie a acestuia se roteşte în raport cu suprafaţa Pământului, s-a putut trage concluzia: Trebuie că Pământul s-a rotit, ieşind de sub pendul. Acest experiment, care este o primă dovadă reală a faptului că Pământul se roteşte, a fost făcut de-abia în secolul al XIX-lea. Înainte n-a existat nicio posibilitate de a privi copernicianismul altfel decât ca pe o ipoteză. Totuşi, el a avut o influentă atât de mare asupra naturii sufletului uman al epocii moderne, încât, în timp ce Copernic era convins că poate să-i dedice papei opera sa, aceasta a fost scrisă la Index până în anul 1822. De-abia în anul 1822 opera pe care se bazează copernicianismul a fost scoasă de la Index. Ea a fost scoasă, deci, de la Index înainte să fi existat o dovedă adevărată pentru concepția lui Copernic. Forța impulsului cu care sistemul cosmic al lui Copernic s-a încetățenit în sufletul uman, acest copernicianism a obligat Biserica să-l recunoască drept ceva care nu este eretic.

Am avut întotdeauna impresia că este semnificativ în cel mai adânc sens faptul că ideea despre mişcarea Pământului mi-a fost prezentată, mai întâi, la şcoală, pe când nu eram decât un băietan, de către un preot, nu de un învățător. Şi cine ar putea să nege faptul că sistemul lui Copernic s-a înrădăcinat până în sufletele copiilor? – Dar să nu vorbim acum despre adevărurile şi erorile sale.

La fel trebuie să se înrădăcineze – dar pentru aceasta omenirea nu are tot atât de mult timp cum a avut pentru asimilarea copernicianismului, dacă nu e ca civilizația omenească să ajungă la decadență – adevărul despre reîncarnare şi karmă. Iar aceia care se numesc azi antroposofi sunt chemați să facă tot ce le stă în putere pentru ca adevărul despre reîncarnare şi karmă să se reverse până în sufletul copiilor. Prin aceasta n-am spus, bineînțeles, că antroposofii care au copii ar trebui să le transmită acest adevăr ca pe o dojană. Aceste lucruri trebuie înțelese.

Nu fără motiv am adus în discuție copenicianismul. Din ceea ce i-a adus copenicianismului succesul putem învăța ce poate să aducă ideii de reîncarnare şi karmă succesele sale în viața civilizației noastre. Ce a făcut oare ca sistemul copernician să se răspândească atât de repede? Voi spune acum un lucru îngrozitor de eretic, ceva de-a dreptul groaznic pentru omul modern. Dar e necesar ca antroposofia să fie concepută de antroposofi cu aceeaşi religiozitate şi dându-i aceeaşi importanță cu care, odinioară, creştinismul a fost conceput, la apariția sa, de primii creştini, care şi ei au intrat în conflict cu concepțiile existente. Dacă antroposofia nu va fi luată la fel de mult în serios de către adepții ei, ea nu va putea să facă pentru omenire ceea ce trebuie făcut.

Aşadar, trebuie să spun un lucru groaznic, şi anume: Copernicianismul, ceea ce oamenii învață azi sub forma sistemului cosmic copernician, căruia nu vrem să-i negăm marile merite şi importanța pe care o are, ca fapt de cultură de prim rang, s-a putut înrădăcina în sufletul uman datorită faptului că oamenii au putut fi atât de superficiali încât să devină adepții acestui sistem. A fost nevoie de superficialitate şi de un mod exterior de a privi lucrurile, pentru ca oamenii să se convingă mai repede de copernicianism. Prin aceasta n-am spus că importanța pe care copernicianismul o are pentru omenire este mai mică. Nu; dar trebuie spus că nu trebuie să fii un om prea profund, că nu trebuie ca cineva să se internalizeze, ci trebuie să se externalizeze, se înstrăineze de sine, să devină de-a dreptul superficial ca să devină un adept al copernicianismului. Şi, cu adevărat, a fost necesar un grad înalt de superficialitate a sufletului uman, pentru ca oamenii să poată găsi nişte afirmații atât de plate, triviale, pe care le întâlnim în cărțile moniste moderne, în care se spune, cu un anumit entuziasm: Pământul pe care locuiesc oamenii e un grăunte de praf în Univers, față de celelalte lumi [Nota 4]. Aceasta este o tiradă trivială, din simplul motiv că acest grăunte de praf cu toate detaliile, îl privește pe omul de pe Pământ, iar celelalte lucruri, care sunt răspândite în Univers şi cu care Pământul este comparat, îl privesc mai puțin pe om. Evoluția omenirii a trebuit să devină cu totul superificială, ca să ajungă repede capabilă, ca să zic aşa, să adopte copernicianismul.

Dar ce trebuie să facă omenirea pentru a-şi însuşi învățătura despre reîncarnare şi karmă? – Această învățătură trebuie să aibă succes mult mai repede, dacă e ca omenirea să nu se îndrepte spre decadență. Dar ce este necesar, pentru ca ea să se înrădăcineze în sufletele copiilor?

Pentru copernicianism a fost nevoie de externalizare, de superficialitate, pentru a ne deprinde cu adevărurile despre reîncarnare şi karmă e nevoie de internalizare; o capacitate de a lua în serios asemenea lucruri, de felul celor discutate de noi ieri, o capacitate de a înțelege trăiri sufleteşti interioare, intimități ale sufletului, lucruri pe care orice suflet trebuie să le trăiască în străfundurile interioare adânci ale propriului sâmbure ființial. Ceea ce copernicianismul a făcut pentru civilizaţia actuală e prezentat în toate comunicările de popularizare şi se vede faptul că toate acestea le pot fi oferite oamenilor şi sub formă de imagini, şi pe pelicula cinematografică. Deja acest lucru caracterizează imensa superificialitate a acestei civilizaţii.

Puțin se va putea arăta în imagini, puțin se va putea comunica despre intimitățile adevărurilor care se concentrează în cuvintele reîncarnare şi karmă. În cultivarea și internalizarea, asimilarea şi prelucrarea interioară a unor lucruri ca cele spuse ieri constă felul în care oamenii îşi vor da seama că ideea de reîncarnare şi karmă este întemeiată. Aşa că va fi necesar polul opus, pentru ca ideile despre reîncarnare şi karmă să se încetățenească în omenire, opusul a ceea e este atât de răspândit în civilizaţia exterioară din zilele noastre. De aceea trebuie să ne străduim atât de mult ca această internalizare să aibă loc cu adevărat pe tărâmul antroposofic. Chiar dacă nu se poate nega faptul că anumite descrieri schematice pot fi de folos la înțelegerea intelectuală a unor adevăruri fundamentale, trebuie să spunem, totuşi: Lucrul cel mai important pe tărâm antroposofic este îndreptarea atenţiei spre legile care acţionează în adâncul sufletului, spre ceea ce lucrează sub forțele sufletului într-un mod asemănător aceluia în care legile fizice exterioare lucrează afară, în depărtările timpului şi spațiului.

Dar şi din aceste legi particulare ale karmei, astăzi oamenii înţeleg, de fapt, doar foarte puţin. O putem citi, ca să zicem aşa, din lucrurile care azi sunt repetate mereu de civilizaţia actuală. Care dintre oamenii luminaţi ai civilizaţiei exterioare nu gândeşte azi că omenirea a ieşit din stadiul copilăriei, în care credea, şi a intrat în vârsta maturităţii, când ea poate să ştie. Asemenea fraze sunt declamate mereu în faţa lumii şi multe provin din lucrurile care-i orbesc pe oameni, dar care n-ar trebuie să-i orbească niciodată pe antroposofi, nişte fraze ca aceea care spune: Credința trebuie să fie înlocuită de cunoaştere.

Dar aceste tirade despre credinţă şi cunoaştere nu ţin seama de ceea ce, în viaţă, se numesc corelaţii karmice. Dacă cineva care este în măsură să facă cercetări oculte asupra unor naturi deosebit de credincioase, asupra unor suflete care cred cu o deosebită dăruire, dacă un asemenea om se uită în jur şi se întreabă: Cum se face că un om sau altul este o persoană deosebit de credincioasă? Cum se face că el are această ardoare a credinței, acest entuziasm, cum se face că într-un om sau altul trăieşte un adevărat geniu al veneraţiei religioase, al îndreptării gândurilor spre lumea suprasensibilă? – dacă cineva îşi pune aceste întrebări va găsi un răspuns demn de luare-aminte. Dacă ne întoarcem în trecutul unor asemenea naturi credincioase, la care credința, drept realitate importantă a vieții lor, apare chiar la o vârstă mai târzie, dacă ne întoarcem la nişte încarnări anterioare, găsim faptul demn de luare-aminte că sunt nişte individualităţi care în alte încarnări anterioare au fost nişte cunoscători. Cunoaşterea pe care au avut-o în încarnarea lor precedentă, elementul raţional al inteligenței din încarnarea lor trecută s-a transformat în elementul credință al încarnării actuale. Avem aici una dintre realităţile remarcabile ale karmei, care vine să se alăture alteia, într-un mod atât de ciudat. Dacă ne apropiem de nişte oameni care, având o mentalitate foarte materialistă, nu mai vor să creadă, ci doar să ştie – iertați-mă dacă spun un lucru care pe cei de faţă nu i-ar şoca, dar i-ar şoca foarte mult pe cei din afară, care jură numai pe ceea ce oferă simțurile şi intelectul limitat la creier, care declară că nu acceptă nimic altceva –, ei bine, la ei vom găsi – este un fapt cu totul enigmatic – obtuzitate în încarnarea precedentă. Aşa că o cercetare reală a diferitelor încarnări ne dă acest rezultat ciudat, că tocmai naturile care cred cu entuziasm, care nu sunt fanatice, dar sunt bine consolidate în interiorul lor în ceea ce priveşte orientarea ființei spre lucrurile superioare, şi-au clădit credința din prezent pe o cunoaştere cucerită în încarnări anterioare, pe când cunoaşterea bazată pe materialism a fost dobândită prin obtuzitatea faţă de concepţiile despre lume din încarnările trecute.

Ia gândiţi-vă cât de mult se schimbă întregul mod de a privi viaţa, dacă ne îndreptăm astfel privirile, dincolo de ceea ce vieţuim în prezentul imediat, spre ceea ce individualitatea umană vieţuieşte trecând prin diferitele încarnări!

În acest caz, multe dintre lucrurile de care omul aflat în încarnarea prezentă e mândru încep să pară ciudate, dacă le privim în contextul felului în care ele au fost dobândite în încarnarea precedentă. Dacă le privim din punctul de vedere al reîncarnării, multe nu mai par atât de incredibile. Nu trebuie decât să observăm la un om felul în care el se dezvoltă, într-o anumită încarnare, sub influenţa acestor forţe sufleteşti interioare. Nu trebuie decât să studiem forţa sufletească a credinţei, forţa sufletească pe care omul o poate avea sub forma credinţei în ceva care, ca realitate suprasensibilă, se ridică deasupra fenomenelor senzoriale obişnuite. Oricât s-ar opune un monist materialist din epoca modernă, oricât ar spune: Numai cunoaşterea e valabilă, credinţa nu are niciun fundament, în raport cu el e valabil un alt fapt, acela că tocmai raportul sufletesc al credinţei acţionează într-un mod dătător de viaţă asupra corpului său astral, pe când lipsa credinţei, neputinţa de a crede îi ofileşte corpul său astral, îl face să se usuce. Credinţa acţionează asupra corpului astral la fel cum hrana acţionează asupra corpului fizic. Şi oare nu este important să ştim ce face credinţa pentru om, pentru binele lui, pentru sănătatea lui sufletească şi – fiindcă ea influențează şi sănătatea corporală – pentru acest corp? Nu e ciudat că, pe de o parte, se tinde spre abolirea credinţei, ca să se facă loc cunoaşterii, iar pe de altă parte este adevărat că un om care nu poate să creadă va avea un corp astral ofilit, uscat? Dacă e să se analizeze acest lucru, el poate fi studiat dacă privim numai o singură viaţă. Fiindcă pentru a ne da seama că un om lipsit de credinţă are un corp astral uscat nu e nevoie să ai perspectiva mai multor încarnări succesive, e suficient să-l priveşti pe omul respectiv într-o singură încarnare. Putem spune, deci: Lipsa de credinţă face să se usuce corpul nostru astral, prin necredinţă noi devenim săraci, în încarnarea următoare vom face să se osifice individualitatea noastră. Prin necredinţă devenim obtuzi în încarnarea următoare şi incapabili să ne cucerim o cunoaştere. Este o logică vană, seacă, osificată aceea care pune în opoziţie cunoaşterea şi credinţa. Pentru acela care priveşte lucrurile în intimitatea lor toate banalităţile care se spun despre credinţă şi ştiinţă au cam aceeaşi valoare ca aceea a unei discuţii duse între doi oameni, dintre care unul afirmă că până acum bărbaţii au avut o importanţă mai mare în evoluţia umană, iar celălalt că femeile au jucat rolul mai important. Că în perioada de copilărie a omenirii ar fi jucat rolul de frunte unul din sexe, iar acum celălalt. Pentru cunoscătorul faptelor spirituale e clar: credinţa şi ştiinţa se raportează una la alta la fel cum se raportează unul la celălalt, în viaţa exterioară, cele două sexe. Acest lucru trebuie să-l luăm în considerare drept fapt clar şi important, şi atunci vedem corect. Paralelismul merge până acolo unde putem spune: La fel cum un om – am subliniat deseori acest lucru [Nota 5] – îşi schimbă sexul în cursul încarnărilor, astfel încât, de regulă, el este o dată bărbat, o dată femeie, tot aşa, de regulă, după o încarnare în care omul a fost mai ales credincios urmează una în care el este mai mult raţional, apoi vine iar una în care el este mai ales credincios etc. Excepţii există, desigur, aşa că se poate întâmpla şi să urmeze una după alta mai multe încarnări masculine sau feminine. Dar, de regulă, lucrurile se fecundează şi se completează reciproc.

Dar şi alte forţe ale fiinţei umane se completează în mod asemănător, de exemplu, cele două facultăţi sufleteşti pe care le vom desemna drept putere de a iubi şi forţă interioară, în aşa fel încât în om există sentimentul de sine, armonie interioară, tărie şi independenţă şi el ştie ce are de făcut în viaţă. Şi în această privinţă karma umană acţionează alternativ în diferitele încarnări, ea făcând să se dezvolte într-un om, într-o anumită încarnare, mai ales iubirea plină de dăruire faţă de lumea din jur, un fel de uitare de sine, un fel de contopire cu lumea din jur. Şi după o asemenea încarnare va urma una în care omul se va simţi chemat să nu se piardă în lumea exterioară, ci să se fortifice în interiorul său, să-şi folosească forţa pentru a progresa el însuşi. Nu e voie, bineînţeles, ca el să ajungă atunci la o lipsă totală de iubire, după cum nici în primul caz nu e voie să ajungă la o totală pierdere a Sinei proprii. Aceste două lucruri iar sunt complementare. Şi se poate sublinia mereu că nu e suficient doar ca antroposofii să vrea să facă sacrificii. Unii oameni vor să facă foarte multe sacrificii – dar, pentru a-i aduce lumii nişte sacrificii folositoare, omul trebuie să aibă mai întâi forţa de a face sacrificii. Mai întâi omul trebuie să fi devenit ceva, înainte de a se putea sacrifica, fiindcă altfel sacrificarea egoităţii nu are prea multă valoare. Dintr-un anumit punct de vedere e tot un fel de egoism – chiar dacă reţinut –, un fel de comoditate, dacă cineva nu caută să se desăvârşească, să progreseze, pentru ca ceea ce el realizează să aibă valoare.

S-ar putea părea – dar vă rog să nu mă înţelegeţi greşit – că noi predicăm aici în favoarea neiubirii. Lumea exterioară le reproşează antroposofilor: Voi căutaţi să vă desăvârşiţi sufletul, să progresaţi în ceea ce priveşte sufletele voastre! Deveniţi nişte egoişti! Şi trebuie să recunoaştem că în această năzuinţă a oamenilor spre desăvârşire pot să apară multe bizarerii, greşeli şi erori. Nu trebuie să nutrim o simpatie vană faţă de ceea ce apare în mod frecvent printre antroposofi în numele principiului evoluţiei. În spatele acestei tendinţe zace de multe ori un egoism extraordinar de mare, nepermis.

Pe de altă parte, trebuie să subliniem că noi trăim într-o epocă de cultură în care se face infinit de multă risipă tocmai cu voinţa de jertfă plină de dăruire. Chiar dacă neiubirea se întâlneşte la tot pasul, se face nespus de multă risipă şi cu iubirea şi voinţa de sacrificiu. Nu trebuie să înţelegem greşit, dar trebuie să ne fie clar că iubirea, dacă nu e însoțită de un mod de viaţă înţelept, de o înțelegere înţeleaptă a situaţiilor respective, poate fi foarte deplasată şi le poate aduce oamenilor mai degrabă pagube decât foloase.

Noi trăim în epoca în care un mare număr de oameni are nevoie ca în suflet să pătrundă iar ceva în măsură să-l ducă înainte, ceva ce aduce antroposofia, spre a le face sufletele mai bogate, mai pline de conţinut. Omenirea trebuie să caute, pentru încarnarea următoare, dar deja

şi pentru activitatea dintre moarte şi o nouă naştere, să săvârşească nişte fapte care să nu aibă la bază doar lucruri moştenite din trecut, ci să fie nişte fapte noi. Aceste lucruri trebuie privite cu foarte multă seriozitate şi cu o demnitate adevărată, fiindcă trebuie să fie clar că antroposofia are o misiune, că ea este ca un germene al civilizaţiei care creşte înspre viitor şi trebuie să înflorească. Dar putem înţelege cel mai bine cum se petrec lucrurile în viaţă dacă studiem nişte legături karmice cum sunt credinţa şi raţiunea, iubirea şi sentimentul Sinei. Un om care e convins, în sensul evoluţiei din epoca noastră, că atunci când trecem prin poarta morţii urmează o veşnicie extrapământească, undeva, în afara lumii de aici, nu va putea să ajungă niciodată să aprecieze în mod just progresul sufletesc, fiindcă el îşi va spune: Chiar dacă există un progres, tu nu-i poţi da o formă cu totul cuprinzătoare, fiindcă te afli în lume doar în mod trecător, doar pentru un timp foarte scurt, şi nu trebuie decât să te pregăteşti pentru lumea cealaltă.

Şi totuşi noi devenim cei mai înţelepţi în viaţă învăţând din greşelile noastre. Noi învăţăm din ceea ce am greşit. Devenim cei mai înţelepţi tocmai datorită eşecurilor noastre. Ia întrebaţi-vă cu toată seriozitatea cât de des aveţi ocazia să faceţi încă o dată, exact în aceeaşi situaţie ca înainte, ceva ce aţi făcut greşit. Rareori se va ivi o asemenea situaţie. Şi viaţa n-ar fi cu totul lipsită de sens, dacă înţelepciunea pe care ne-o putem însuşi din greşeli s-ar pierde pentru omenirea pământească? Numai dacă ne putem întoarce înapoi, dacă putem aplica într-o viaţă cu totul nouă ceea ce ne-am însuşit în alte vieţi trecute, drept experienţă de viaţă, numai atunci viaţa are un sens. De aceea este absurd să năzuieşti spre desăvârşirea sufletului, atât pentru existenţa pământească, dacă se consideră că este una singură, cât şi pentru veşnicia extrapământească.

Şi cu atât mai absurd e pentru aceia care cred că, după ce au trecut prin poarta morţii, întreaga existenţă s-a sfârşit. Ce forţe, ce energii şi siguranţă în viaţă le-ar da oamenilor cunoaşterea faptului că pot valorifica într-o nouă viaţă forţa, care aparent se pierde! Civilizaţia epocii prezente este aşa cum este din cauză că în încarnările prin care a trecut omul înainte au fost adunate extrem de puţine lucruri pentru această civilizaţie. Cu adevărat, sufletele au sărăcit în cursul diferitelor încarnări succesive. Cum se face că sufletele au sărăcit?

Să aruncăm o privire în trecut, spre vremurile străvechi de dinaintea Golgotei; pe atunci mai exista o clarvedere veche, mai existau forţe de voinţă magice. Aşa a fost până în vremurile creştinismului. Dar ceea ce a venit din lumile superioare, în ultimele epoci ale vechii clarvederi, n-au mai fost decât influenţe rele, demonice. În Evanghelii vedem peste tot, în preajma lui Christos, nişte naturi demonice. Sufletele pierduseră tot ceea ce în vremurile vechi mai existase în sufletele umane, drept legătură originară cu forţele şi entităţile divin-spirituale. Apoi Christos şi-a făcut intrarea în omenire. Oamenii care trăiesc în prezent au avut din acel moment şi până azi, în funcţie de karma lor, două, trei sau patru încarnări. Şi creştinismul a trebuit să acţioneze aşa cum a acţionat până acum din cauză că el a găsit în omenire nişte suflete slabe, golite. El nu şi-a putut aduce la înflorire forţa interioară din cauză că în evoluţia omenirii au existat nişte suflete slabe. Putem aprecia cum au stat lucrurile dacă studiem un alt val din civilizaţia omenirii, valul care a dus evoluţia omenirii, în Orient, la budism. În budism există ideea de reîncarnare şi karmă, dar numai în aşa fel încât consideră că progresul omenirii ar avea sarcina de a-l scoate pe om din viaţă cât mai curând posibil. În Orient a acţionat un val în care setea de a fi n-a mai existat. Vedem, deci, că tot ceea ce e menit să-l entuziasmeze pe om pentru misiunea lui pe Pământ, să-l determine s-o aducă la îndeplinire, vedem cum toate acestea au dispărut la acel val al civilizaţiei care era purtătorul budismului. Iar dacă budismul ar cunoaşte o răspândire deosebit de mare în Occident, acest lucru ar fi o dovadă a faptului că sunt foarte numeroase acele suflete care sunt cele mai slabe, cele mai inapte pentru viaţă, fiindcă ele l-ar adopta. Peste tot unde budismul ar putea să apară, sub o formă sau alta, în Occident, aceasta ar fi o dovadă a faptului că sufletele vor să scape cât mai repede de misiunea lor pe Pământ, că ele nu se pot împăca cu ea.

În timpul în care creştinismul se răspândea în sudul Europei şi a fost preluat de popoarele nordice, acele popoare au fost puternice în forţa lor instinctivă. Ele şi-au asimilat creştinismul, dar acesta n-a putut să scoată în evidenţă, pentru început, decât latura sa exterioară, adică aceea pentru care e deosebit de important ca omul civilizaţiei actuale să poată ajunge la o aprofundare a impulsului christic, în aşa fel încât să devină forţa cea mai lăuntrică a sufletului uman însuşi şi, de aceea, sufletul să devină tot mai bogat, tot mai lăuntric, pe măsură ce se îndreaptă spre viitor. Sufletele umane au avut nişte încarnări mai slabe; creştinismul le-a sprijinit, pentru început, din punct de vedere exterior. Acum au venit vremurile în care sufletele trebuie să devină puternice şi viguroase lăuntric. De aceea, mai târziu, în viitor, va fi prea puţin important ce va face sufletul în viaţa exterioară. Dar va fi esenţial ca el să se găsească pe sine, să se interiorizeze, să-şi formeze reprezentări despre felul în care ceea ce este în interior poate fi transpus în viaţa exterioară, despre felul în care misiunea pământească poate fi pătrunsă de ceea ce ne cucerim, drept conştienţă, drept interioritate puternică, prin faptul că ne-am pătruns de adevărurile despre reîncarnare şi karmă.

Chiar dacă se începe foarte moderat cu pătrunderea în viaţă a ideilor de reîncarnare şi karmă, aceste începuturi modeste au o importanţă imensă. Cu cât ajungem mai mult să-l apreciam pe om după capacităţile sale interioare, ca să zic aşa, să interiorizăm viaţa, cu atât mai mult facem să apară ceea ce va trebui să fie caracterul fundamental al unei omeniri viitoare. Viaţa exterioară devine tot mai complicată, acest proces nu poate fi oprit; dar sufletele se vor găsi în interioritate. Poate că unul sau altul va avea de îndeplinit, în planul exterior, o activitate sau alta, dar ceea ce este un bun interior al sufletului va conduce sufletele unul spre altul, în viaţa antroposofică, şi le va face să acţioneze în aşa fel încât această viaţă antroposofică se va putea revărsa tot mai mult în civilizaţia exterioară. Mai ştim că întreaga viaţă exterioară se fortifică, dacă sufletul îşi găseşte realitatea în antroposofie; de aceea ajung să se întâlnească şi să lucreze împreună oameni de toate orientările exterioare din viaţă şi de toate profesiile exterioare şi de toate caracterele exterioare. Însuşi sufletul mişcării exterioare a civilizaţiei va fi creat prin ceea ce ne poate întâmpina în antroposofie: o pătrundere cu suflet a vieţii exterioare. Pentru ca acest lucru să se poată produce, în suflet trebuie să pătrundă mai întâi conştienţa importantei legi a karmei. Cu cât ne îndreptăm mai mult spre viitor, cu atât mai mult fiecare va trebui să poată simţi fiecare om în interiorul lui că întreaga viaţă se pătrunde cu suflet.

Sub influenţa legilor exterioare, a rânduielilor exterioare, modul de viaţă exterior va deveni atât de complicat încât oamenii nu vor mai şti cum să se descurce. În schimb, prin faptul că sufletul va fi pătruns de legea karmei, în el va prinde rădăcini ceea ce trebuie să ştie spre a-şi parcurge drumul prin lume dinăuntru în afară. Va găsi cel mai bine aceste cunoştinţe acolo unde lucrurile sunt reglementate de viaţa sufletească interioară. În viaţă avem asemenea lucruri în cazul cărora totul înaintează foarte bine, pentru că fiecare dă curs imboldului interior care-i este o călăuză sigură. De exemplu, mersul pe stradă. Nu-i este prescris niciunuia să se refugieze pe o parte sau alta a străzii. Şi totuşi nu de fiecare dată doi oameni care vin unul spre celălalt se ciocnesc, pentru că există o necesitate interioară căreia ei îi dau curs. În caz contrar, lângă fiecare om ar trebui să stea un poliţist care să-i comande să treacă pe dreapta sau pe stânga. Ce-i drept, unele cercuri sunt de părere că omul ar trebui să aibă alături întotdeauna, pe de o parte, un poliţist, pe de cealaltă parte un medic; dar aşa ceva încă nu se poate realiza! Şi totuşi omul înaitează cel mai bine dacă dă curs interiorului său, fără nicio constrângere. De aceea, el trebuie să fie orientat, în convieţuirea oamenilor, spre respectul faţă de om, trebuie să aibă în vedere demnitatea umană. Şi acest lucru se poate face numai dacă oamenii sunt înţeleşi, aşa cum pot fi ei înţeleşi, când se ia în considerare legea reîncarnării şi karmei. O vedem cel mai bine printr-o studiere concretă cum ar fi aceea dintre credinţă, ardoare, pe de o parte, şi ştiinţă, iubire şi sentimentul de sine, pe de altă parte; ne-o arată deja nişte consideraţii ca cele făcute de noi ieri.

Nu degeaba am vrut să vă prezint nişte conferinţe ca cea de ieri şi cea de azi. Aici nu este foarte important ce se spune; lucrurile ar putea fi spuse şi în alt fel. Ceea ce s-a spus ieri şi azi nu pare prea important. Dar mie îmi pare important că aceia care se declară adepţi ai mişcării antroposofice să se pătrundă de ideile reîncarnării şi karmei, în aşa fel încât în ei să se nască o conştienţă a faptului că viaţa va deveni alta,

când în fiecare suflet uman va fi prezentă conştienţa despre reîncarnare şi karmă.

Viaţa civilizaţiei de azi s-a format excluzându-se conştienţa despre legea reîncarnării şi karmei. Şi acesta e lucrul cel mai important care se va întâmpla prin antroposofie, că aceste lucruri vor lua acum în stăpânire viaţa în mod real, că vor impregna civilizaţia şi, în felul acesta, o vor şi transforma.

Exact la fel cum un om din zilele noastre care spune că reîncarnarea şi karma sunt nişte plăsmuiri ale visului, nişte absurdităţi, căci doar vedem cum oamenii se nasc şi mor, dar nu vedem că la moarte zboară ceva afară din ei, deci nu trebuie să se ţină seama de aşa ceva, la fel cum se raportează un om care spune asemenea lucruri la altul, care declară: Nu vedem nimic zburând afară din om, dar putem include în calcul aceste legi şi atunci vom găsi o explicaţie a tuturor proceselor vieţii, vom putea înțelege anumite lucruri, care altfel sunt inexplicabile, tot aşa se va raporta civilizaţia de azi la cea viitoare, care va cuprinde în ea legile reîncarnării şi karmei, învățătura despre reîncarnare şi karmă. Și dacă acestea două n-au jucat niciun rol în apariția civilizației actuale, drept idei generale ale omenirii, în toate civilizațiile viitoare ele vor juca un rol de prim-rang!

Antroposoful trebuie să simtă că el colaborează în felul acesta la crearea unei civilizații noi; acest lucru trebuie să trăiască în conştienţa lui. Sentimentul importanței imense pe care reîncarnarea şi karma o au pentru viață va fi liantul care va uni un grup de oameni, indiferent de condițiile exterioare în care trăiesc aceştia. Oamenii care sunt legaţi între ei printr-un asemenea mod de a gândi şi simţi se pot găsi unii pe alții numai prin antroposofie.

Rudolf Steiner

REÎNCARNAREA ȘI KARMA ȘI SEMNIFICAȚIA LOR PENTRU CULTURA PREZENTULUI

GA 135

NOTE

Conferința I, Berlin

1. *Cu observaţiile… care au fost întrerupte în răstimpul adunării noastre generale… Aşadar în timp ce examinările de care ne-am ocupat în toamnă*: Rudolf Steiner se referă aici la ultimele sale conferinţe din ramura de la Berlin: ***Evoluţia din punctul de vedere al veracităţii***, 5 conferinţe ţinute la Berlin din 31 octombrie până în 5 decembrie 1911, GA 132.
2. *în mica lucrare* ***Reîncarnarea şi karma, reprezentări necesare din punctul de vedere al ştiinţelor moderne ale naturii***: Berlin 1903, din «Lucifer-Gnosis 1903-1908», GA 34, şi ca ediţie separată.
3. *Niels Henrik Abel*, 1802-1829, matematician, renumit prin întemeierea teoriei funcţiilor eliptice şi a teoriei generale a integralelor funcţiilor algebrice.
4. *Astfel, eu cunosc o persoană*: nu se ştie la cine se referă aici Rudolf Steiner.
5. *intră în încarnarea următoare în formarea interioară a organelor*: vezi Rudolf Steiner, ***Corespondenţe între microcosmos şi macrocosmos – Omul, o hieroglifă a Universului***, 16 conferinţe, Dornach 9 aprilie până pe 16 mai 1920, GA 201.

Conferința a II-a, Berlin

1. *în ultima seară de întâlnire pe ramură*: prima conferinţă din acest volum.
2. *Otto von Bismarck*, 1815-1898, «Gânduri şi amintiri».
3. *menţionat deja şi aici*: în prima conferinţă a acestui volum.
4. *În timp ce în lumea fizică ceea ce îşi actualizează omul prin reprezentări poate fi preluat, de fapt, numai exprimat prin materialul fizic, ceea ce poate fi uşor trecut cu vederea*: acest pasaj neclar este în notiţele altor participanţi, în felul următor: „După moarte nu ne formăm reprezentări în felul în care ni le formăm aici, ci acolo vedem reprezentările, acolo ele sunt percepţii. În timp ce în lumea fizică reprezentările sunt aduse cu impresiile exterioare, iar acestea pot fi uşor scăpate din vedere, după moarte lucrurile stau altfel. După moarte, omul nu poate vedea roşul şi albastrul, aşa cum le vede aici în planul fizic, dar în loc de aceasta el vede reprezentările, tot ceea ce ajunge să cunoască aici conform reprezentărilor, chiar noţional.
5. *Friedrich Hebbel*, Opere complete, ediţie îngrijită de Richard Maria Werner, Berlin 1901 ş.u., Partea a 2-a: Jurnale, vol. 1, pag. 392, nr. 1745: „După călătoria sufletului, este posibil ca Platon să fie bătut pe băncile unei şcoli, pentru că nu îl înţelege pe Platon”.
6. *Ce conţinut purtăm cu noi în viaţa noastră sufletească?*: vezi, în acest sens, Rudolf Steiner, ***Antroposofie, psihosofie, pneumatosofie***, 12 conferinţe, Berlin 1909-1911, GA 115.
7. *Arthur Schopenhauer*, 1788-1860.
8. *exemplul a fost expus de mine şi în altă parte*: vezi ***Creştinismul esoteric şi conducerea spirituală a omenirii***, GA 130.
9. *Christian Rosenkreutz… individualitate despre care vom mai putea vorbi*: la Berlin, acest lucru s-a realizat în conferinţa din 22 decembrie 1912 din GA 141, ***Viaţa dintre moarte şi o nouă naştere în raport cu faptele cosmice***.

Conferința a III-a, Berlin

1. *examinărilor pe care le-am început ultima dată aici*: se referă la primele două conferinţe din acest volum.
2. *Mişcarea antroposofică trebuie diferenţiată strict – cel puţin în gândurile noastre – de orice organizaţie socială*: până în anul 1923, Rudolf Steiner a diferenţiat mereu Mişcarea de Societate; între 1913 şi 1923 el însuşi nu a avut o altă poziţie în Societate, decât aceea de învăţător şi sfătuitor. La întemeierea Societăţii Antroposofice Generale ca Societate internaţională cu sediul la Goetheanum, Dornach, el a încercat să unească Mişcarea cu Societatea, preluând personal prima preşedinţie. Vezi: Rudolf Steiner, ***Congresul de Crăciun de la întemeierea Societăţii Antroposofice Generale***, GA 260, şi ***Constituirea Societăţii Antroposofice Generale şi a Universităţii Libere pentru Ştiinţă Spirituală. Reclădirea Goetheanumului***, GA 260a.
3. *că există forţe şi entităţi luciferice*: ***Ştiinţa ocultă în schiţă***, GA 13.
4. *mistici ca Jakob Böhme*, 1575-1624, sau [*Emanuel*] *Swedenborg*, 1688-1772: vezi în această privinţă, de exemplu, conferinţa de la Dornach din 23 septembrie 1923 din GA 225, ***Trei perspective ale antroposofiei***.
5. *«Educarea neamului omenesc» a lui Lessing*: Gotthold Ephraim Lessing, 1729-1781; lucrarea sa a apărut în 1780. Ultimele trei paragrafe din cele o sută tratate acolo, sună astfel:

   „§98. De ce să nu revin adesea, devreme ce sunt trimis să dobândesc noi cunoştinţe şi noi capacităţi? Oare iau cu mine o dată atât de multe încât osteneala de a veni din nou nu se merită? / §99. De aceea nu? – Sau pentru că uit că am fost deja aici? Este bine că uit aceasta. Amintirea stărilor mele anterioare ar duce doar la o folosire incorectă a celor actuale. Dar oare ceea ce trebuie să fi uitat acum, l-am uitat pentru veşnicie? / §100. Sau, deoarece în felul acesta s-ar pierde pentru mine prea mult timp? – Pierde? – Şi ce aş avea de pierdut? Nu este toată veşnicia a mea?”
6. *în conferinţa publică*: «Copernic şi timpul său în lumina ştiinţei spirituale», Berlin 15 februarie 1912, în ***Istoria umană în lumina ştiinţei spirituale***, 16 conferinţe din 19 octombrie 1911 până pe 28 martie 1912, GA 61.
7. *Astfel, am vorbit despre misiunea mâniei, despre conştiinţa omenească, despre rugăciune*: vezi Rudolf Steiner, ***Metamorfoze ale vieţii sufleteşti / Calea trăirilor sufleteşti***, 18 conferinţe, Berlin 1909/10, GA 58 şi 59.
8. *Dacă urmăriţi o conferinţă cum a fost ultima conferinţă publică*: «Moartea la om, animal şi plantă», conferinţa din 29 februarie 1912, din ***Istoria umană în lumina cercetării spirituale***, 16 conferinţe, Berlin 1911/12, GA 61.
9. *ceea ce se practică la teosofi…* [Nota 9b] *Opoziţia faţă de noi…*: Rudolf Steiner se referă aici la confruntarea de atunci cu Societatea Teosofică. Vezi ***Istoria şi condiţiile Mişcării antroposofice în raport cu Societatea antroposofică***, GA 258.

1. Vezi, în acest sens, Rudolf Steiner, ***Ştiinţa spirituală şi problema socială*** (trei articole, 1905, 1906); în „Luzifer-Gnosis”, GA 34.
2. *Nikolaus Kopernikus* (1475-1543), *De revolutionibus orbium coelesticum libri VI*, dedicată lui Paul III, tipărită în 1543 la Nürnberg, între 1615-1822, la Indexul emis de Sacrum Officium.
3. *Fizicianul Léo Foucault* (1819-1868) a demonstrat în anul 1851, în Panteonul de la Paris, rotaţia Pământului, folosind un pendul oscilator.
4. Un cuvânt creat de Herbert Spencer (1820-1903).
5. Vezi, de exemplu, conferinţa din 28.5.1910; în ***Manifestările karmei***, GA 120.